

Навоийдан топдим

*Неки бир сўз изладим — Навоийдан топдим,
Қалб муродин кўзладим — Навоийдан топдим.*

*Тополмадим ота-онам ҳақиқага жонсўз,
Навоийдан сўзладим — Навоийдан топдим.*

*Ватан надир? — Ўз уйинг ёки башар мулки?
Кўкламладим, кузладим — Навоийдан топдим.*

*Айтмоқ истадим дўст-ёронга ҳикмат ё байт,
Кўзгуни кўзгуладим — Навоийдан топдим.*

*Ёрга ошиқ бўлиб, битолмадим ишқ хатин,
Ойладим, юлдузладим — Навоийдан топдим.*

*Комил сўзу комил амал — комил тарбият,
Ибратини бўзладим — Навоийдан топдим.*

*Замон борки, бор риёкор золиму фосиқ,
Қамчиладим, тузладим — Навоийдан топдим.*

*Не туйғу ҳолати йўқ, демак, у асли йўқ,
Азимин азизладим — Навоийдан топдим.*

Азим СУЮН

Журнал 1925 йилдан чиқа бошлаган

**Ўзбекистон Республикаси
Маданият ва спорт
ишлари вазирлиги**

Таҳририят:

бош муҳаррир

Азим СУЮН

бош муҳаррир ўринбосари

Жалолбек ЙЎЛДОШБЕКОВ

масъул котиб

Комил ЖОНТОЕВ

фотомуҳбир

Машраб НУРИНБОЕВ

сахифалаш ва дизайн

Нигина ҚОДИРОВА

Баҳром БОБОЖОНОВ

наvbоатчи муҳаррир

Манзура ШАМС

Наvbоатчилик

Кенгаши:

Акрамжон АДИЗОВ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси
ҳузуридаги «Ижод» фонди директори

Сувон НАЖБИДИНОВ

«Матбуот тарқатувчи» АК
бош директори

Абдуваҳоб НУРМАТОВ

Андижон вилояти ҳокимлиги
масъул ходими

Бахтиёр САЙФУЛЛАЕВ

Ўзбекистон Маданият ва спорт
ишлари вазирлигининг биринчи ўринбосари

Азиз ТЎРАЕВ

Тошкент Давлат Маданият
институтини ректори

Абдусалом УМАРОВ

Алшар Навоий номидаги Ўзбекистон
Миллий кутубхонаси директори

Азамат ҲАЙДАРОВ

«Ўзбекнаво» эстрада
бирлашмаси бош директори

Муқоваларимизда:

2-бет: Алишер Навоий сиймоси Халқ рассоми Абдулҳақ Абдуллаев ижодида.

3-бет: Микеланжело Буонаротти ижодидан намуналар.

4-бет: Халқаро тоифадаги ҳакам Равшан Эрматов.

Бичими 60x84_{1/8}. Буюртма № 12. Адади: 4357 нусха. Ҳажми 6 б.т.

Босмаҳонага 10.02.2011 йилда топширилди. Босишга 10.02.2011 йилда рухсат этилди.

Таҳририят манзили: Тошкент — 100000, Буюк Турон кўчаси, 41-уй. Тел: 233-25-66

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 0517 — рақамли гувоҳнома билан рўйхатга олинган.

Журнал «HILOL MEDIA» масъулияти чекланган жамият матбаа бўлимида офсет усулида
офсет қоғозига босилди. Бўлим манзили: Тошкент шаҳри, 21-мавзе, Фарҳод кўчаси, 1 «А»-уй.

e-mail: AzimSUYUNNUR@mail.ru

Ушбу сонга:

Ўрозали ТОШМАТОВ
*Жонгодий маданий
мерос нима?*

Ансориiddин ИБРОҲИМОВ
*«Бобурнома»
ва «Девои»*

Шермурод СУБҲОН
*Аерлардан
бўйлаган даҳо*

Нигина ҚОДИРОВА
*Долларлар
ҳақида далиллар*

Иса АН-НАУРИ
*Саққиз қиз ва
ўғил*

Комил ЖОНТОЕВ
*Мушуклар ҳақида...
ҳақиқатлар*

«ЖИСМНИ ҚИЛ САДҚА АНО БОШИҒА»

«Меҳри чексиз, бутун дунёни кўкраги билан боққан аёлни — ОНАни шарафлайлик! Инсондаги бутун гўзаллик — қуёш нурларию Она меҳридан! Жаҳоннинг бутун гурури оналардан, Қуёшсиз гуллар очилмайди, севгисиз бахт йўқ. Аёлсиз муҳаббат йўқ, онасиз шоир ҳам, қаҳрамон ҳам бўлмайди», деган эди донишмандлардан бири. «Она қалби битмас-туганмас мўъжизалар манбаидир», деган эди яна бир донишманд.

Бола ҳали Худони танимасдан туриб, Онани танийди. Улғайган ониди Онасини унутса, Худони унутган бўлади. «Битта қалбга икки муҳаббат сиймайди», дейдилар. Бу ҳикмат никоҳ тўшагига бошлаб борувчи эр ва хотин севгисига доирдир. Аммо инсон юраги Аллоҳга бўлган ишқ ва Онага бўлган муҳаббатни ўзига сиғдиради. Янада аниқроқ айтилса, бу икки муҳаббат бир юракда жо бўлмас экан, юрак эгасини инсон деб атамоқ мушкул. Бу икки муҳаббатни ўзига жо қилмаган юрак фақат қон ҳайдаш билан машғул бўлади. Бундай юракдан Ватанга, дўстга... муҳаббатни излаб овра бўлманг. Аллоҳнинг инсонга бахш этган илк неъмат — она муҳаббати бўлади. Шу сабабли ҳам Яратган ўз бандаларидан онага муҳаббатли бўлишни талаб этади. Аллоҳга бўлган Ишқ билан онага бўлган муҳаббат ўзаро боғланган. Яъни биринчиси бўлмаса, иккинчиси ҳам йўқ (ёки аксинча). Киши миллати ёки динидан қатъи назар Яратганни сева олса, ўз онасини хорлаб қўймайди. Чунки бу ўринда «севиш» Аллоҳ буйруғини бажариш билан ифодланади.

Оналарга шараф ва шонлар бўлсин! Биз — фарзандлар ҳаммиша улар олдида қарздормиз. Оналар ҳақида неча юз минг сатр шеър ёзилган экан? Миллиардлаб сатр ёзилганда ҳам Онанинг шаънини етарли даражада улуглай олмаймиз. Доғистонлик машҳур шоир Расул Ҳамзатовнинг ёзишича, авар шоирларининг ижодини кузатса, ўтмишда уларнинг биронтаси, ҳатто шоирнинг отаси Ҳамзат Цадаса ҳам Она ҳақида шеър ёзмаган экан. Бутун дунёга ибрат қилинадиган рус адабиёти тарихи ҳам бу мавзуда қашшоқ экан. Қаранг, Некрасовга қадар ҳеч бир шоир Онани шеърда мадҳ этмабди. Ҳатто дунё олқишидаги Пушкин ва Лермонтовда ҳам йўқ экан бундай шеър. Пушкин ўз энагасини тилга олган-у, Онасига атаб меҳр сатрларини битмаган экан.

Худога шукр, бизнинг адабиётимиз бу соҳада

барчага ибрат бўларли даражада. Навоий ҳазратларининг «Жисмни қил садқа ано бошига» сатрларини билмайдиган одам кам, десам янглишмайман. «Онангнинг муборак боши учун бутун жисмингни садақа қилиб юборсанг, яъни жонингни берсанг арзийди», дейилмоқчи. Бизнинг адабиётимизда бундай мисоллар оз эмас. Бунинг сабаби — мумтоз адабиётимиз баҳраманд бўлган булоқнинг суви ижод аҳлига гўзал илҳомлар берган.

Онанинг фарзандга меҳри фитратида — яралишида бор, десак хато қилмаган бўламиз. Бундай меҳрни биз ҳатто жониворларда ҳам кўрамиз. Далада кузатган эдим: она совлиқ боғланган. Кўзичоқ ўйнаб юрибди. Бир маҳал ўзидан каттароқ кўзи билан сузишмоқчи бўлди. Бундан совлиқ безовта бўлиб маърайверди. Арқондан қутилишга уринди. Кўзиси биқинидан бир-икки зарба еб йиқилгач, совлиқ қаттиқ силтанди-да, арқонни узди. Бу ҳолатни «она меҳри арқонни узди», деб сифатласак ҳам бўлар. Сиз ювош кўринган мушукнинг боласини олишга уриниб кўринг-чи, таламасмикин?

Оналарга хос бўлган меҳр фақат ўз фарзандларига аталмаган. Улар бегоналарга, ҳатто дин ва миллатини фарқламай меҳр кўрсатадилар. Дейлик, бир мусофир сизникида кўноқ эканида хасталаниб қолди. Албатта, сиз унинг ҳолидан хабар оласиз. Аммо онангиз ёки бувингиз сиздан кўра кўпроқ ачинадилар. Даволаш учун зарур ҳамма чораларни бажарадилар. Мусофир миннатдорлик белгиси сифатида ҳаё берса олмайдилар, шундай эмасми? Бу ҳам она қалбидаги меҳрдан.

Фарзанднинг ҳаётига сабаб бўладиган биринчи қувват — она жисмидаги қондир. Чақалоқ шу қондан озиқланиб, ҳаётини сақлайди. («Сут билан кирган жон билан чиқади» деган мақолни «Қон билан кирган жон билан чиқади» деганимиз тўғрроқ бўлади.) Бола биринчи сўзни онадан эшитидади ва ундан ўрганади. Шунинг учун ҳам биз «ота тили» демай, «она тили» деб сифатлаймиз. Болани ўстиришда, тарбия қилишда отага қараганда она кўпроқ ҳисса кўшади. Шунинг учун бўлса керак, ёш болалар отадан кўра онага кўпроқ майл этадилар. Улғайганларидан кейин ҳам сирларини аввало онага айтиб, маслаҳат сўрайдилар. Она фарзанди учун ўзини фидо қилишга тайёр туради. Баъзи бировлар ўз оналаридан эмас, бошқалардан маслаҳат сўрайдиларким, мен бундан ажабланаман.

Муовия ибн Ҳайида (р.а.) айтадилар: «Расу-

лulloҳдан (с.а.в.) «Эй Расулulloҳ, мен яхшилигимни кимга қилсам бўлади?» — деб сўрадим. «Онангга», — дедилар. Мен бу саволни уч марта қайтарсам ҳам Расулulloҳ «Онангга», деявердилар. Тўртинчи марта сўраганимда: «Отангга ва яқин бўлган қариндошларингга», — дедилар. Фарзандда онанинг ҳақи отаникидан кўпроқ бўлиши бежиз эмас, «...онаси уни заифлик устига заифлик билан кўтаради» (Луқмон сураси), деган ояти қаримага диққат қилсак, бунинг сабабини янада ойдинроқ англаймиз. Яъни она ҳомиладорлик пайтида ҳам эмизиш даври деб белгилаган икки йил мобайнида ҳам катта қийинчиликларни бошдан ўтказди. Шоирларнинг илҳомига ҳам айнан шу ҳолатлар қувват берса керак. Шулардан битта байт эслаш вақти етди. Рўдакий ҳазратлари ёзадилар:

Онангдан бош товлама, ошмасин дарди, Ҳаёт тожи эрур оёгин гарди...

Агар она қад-қоматини бир дарахтга ўхшатсак, фарзанд шу дархтнинг ширин бир меваси.

Бир йигит она қадрига етмас эди. Она кўз ёшлари унга таъсир этмас эди. Бир куни она бешикни олиб, ўғли қаршисига қўйиб деди:

— Эй ёшлик, қақалоқлик пайтини унутган ноинсоф! Мана бу бешикни кўряпсанми? Қақалоқ чоғингда шу бешикка михланиб, тунги уйқуларни мен ўзимга ҳаром этдим. Бешикда ётганимда юзингга битта пашша ёки чивин қўнса, уни қувишга имконинг бўлмай йиғлар эдинг. Мен сени хира пашшалардан асраб, бешигингни тебратар эдим. Йиғидан тўхтамасанг, сени ечиб олиб, бағримга босардим. Сени деб барча машаққатларга чидадим. Куч-қувватимни сенинг камолинг учун сарф этдим. Мана энди катта бўлиб, куч-қувватга тўлдинг. Қақалоқлик, болалик, ёшлик пайтларингни унутиб қўйдинг. Энди эса мени ранжитяпсан. Лекин бир кун келиб, албатта, бу дунёдан ўтасан. Қабрнинг тубига, қоронғулик қаърига кирасан. Ўшанда Аллоҳдан раҳмат нури ололмайсан...

Биз бешикларни кўп кўраемиз. Аммо қачондир шу каби бешикда ётганимизни, онамиз тунлари бедор алла айтиб чиққанларини ўйлаб кўраемизми? Агар ўйламасак, эсламасак, унда ноинсоф фарзанд эканмиз. У ҳолда уйимиз тўрига бешик суратини чиздириб, остига «Унутма!» деган хитобни ёзиб қўймоғимиз лозимдир?!

Баён қилинмиш ривоятда шарқнинг буюк мутафаккири Саъдий оналик ҳақининг нозик жиҳатларига эътиборни тортганлар. Дунёда валинъматларини билмаганлар Ҳаққа исён қилган бўлишади. Оналарга хизмат қилиш эса жаннатий амаллардандир. Шубҳасизки, она ҳақини тўлалигича, беками-кўст адо қилмоқ бу дунёда мумкин эмас. У бешикдаги гўдагини минг турли ниёзлар билан ўстириши фарзанди устидаги энг катта ҳақдир.

Бир киши Муҳаммад алайҳиссаломдан:

— Мен онамни кўтариб Мақкани зиёрат қилдирдим, ҳақини адо қилдимми? — деб сўради.

Расулulloҳ (с.а.в.) унга жавоб қилдилар:

— Йўқ, у сени кучоғида олиб юрганда «фар-

зандим униб-ўссин, катта бўлсин», — деб ўйлаганди. Сен эса кўтариб юрган пайтингда онанинг ўлими ҳақида ўйлардинг...

Фарзандлардан ўтинчимиз шуки, оналарингиз ҳузурларида турганингизда Саъдийнинг бешик ҳақидаги ривоятларини доимо ёдда тутинг.

Абдуллоҳ Ибн Умар бир яманлик одамнинг ўз онасини опичлаб, хонаи Каъбани тавоф қилдириб юрганини кўрдилар. У одам бир байтни оҳанг билан ўқиркан: *Онаи зорим учун бўйини эгган теваман (туяман), Тевага минган онам ҳорсалар-да, мен чарчамам.*

У шуни ўқиб туриб, Абдуллоҳга қаради-да: «Эй, Абдуллоҳ ибн Умар! Мана шу хизматим билан мен онамнинг хизматини қила олдимми?» — деб сўради. «Йўқ, бу хизматинг сени туғиш вақтида онагни қийнаб тутган тўлғоқларининг биттасига ҳам баробар эмас», — дедилар.

Бир биродаримизнинг ҳикоялари менга ғоят таъсир қилган эди, шуни сиз, азизлар билан баҳам кўрмоқчиман:

— Ҳайит арафасида онам билан бирга бозорга тушдик. Ниятимга қўра, энг аввал онажонимга янги маҳси олиб бердим. Ўша ернинг ўзида янги маҳсини кийдириб қўйдим. Кейин қавушларини ҳам янгиладим. Сўнг таглик-патак олиб келиб қавушларига солдим. Кейин Туркиянинг янги пайпоғидан ҳам олиб бердим. Онажоним тураётганларида «энди рўмол олиб берсам, бош-оёқ сарпо қилган бўларканман», деб ҳазиллашдим. Онам «ҳа, ҳа» деб кулиб қўйдилар. Гап-сўзларимизни эшитиб турган маҳсидўз «Онаҳон, бу йигит ўғлингизмилар?» деб сўрадилар. «Ҳа», дедилар онам. Шунда маҳсидўз «Ҳозир жуда улуг иш рўй берди. Розилик билан шундай жилмайдингизки, мана шу кулгингиз ўғлингиз учун еру осмоннинг гулга тўлганидан ҳам яхшироқ бўлди. Дунёда Аллоҳга иймон келтиргандан кейин ота-онанинг хизматини қилиб, дилини хушнуд этишдан улугроқ иш борми?! Кўриб турибманки, ўғлингиз хизматингизни сидқидилдан қияпти, мен бу ишларга қиёматда гувоҳлик бераман, ҳозир шу ерда фарзандингиз ҳақида дуо қилинг, чунки шу соатда Аллоҳнинг даргоҳи очик турибди, иншааллоҳ!» деган гапларни айтди. Мен маҳсидўзнинг оддий одам эмас, балки илм эгаси эканини англадим. Гапларидан қалбим сел бўлиб оқди. Онажоним шу бозорнинг ўртасида узоқ дуо қилдилар... Ўша воқеадан сўнг қачон онамнинг хизматларини қилсам, аввал ҳеч ҳис этмаганим бир ажиб улугворликни сезадиган, чарчоғим тарқайдиган, таним роҳатланадиган, дилим яйрайдиган бўлди. Ишқилиб, Аллоҳим мени бу роҳатдан бемаврид жудо этиб қўймасин-да...

Бу ҳикоя кишини ўйга толдиради: тасаввур қилайлик, айни дамда қанча ота-она совуқ уйларда, совуқ ёлғизликдан ёки фарзандларининг совуқ муомалаларидан дийдираб ўтирибдилар экан? Қани эди, ўша совуқ муомалали фарзандлар шу йигитдан озгинагина ибрат олишса-ю дуо-

гўйларининг қадрини билишса, жаннатлари йўллари топиб олишса.

Битта ҳақиқат бор, унутмаслик керак: ким Она дуосидан маҳрум бўлибди, жаннатдан маҳрум бўлибди. Аллоҳ сақласин!

Муборак умра сафари чоғида кўнгиллари хира қилувчи воқеа юз берди: фарғоналик бир одам онасини кутлуғ зиёратга олиб борибди. Албатта, бу таҳсинга лойиқ иш. Кўпчилик ота-онасини шундай улуг зиёратларга олиб бормоқликни ният қилади. Айримлар эса бу каби зиёрат ота-оналарига насиб этмай, вафот этиб кетганларидан армонда юрадилар. Фарғоналик йигитнинг онасига бўлган кўпол, кўрс муомаласи барчани ранжитди. Она бечора умрида биринчи марта қишлоғидан четга бориши бўлса керак, самолётга ёки автобустга қандай чиқиш, ўтиришни билмай тараддулланади, баъзан шошиб қолади, баъзан нимагадир улгурмайди. Ўғил эса унга ёрдам бериш ўрнига дўқ уради: «Мени шарманда қиляпсиз!» — дейди. Билмайдики, унинг шармандалиги онасининг ҳаракатида эмас, балки ўзининг феълида, муомаласида. Кўпчилик «онангни бу ерга олиб келиб хунук муомала қилганингдан кўра, ўз уйингда ширин муомала билан кўнглини олсанг, савоблироқ бўлармиди! Онани кўпчилик хузурида беҳурмат қилишинг — Каъбани вайрон қилиш гуноҳи билан баробар эмасми?» — деб тўғри танбеҳ бердилар. Эҳтимол ўғилнинг асосий нияти онасини зиёратга олиб келиш бўлмагандир. Бундай дейилишга сабаб: уларнинг бу масканда қариндошлари кўп экан. Йигит улар берган совга-саломлар билан овора бўлиб қолди. Балки онани олиб келишни ўша қариндошлар талаб қилишгандир. Шу талаб бўлмаса, йигит онани олиб келишни ҳаёлига ҳам келтирмас... Яна Худо билади...

Ривоят қиладиларким, бир киши Ҳажга бормоқчи бўлди. Аммо кекса онасини ёлғиз ташлаб кетишга кўзи қиймади. «Устозга бораман, нима десалар шу», деб ҳазрати шайх Абу Ҳозими Маданий хузурларига келди. Шайх ҳазратлари ухлаётган эдилар. Уйғониб дедиларки: «Ушбу дам тушимда Пайғамбаримизни (алайҳиссалом) кўрдим. Дедиларки: «Ҳажга кетмоқдан кўра она ҳаққини сақламоқ сенга яхшироқдир». Сен онангнинг ризосини истаки, Аллоҳнинг ризосини шундадир».

«Жаннат оналар оёғи остидадир», мазмунли ҳадиси шарифни эшитмаган одам йўқдир. Аммо унинг маъносини ҳамма ҳам билвермаса керак. Онасини ёлғиз ташлаб, мушриклар билан урушга отланган йигитни Расулulloҳ (с.а.в.) қайтариб, шундай деганлар. Яъни, жаннатга тушиш учун жиҳодда жон бериб, шахидлик мартабасига етиш шарт эмас. Онангнинг хизматини қилиб, розилигини олсанг бас, шу топган савобинг сенга жаннат йўлини очади, дейилмоқчи. Онасини бир эмас, юз марта Ҳажга олиб бориб, бошқа пайт кўнглини ранжитувчилар шу ҳикматлар мағзини чақиб кўрсалар ёмон бўлмас. Онасини ранжитган бир

қизга қараб Пайғамбаримиз алайҳиссалом дедилар: «Тўққиз ой, тўққиз кун, тўққиз соат сени қорнида тарбия этган ким? Ўлим жари ёқасига келиб, сени туққан ким? Сени икки йил эмизган ким? Сени балоғатга етказиб узатган ким? Шу онанг! Агар шу онангни рози қилмасанг, жаннат сенга ҳаром!..»

Ҳа! Кўрнамак фарзанд бегонадан ёмон. У жиноятчидир, чунки онага нисбатан эътиборсиз бўлишга фарзанднинг ҳақи йўқ!

Она муҳаббатидан муқаддасроқ ва беғаразроқ ҳеч нарса йўқ; ҳар қандай меҳр-муҳаббат, ҳар қандай эҳтирос унга нисбатан ё ожиз, ё гаразлидир. Киши болаликдан она кўзларига боқиб, улардаги ташвиш ва ҳаловатни, тинчлик ва ҳаяжонни кўришга ўрганмаган экан, бир умрга ахлоқий жиҳатдан ногирон бўлиб қолади.

Қабристондаги тошларда «Онажон, Худо раҳмат қилсин!» каби ёзувларни ўқиш мумкин. Марҳумаларга атаб қимматбаҳо тошлар қўйишади. Баъзи танишлар келиб «Онамга тош қўймоқчиман, чиройли сўзлар ёзиб беринг», дейишади. «Ажаб! Наҳот ўзининг қалбида онасига аталган чиройли сўзлар йўқ бўлса?» деб ўйлайман. Онанинг ўлимидан сўнг қанчалик чиройли сўзлар тўқимасин, бу сўзларни энг қимматбаҳо мрамор тошга тилла билан ёздирмасин, тирикчилигида бир бурда қотган нон билан йўқлаши ўрнини боса олмайди.

Ҳар йили баҳор қувончи Оналар байрами севинчидан бошланади. Байрам арафасида деярли барча ишхоналарда дастурхон тузалиб, тантана қилинади. Ёқимли гапларни кўпроқ гапирармик, яқинларни табриклаймик, кўнгиллари кўтарармик. Байрамни ҳар ким ҳар хил кутади. Байрам ҳақидаги тасавури ҳам турлича. Мен бундай байрамларни инсонийлик бурчини яна бир карра эслатиб турувчи кун сифатида қадрлайман. Бугун иш жамоаларида ҳамкасб аёлларни табриклагач, оналарни табриклаш ҳам жоизлигини унутмаймикми? Баъзиларимизнинг оналаримиз бошқа шаҳарда яшайдилар. Бориб табриклашга имконимиз бўлмаса, бир ҳафта олдин табрик хати жўнатдикми ё танишларимиз орқали ҳеч бўлмаса битта рўмолчани совга қилиб юбордикми? Бу кунни байрам деймик. Шу байрамда марҳум оналарни, опа ёки сингилларни эслаймикми? Она қабрига борармикми?

Булар ҳақида ҳам ўйлаб туришимиз керак.

Биз — ўзбекларнинг яхши одатларидан бири — таниш билан сўрашганда, албатта «Ота-онанг яхши юришибдимми?» деб сўрашади. «Ҳа», деб жавоб берилса, «Ота-онанг омон экан, сен дунёдаги энг бахтиёр, энг бой одамсан», деб дуо қилишади.

Фарзанд ўз бахтини, ўз бойлигини асраши учун ўз бурчини тўла адо этиши шарт. Ҳар кун, ҳар соат, ҳар нафасда бу бурчига содиқ бўлмоғи зарур!

Тоҳир МАЛИК

НОМОДДИЙ МАДАНИЙ МЕРОС НИМА?

“Номоддий маданий мерос” ибораси тилимизга кириб келганига узоқ вақт бўлгани йўқ. Ушбу иборанинг кўпчилик томонидан тушунилиши бир оз қийинроқ кечаётганлиги боис унинг тилимизга кириб келиш тарихи тўғрисида бир оз тўхталамиз.

Номоддий маданий мерос ва унинг муҳофазаси масалалари ЮНЕСКОнинг 1989 йилдаги “Анъанавий маданият ва фольклорни муҳофаза қилиш” бўйича Тавсияларида бошланган эди. 1994 йилдан миллий тизимлар (давлатлар) томонидан номоддий маданий меросни ўзида сақловчи ва бошқаларга етказувчиларнинг расман тан олиниши ва улар томонидан ушбу мероснинг келгуси авлодга етказилишига кўмаклашиш мақсадида “Инсониятнинг боқий дурдоналари” дастури бошланди.

Ўтган асрнинг 90-йилларида экспертлар хулосаси асосида мавжуд номоддий маданий мерос муҳофазаси бўйича кескин, қатъий чоралар кўриш лозимлиги аниқланди ва ушбу йўналишдаги ишлар янада жадаллаштирилди. Бунинг натижасида ЮНЕСКО Бош Конференциясининг 2001 йилда бўлиб ўтган 31-сессиясида янги халқаро норматив механизм вазифасини ўтовчи Конвенция яратиш режалаштирилди. Шундай қилиб, ЮНЕСКО Бош Конференциясининг 2003 йил 17 октябрдаги 32-сессиясида “Номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш” Конвенцияси қабул қилинди. 2005 йил 20 октябрда эса “Маданий ифода шакллари турфа хиллигини муҳофаза қилиш ва қўллаб-қувватлаш” тўғрисида Конвенциянинг қабул қилиниши “номоддий маданий мерос” иборасининг тўлақонли истеъмолга кириб келиш жараёнини яқунлади.

1997-98 йилларда ЮНЕСКО томонидан “Инсониятнинг оғзаки ва номоддий мероси дурдоналарини эълон қилиш” дастури ҳам маъқулланди ва бу орқали

дунё халқлари томонидан асраб келинаётган номоддий маданий мерос дурдоналарининг рўйхатини тузиш ва эълон қилиш имконияти яратилди. Ушбу рўйхатга Ўзбекистондан биринчилардан бўлиб 2001 йилда “Бойсун маданий муҳити” ва 2003 йилда “Шашмақом” киритилганлигини яхши биламиз.

Номоддий маданий мерос тушунчаси урф-одатларни, ўзига хосликни ифодалаш шакллари, билимлар ва кўникмаларни, шунингдек, улар билан боғлиқ жиҳозлар, предметлар, артефактлар ва маданий маконларни акс эттиради, улар эса ўз навбатида ҳамжамиятлар, гуруҳлар, алоҳида ҳолатларда эса муайян шахс маданий меросининг бир қисми сифатида тан олинганлигини англатади. Авлоддан-авлодга ўтиб келаётган бундай номоддий маданий мерос доимо муайян ҳамжамиятлар ва гуруҳлар томонидан уларнинг атроф-муҳитга, табиатга ва ўз тарихига боғлиқ ҳолда яратилади ва бу уларда ўзига хосликни, ворислик туйғусини шакллантиради ҳамда шу билан инсоният ижодини ва маданий турли-туманликнинг ҳурмат қилинишига кўмаклашади.

Номоддий маданий мерос:

— ўзликни намоён этишнинг оғзаки анъаналари ва шаклларида;
— ижро санъатида;
— жамиятнинг урф-одатлари, маросимлари, байрамларида;
— табиат ва коинотга оид билим ва урф-одатларда;
— анъанавий ҳунармандчилик билан боғлиқ билим ва кўникмаларда намоён бўлади.

Номоддий маданий мероснинг муҳофазаси эса, ўз навбатида, унинг ҳаётийлигини таъминлаш, шу билан бирга уни идентификациялаш, ҳужжатлаштириш, тадқиқ қилиш, сақлаш, ҳимоя қилиш, оммалаштириш, ролини ошириш, тарғиб қилиш чораларини, асосан расмий ва норасмий таълим ёрдамида амалга ошириш ҳамда бундай мероснинг турли жиҳатларини қайта барпо этиш орқали амалга оширилади.

Мазкур Конвенциянинг Ўзбекистонда ратификация қилиниши бўйича дастлабки ҳаракатлар 2005 йилдан бошланган эди. Конвенция ҳар томонлама ўрганиб чиқиши натижасида тегишли таклифлар тайёрланиб, Вазирлар Маҳкамаси орқали Олий Мажлисга киритилди ва бунинг оқибатида 2007 йил декабрь ойида “Номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш” Конвенцияси ратификация қилинди. Халқаро нормаларга кўра, ратификация ҳужжатлари тақдим этилгандан олти ойдан кейин, яъни 2008 йил 29 апрелдан бошлаб Ўзбекистон Республикаси ушбу Конвенциянинг иштирокчи-давлатига айланди.

Халқаро ҳужжатларни қабул қилиш қоидаларига асосан Ўзбекистонда мавжуд қонунчиликдаги номоддий маданий мерос билан боғлиқ масалалар қайта кўриб чиқиши ва лозим бўлган ҳолларда тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритилиши лозим эди. Шу муносабат билан Ўзбекистон Олий Мажлисининг Қонунчилик Палатаси ташаббусига кўра ишчи гуруҳ тузилиб, 2001 йилда қабул қилинган “Маданий

мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига ўзгартиришлар киритиш бўйича таклифлар тайёрланди. Ушбу таклифлар Олий Мажлиснинг Сенатида ҳам ўрганиб чиқилди ва охир оқибат 2009 йилнинг 9 октябрида “Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонунига ўзгартиришлар киритиш ҳақида” ЎРҚ-228-сонли Қонуни қабул қилинди.

Миллий қонунчиликни халқаро нормалар асосида қайта кўриб чиқиш жараёни билан бир қаторда номоддий маданий меросни ўрганиш, унинг муҳофазасини ташкил этиш ва келгуси авлодга етказиш жараёни ташкил этилди. Хусусан, 2008 йил февраль-март ойлари давомида “Номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш” Конвенцияси қоидаларига Маданият ва спорт ишлари вазирлиги ҳамда халқ депутатлари маҳаллий кенгашларида амал қилиниши масаласи ўрганилди. Махсус комиссия томонидан ўрганилган маълумотлар асосида 2008 йил 30 апрелда ушбу масала Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг юқори ва қуйи палата вакиллари иштирок этган махсус йиғилишда муҳокама этилди ва те-

Ўрозали ТОШМАТОВ,
Республика халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик ҳамда ахборот маркази директори, профессор

гишли қарор қабул қилинди. Ушбу қарордаги энг асосий вазифалардан бири сифатида Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги зиммасига манфаатдор вазирлик ва идоралар билан ҳамкорликда номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш бўйича Давлат дастури лойиҳасини ишлаб чиқиш вазифаси юкланди. 2010 йил февраль ойида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг номоддий маданий мерос

муҳофазасига оид Давлат дастурини ишлаб чиқиш бўйича махсус Фармойиши эълон қилинди ва 2010 йил июнь ойида ушбу Давлат дастурининг лойиҳаси Вазирлар Маҳкамасига киритилди. 2010 йилнинг 7 октябрида Вазирлар Маҳкамасининг “2010-2020 йилларда номоддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш, асраш, тарғиб қилиш ва улардан фойдаланиш Давлат дастурини тасдиқлаш тўғрисида”ги 222-сонли қарори қабул қилинди.

Давлат дастуридаги вазифалар қуйида акс эттирилган 8 та йўналиш таркибида жамланган.

1. Номоддий маданий меросни сақлаш, муҳофаза қилиш ва келажак авлодга етказишга қаратилган норматив-ҳуқуқий базани ҳамда маъмурий бошқарув тизимини такомиллаштириш.

2. Номоддий маданий меросни рўйхатга олиш ва улар тўғрисидаги маълумотларни ҳужжатлаштириш.

3. Соҳа мутахассисларини тайёрлаш ва малака ошириш ишларини ташкил этиш.

4. Номоддий маданий мерос объектларини сақлашнинг амалий чора-тадбирлари.

5. Номоддий маданий меросни сақлаш ва унинг муҳофазасини ташкил этиш бўйича олиб бориладиган тарғибот-ташвиқот ишлари.

6. Номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш борасида ҳамкорлик тармоғини ривожлантириш.

7. Номоддий маданий мерос

тарғиботида маданий туризм дастурларидан кенг фойдаланиш.

8. Номоддий маданий мерос намуналарини сақлашнинг молиялаштириш тизимини янада такомиллаштириш.

57 банддан иборат Давлат дастурида келгуси 10 йил давомида номоддий маданий меросимизни муҳофаза қилиш, асраш, тарғиб қилиш ва улардан фойдаланишнинг энг асосий йўналишлари кўрсатиб берилган.

Юқорида қайд этилганлардан келиб чиқиб, шундай хулоса қилиш мумкинки, номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш масалалари миллий қонунчилигимизда ўз аксини топди. Халқаро Конвенция ва миллий қонунчилигимизда акс эттирилган вазифаларни босқичма-босқич амалга ошириш шу соҳага ихтисослашган ташкилот ва муассасалар ва улардаги мутахассисларнинг зиммасига юкланади.

“Номоддий маданий мерос” ибораси, юқорида қайд этганимиздек, яқин кунларда кириб келган бўлса-да, бизда анъанавий равишда “халқ ижодиёти”, “фольклор” ибора ва сўзлари билан ифодалаб келинган миллий меросимизни сақлаш, уни келгуси авлодга етказиш, ундан ёшлар тарбиясида унумли фойдаланиш масалаларига мустақиллигимизнинг дастлабки кунлариданоқ катта эътибор берилган бошланган эди. Дастлаб, вилоятларда фаолият кўрсатаётган фольклор-этнографик жамоалар ва қадимий мусиқа чолғулари ижрочиларининг Тошкент шаҳри-

да ўтказиладиган Наврўз ва Мустақиллик кунларига бағишланган тадбирларга жалб этилиб, уларга мамлакатимизнинг энг катта саҳнасида жой берилиши билан бошланган ишлар изчил давом эттирилиб, халқ ижодини ўрганиш, ҳаваскорлик санъатини ривожлантириш масалалари мактабгача таълим муассасаларидан бошлаб таълимнинг барча босқичларига жорий этилди. Бунинг натижасида юртимизнинг нафақат ҳар бир туман ва шаҳри, балки деярли барча бўғин таълим муассасаларида ҳаваскор фольклор жамоалари шаклланди. Ҳозирги кунда олий таълим ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими ҳамда умумий ўрта таълим муассасаларида “Хазина”, “Мерос”, “Барҳаёт анъаналар” кўрик-танловларининг анъанавий равишда ташкил этилаётганлиги бунинг исботидир.

Номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш бўйича Халқаро Конвенция қабул қилиниши муносабати билан “Инсониятнинг оғзаки ва номоддий мероси дурдоналари рўйхати”га киритилган номоддий маданий мерос объектларининг барчаси янги – “Номоддий маданий мероснинг Репрезентатив рўйхати”га ўтказилди. Ана шу рўйхатга 2009 йилда Ўзбекистондан тавсия этилган “Катта ашула” номзоди ва бошқа 6 та давлат билан биргаликда тавсия этилган “Наврўз” номзодлари ҳам киритилди. Шундай қилиб, ҳозирги кунда Репрезентатив рўйхатда Ўзбекистон билан боғлиқ 4 та номоддий ма-

даний мерос бўлиб, бундай кўрсаткич собиқ Иттифоқ хуудидидаги бирорта ҳам давлатда кузатилмайди.

Ҳозирги кунда мамлакатимиздаги номоддий маданий мероснинг 4 та алоҳида рўйхатини ташкил этиш режалаштирилмоқда.

Булар:

1. Зудлик билан муҳофаза остига олиниши лозим бўлган номоддий маданий мерос объектларининг рўйхати.

2. Жаҳон номоддий маданий меросининг Репрезентатив рўйхатига киритиш учун тавсия этиладиган номзодлар рўйхати.

3. Номоддий маданий мероснинг миллий рўйхати.

4. Номоддий маданий мероснинг маҳаллий рўйхатларидан иборатдир.

Юқорида қайд этилган барча рўйхатлар доимий равишда янгиланиб, тўлдирилиб бориши тақозо этилади. Хусусан, зудлик билан муҳофаза чоралари кўрилиши лозим бўлган рўйхатга тушган объектдаги хавф тугатилгандан кейин у ушбу рўйхатдан чиқарилади. Ёки маҳаллий рўйхатга киритилган объект тарихий-маданий экспертиза натижаларига кўра Миллий рўйхатга киритилиши тавсия этилса, у олдинги рўйхатдан чиқарилиб, бошқасига ўтказилади ва ҳоказо.

Номоддий маданий меросни ҳужжатлаштириш ишларини ташкил этиш, бу соҳада амалга ошириладиган ишлар борасидаги ахборотлар алмашувини ташкил

этиш ишларида ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси ҳамда Ўзбекистон Республикасининг ЮНЕСКО ишлари бўйича Миллий комиссияси яқиндан ёрдам бериб келаётганлигини алоҳида эътироф этиш лозим. Хусусан, ушбу ташкилотларнинг ташаббуси ва бевосита амалий ёрдами билан 2010 йилнинг март ойида Тошкент шаҳрида, октябрь-ноябрь ойларида Сеул шаҳрида Марказий Осиё давлатлари ва Корея Республикаси мутахассислари иштирокида махсус семинарлар ташкил этилди, мутахассисларимиз Япония ва Кореяда ташкил этилган ўқув машғулотларига жалб этилди. Яқиндагина ЮНЕСКО Бош қароргоҳидан яна бир хушxabар олинди. Унда Республика халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик ҳамда ахборот маркази қошида ташкил этиладиган Ҳужжатлаштириш марказининг моддий-техника базасини мустақамлаш учун 17 минг АҚШ доллари ажратилганлиги баён этилган.

Давлат дастурида белгиланган вазифалар ижросини ташкил этиш мақсадида Маданият ва спорт ишлари вазирлигида ташкил этилган йиғилишда Республикада фаолият кўрсатаётган 44 та давлат ва нодавлат ташкилот ва муассасаларининг вакиллари иштирок этишди. Ушбу йиғилишда Давлат дастуридан жой олган тадбирларни ҳамкорликда ташкил этиш, унинг мониторингини олиб бориш, фаолиятни мувофиқлаштириш масалалари

кенг муҳокама этилди ва ҳар битта ташкилот ва муассаса олдида турган вазифалар белгилаб берилди.

Мухтасар қилиб айтганда, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Юксак маънавият — энгилмас куч” асарида таъкидланганидек, глобаллашув жараёнида гарбдан бостириб кириб келаётган “оммавий маданият”га қарши ўзимизнинг миллий номоддий маданий меросимиз билан курашишимиз лозим бўлади. Бунда Вазирлар Маҳкамасининг “2010-2020 йилларда номоддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш, асраш, тарғиб қилиш ва улардан фойдаланиш Давлат дастури” ҳақиқий дастуруламал бўлиб хизмат қилиши мумкин.

ТАРАҚҚИЁТ МЕЗОНИ

Биз кичик бизнесга, хусусий тадбиркорликка нисбатан республикамизнинг иқтисодий жиҳатдан жадал ривожлантиришни таъминлайдиган омил деб қарамоғимиз лозим.

Ислом КАРИМОВ

Ўзбекистон Республикаси ўз мустақиллигига эришгандан кейин республикамизда кичик бизнес ҳамда хусусий тадбиркорликни ривожлантириш мақсадида қатор қонун, қарор ва фармонлар қабул қилинди. Шу мақсадда ҳозирги кунда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш масалалари кенг миқёсда олиб борилмоқда. Шулардан бири ушбу соҳани молиялаштириш масаласидир. Шу ўринда кичик бизнес тушунчаси, моҳияти, уни кредитлаш ва унинг меъёрий-ҳуқуқий асослари ва шу каби масалаларини ёритиш лозим. Республикамизда изчил амалга оширилаётган иқтисодий ислоҳотлар жамият иқтисодий ҳаётида чуқур таркибий ўзгаришларни юзага келтирмоқда. Айни бу жараён иқтисодиётнинг бошқа субъектлари каби кичик бизнес соҳасига ҳам тааллуқлидир.

Қайд этиш жоизки, жаҳон амалиётида бугунги кунга қадар кичик бизнес субъекти чегарасини аниқлашнинг ягона мезони йуқ. Бироқ уни бел-

гилашга доир турли хил назариялар мавжуд. Бугунги кунда аксарият давлатларда кичик бизнес субъектларини аниқлашда унда ишловчилар сони миқдори асосий мезон қилиб олинади. Бироқ айрим назарияларга мувофиқ, кичик бизнес субъектларини аниқлашда улар томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулот (хизмат, иш), фойда, устав капитали, ишчилар сони, маҳсулот сотиш ҳажмини ҳисобга олиш таклиф этилади.

Ўзбекистон ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётини барпо этиш мақсадида, аввало, кўп қиррали иқтисодиётни қарор топтириш ва рақобат муҳитини шакллантиришни вазифа қилиб олган. Иқтисодий рақобатнинг самарали натижа бериши иқтисодий тизим таркибида кичик корхоналар нисбатига боғлиқдир.

Кичик бизнеснинг иқтисодий моҳиятини аниқлаб олиш унинг тўғри йўналишини белгилаб олиш имкониятини беради. Шу жиҳатдан, бизнинг фикримизча, кичик

бизнеснинг иқтисодий моҳиятини аниқлашга икки жиҳатдан ёндошиш зарур.

Биринчидан: кичик бизнеснинг аниқлашнинг халқаро ва миллий мезонларига аниқлик киритиш.

Иккинчидан: кичик бизнесни бошқа иқтисодий субъектлардан фарқли хусусияти, аниқроғи, унинг афзалликларини аниқлашдан иборатдир.

Президентимиз 2011 йили “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик” йили деб номлашлари бу масалада амалга оширилаётган ишларга кенг ва самарали шарт-шароитлар очиб берди.

Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликка кенг йўл очиб берилган. Амалга оширилаётган ислоҳотлар жараёнида мулкчиликнинг ислоҳ қилиниши, хусусий мулкчиликни ҳар томонлама кенгайтириш, кичик бизнесни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Шунини алоҳида таъкидлаш лозимки, иқтисодиётнинг бир шаклдан бошқа бир

шаклга ўтиш жараёнида кичик бизнес тараққиёти давлат учун унинг истиқболлини белгилаб берувчи муҳим бўғинга айланди. Чунки айнан катта маблағ талаб этмайдиган ва ресурсларнинг ўсиш тезлигини кафолатловчи кичик бизнес корхоналари иқтисодиётдаги қайта тузилишлар билан боғлиқ бўлган муаммоларни нисбатан тез ва ортиқча сарф-харажатларсиз ечишга, ички бозорни молиявий ресурслар чегараланган бўлишига қарамай истеъмол моллари билан тўлдиришга қодир.

Кичик бизнесни ривожлантиришни замонавий ривожланган банк тизими орқали, ишлаб чиқариш корхоналарига фоиз ставкалари унчалик юқори бўлмаган кредитлар ажратиш йўли билан амалга ошириш мумкин.

Бугунги кунда тижорат банклари томонидан кичик бизнес уч йўналишда молиялаштирилмоқда:

- Ўз маблағлари ва жалб қилинган маблағлар ҳисобидан;

- Бюджетдан ташқари жамғармалар маблағлари ҳисобидан;

- Халқаро молия ташкилотлари ва хорижий кредит линиялари ҳисобидан.

Ўзбекистонда ҳам тез ривожланаётган ҳамда яхши кредит тарихига эга бўлган кичик бизнес субъектларининг инновацион лойиҳаларни молиялаштириш учун олаётган кредитларини кафолатлаш тизими йўлга қўйилса, тижорат банкларининг кредит рискинни камайтиришга ва уларнинг кичик бизнес субъект-

ларини кредитлашга бўлган иштиёқларини янада оширади.

Тижорат банкларининг кичик бизнесни кредитлаш жараёни кичик бизнес ривожланиши ва бу орқали реал сектор ривожини таъминлашдан иборатдир. Бу эса нархнаво ва инфляция жараёнлари ошиб бораётган пайтда, ўз ишлаб чиқаришимизни йўлга қўйиш шароитида муҳимдир.

Кичик бизнес ва хусусий тadbirkorлик ҳамда банк тизимининг мутаносиб равишда ривожланишини таъминлаш учун тижорат банклари ва шу билан бирга кичик бизнес субъектларининг манфатини ҳимоя қилувчи молия хизмат турларини татбиқ қилиш, кредитлашнинг мукамаллашган, қулай усуллари ташкил этиш бугунги кунда долзарб масалалардан бири ҳисобланади.

Ҳозирги кунда энг асосий вазифа республикамиз тараққиётини белгиловчи сектор — кичик бизнесни етарлича молиявий ресурслар ва хизматлар билан таъминлашдир. Бу эса банк тизимида кредитлаш механизмини такомиллаштиришни тақозо этади.

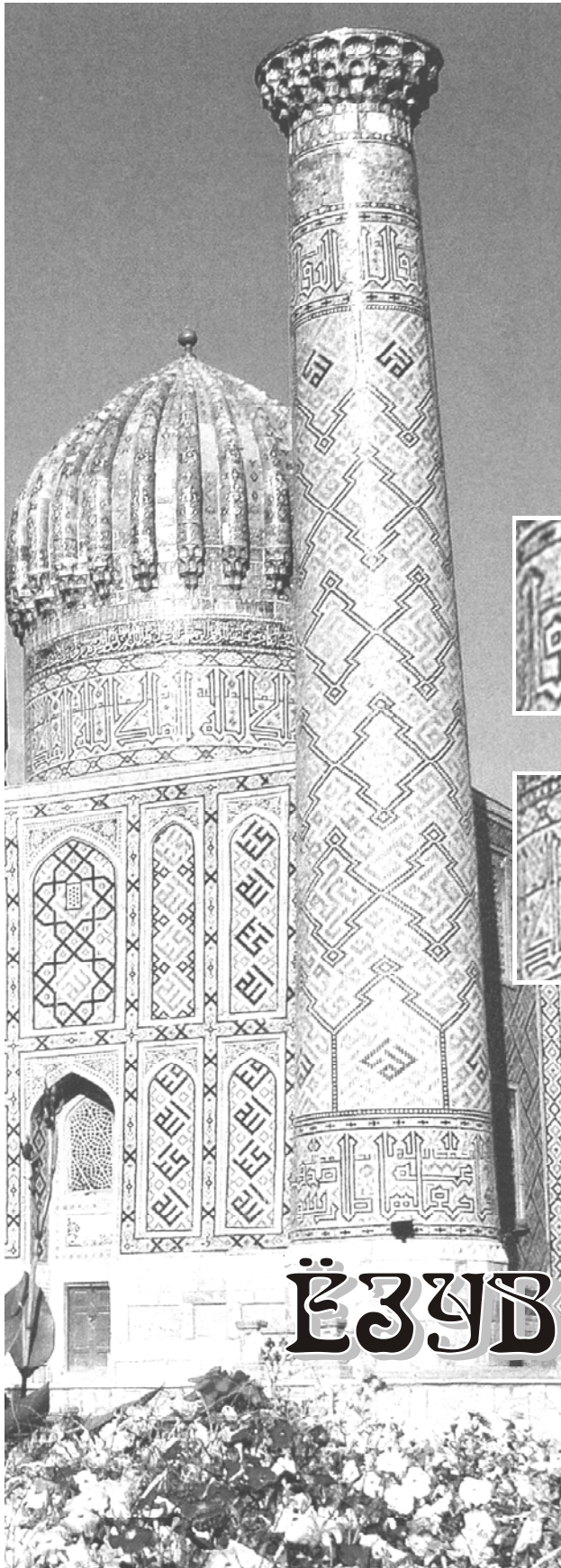
Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1998 йил 9 апрелдаги ПФ-1987 сонли “Хусусий тadbirkorлик, кичик бизнесни ривожлантиришни янада рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”-ги Фармонида хусусий тadbirkorлик, кичик бизнесни жадал ривожлантириш асосида мулкдорлар синфини шакллантириш, тегишли институтлар тизимини ташкил этиш, кичик ва хусусий

тadbirkorлик фаолият соҳасига кредит ресурсларини кенг жалб қилиш ва хорижий сармояларни бевосита олиб кириш учун мақбул шароит яратиш кўзда тутилган эди. Шундан кейин 1998 йил 27 майдаги Вазирлар Маҳкамасининг 232-сонли “Кичик ва ўрта тadbirkorликни ривожлантиришни рағбатлантириш механизмини такомиллаштириш тўғрисида”ги Қарори Ўзбекистон Республикаси тижорат банкларига кичик бизнесни кредитлаш ва уларга хизмат кўрсатишда банklar ролининг ошиши тақозо этилади.

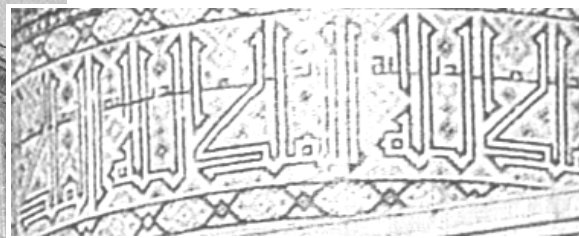
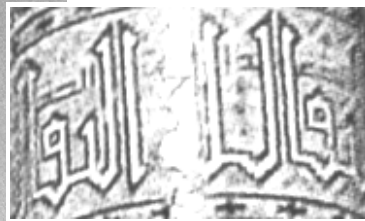
Бугунги кунда “Ўзбекистонда ишлаб чиқарилган” деган ном билан чиқаётган маҳсулотлар нафақат юртимиз пештахталарини безайди, балки жаҳон бозорининг ҳам энг олди маҳсулотлари билан беллаша олади. Бир неча йиллар олдин дўконларда фалон фирма маҳсулотлари деган чақириқларга дуч келсак, бугунги кунда республикамизда ишлаб чиқарилган маҳсулотлар истеъмолчиларга манзур бўлаётир. Биргина маъданли сув, сут ёки гўшт ва колбаса маҳсулотларининг юртимиз ёрлиғи билан чиқадиган юзлаб турлари бор.

“Кичик бизнес ва хусусий тadbirkorлик” йили деб номланган жорий йилда республикамиз тараққиётига ҳисса қўшаётган тadbirkorларимиз, бизнес соҳаси вакилларига кенг парвозлар тилаймиз.

Ориф НОРҚУЛОВ

Ёзув инсоният кашф этган мўъжизалардан биридир. Алифбосиз ёзув бўлмагани каби белги-ҳарфларсиз алифбо бўлмайди. Алифбо инсонлар ўрта-сидаги муомала воситаси бўлган тилнинг график шаклидир. Вақт ўтиши билан у санъат даражасига кўтарилди. Хуснихат санъати ҳақида гап борганда қадим Хитой донишмандларидан бири Ян Сюннинг “Сўз қалбнинг овози, ёзув эса унинг график ифодаси. Айнан ана шу овоз ва сурат орқали инсоннинг олижаноб ёки тубан эканлиги билинади” деган фикрини келтириш жоиз. Дарҳақиқат, ёзув давр ёки алоҳида инсоннинг маънавий дунёси, руҳиятини акс эттиради. Руҳшуносларнинг таъкидлашича, ёзув орқали инсоннинг характери, мижози ҳақида маълумот олиш мумкин.

ЁЗУВ САЊЪАТИ

Шарқда ёзувга азалдан катта эътибор қаратилган. Хаттотлик санъатининг вужудга келиши фикримизни тасдиқлайди. Бу санъат воқеликни ёзувлар орқали эстетик акс эттиришда муҳим восита бўлди ва сўзнинг мавқеи, қадри, куч-қудрати ва салмоғини юксалтир-

ди. Айниқса, босма ёзувнинг пайдо бўлиши башарият таммаддунида буюк ҳодиса бўлди. Босма ёзув туфайли маънавий неъмат бўлган китоблар, газета-журналлар оммавийлашди.

Хуснихат каби босма ёзув ҳам эстетик хусусиятга эга бўлиб, унга санъатдаги барокко, роккоко, готика, классицизм каби услубларнинг таъсирини кўриш

мумкин. Бунга мисол қилиб Ўрта асрлар уйғониш даврида олмон ва италия инсонпарварлари китобларининг готика услубидаги ҳарфларда терилгани ёки мадраса, масжидлар пештоқидаги ёзувларнинг исломий нақшлар кўринишида безалганини таъкидлаб ўтиш лозим. Бу эса ҳар қандай ҳарф нафақат семантик, балки эстетик хусусиятга эгалигидан далолат беради. Ўқиётган матнимиз чиройли ҳуснихатда ёзилган бўлса, кўнглимиз равшан тортиб эстетик завқ оламиз. Бу нафақат қўлёзма, балки босма ёзувга ҳам тегишлидир. Ёзув тараққиётининг тарихи барча даврларда ҳарфнинг фақат утилитар вазифани бажариб қолмай, балки график санъат объекти бўлиб келганини тасдиқлайди.

Ҳарфларни яратишга жуда кўплаб rassomlar катта қизиқиш билан қарашган. Леонардо да Винчи, Альбрехт Дюрер, Браун, Мартини, Росетти, Францияда Доре, Менцель кабиларни алоҳида таъкидлаш мумкин. Айниқса, дизайннинг илк назариётчиларидан бири Уильям Морриснинг бу соҳадаги ишлари диққатга сазовордир. Морриснинг китоб графикасига бўлган қизиқиши 1850 йилларда Оксфордда ўқиб юрган кезларидаёқ бошланган бўлиб, ўз шеърлари ва Умар Хайёмнинг “Рубойлар”ига ишлаган гўзал ва нафис қўлёзмаси бугунги кунда ҳам каллиграфия дурдоналаридан бири бўлиб қолмоқда. Кейинчалик Моррис ўзи ташкил этган “Кельмскотт-пресс” босмаханасида матбаа учун босма ҳарфлар шаклини яратиш устида ишлади.

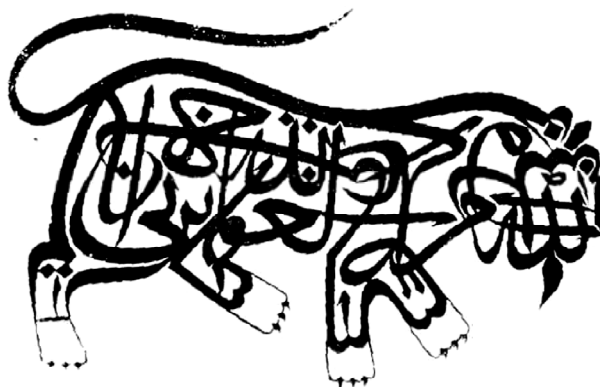
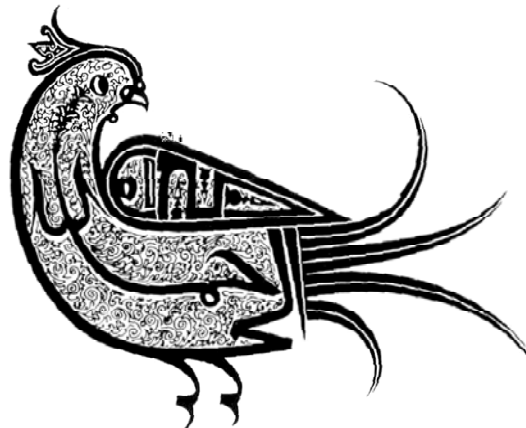
Айниқса, матбуот босма ёзув туфайли оммавийлашибгина қолмай, ахборотнинг қудратли воситасига айланди. Улар ўқувчининг мақолаларни тез ва осон

идрок қилишига ёрдам беради, шунингдек, матнларни безаш, ажратиб кўрсатиш вазифасини бажаради.

Ҳарфларнинг бир қанча турлари мавжуд бўлиб, ҳар бири ўзига хос композицион хусусиятларга эгадир. Китоб, газета ва журналнинг ихтисоси, аудиторияси, материалларнинг жанри, ҳажмига қараб ҳарфларни мувофиқ танлаш ва қўллаш лозим.

Бугун матбуот дизайнидаги асосий қоидалардан бири ҳар бир нашрда битта ҳарфнинг етакчилик қили-

шидир. Бу, айниқса, газеталарда газета график динамикасини сақлашда ҳам муҳим рол ўйнайди. Матнларнинг асосий қисми битта ҳарфда терилади. Аммо уларнинг ўлчами турлича бўлади. Чунки мақола, сарлавҳа ва рукн териладиган ҳарф бир-биридан ўлчамлари билан фарқ қилиши лозим, акс ҳолда ўқувчи эътиборини торта олмайди. Болаларга мўлжалланган нашрларда эса курсив ва безакдор гарнитуралари ҳарфларнинг йирик ҳажмлиси қўлланади. Бу болалар нашрининг қизиқарли бўлишига ёрдам берибгина қолмай, уни идрок этишни осонлаштиради, ҳарфларнинг шакли эстетик завқ ҳиссини уйғотади. Демак, болалар учун мўлжалланган нашрларда қўлланиладиган ҳарфлар болалар руҳиятига мос бўлиб, хилма-хиллиги, чиройли ва безакдорлиги билан бошқа нашрлардан фарқланиши лозим.

Журналлар газетадан фарқли равишда турли ҳарфлар ва уларнинг хилма-хил ўлчамларини қўллайди. Адабий-бадий ва санъатта оид журналларда, айниқса, ҳарфларнинг кенг ассортиментида фойдаланилади. Бадиий асарлар, жумладан, ҳажвий асарлар учун курсив ёки безакдор ҳарфлар, ижтимоий-сиёсий нашрларда эса бирмунча жиддий, тўғри чизикли ҳарф шакллари қўлланади. Айрим нашрлар кўпроқ матн сиғдириш мақсадида кичик ўлчовли ҳарфларни қўллайди. Бу эса нашрни матнлар йиғиндисига айлантирибгина қўймай, муштарий нигоҳини толиқтиради, мақоаларни идрок этишни қийинлаштиради.

Матбуотда ҳар бир ҳарфнинг композицион хусусиятларини билиш лозим. Бу бир қарашда осон кўрингани билан аниқ математик ўлчовларни талаб этади. Негаки, битта мақоланинг ўзида турли композицион тузилишга эга бир қанча ҳарфлар мавжуд. Матн, сарлавҳа, рукн, муаллиф имзоси учун ҳарфнинг ўлчови, ранги бир-бирига уйғун бўлиши лозим. Шрифтларнинг тез-тез алмашилиши эса кўзга зарар. Демак ҳарф танлашда муштарийнинг ёши, руҳий-физиологик хусусиятларини ҳам эътиборга олиш талаб этилади. Айниқса, китоб билан газета-журнал мутолаасининг бир-биридан фарқ қилишини эътиборга оладиган бўлсак, унга янада эътиборли бўлиш тақозо эти-

лади. Китоб матни учун бошдан оёқ бир ҳарф танланади (сарлавҳа ва айрим матнлар бундан мустасно). Матбуотда эса турли жанр ва мавзудаги мақолалар берилади. Уларнинг ҳар бирига муносиб ҳарф қўллаш лозим. Бунда ҳарфларнинг композицион хусусиятларини билиш билан биргаликда дизайнер эстетик дидининг роли ҳам муҳим рол ўйнайди. Ҳажвий ҳикоя учун жиддий қиёфадаги ёки ижтимоий-сиёсий мақолада курсив ҳарфларнинг қўлланиши нашр дизайнидаги мутаносибликни бузибгина қолмай, нашрни кулгили қиёфага солиб қўяди. Шунинг учун матбуот дизайнерининг масъул котиб билан ҳамкорликда ишлаши нашр дизайнининг такомиллашувида муҳим аҳамиятга эгадир.

Журналда, айниқса, сарлавҳа ва унинг ҳарфларига жиддий эътибор бериш лозим. Негаки, муштарийнинг нигоҳи биринчи бўлиб сарлавҳага тушади. Сарлавҳа ҳам ижодий жараён бўлиб, нашрда уч жиҳатни ўзида мужассам этади. Биринчидан, мақолага мос сарлавҳа топиш, иккинчидан, уни безаш, яъни рангларни қориштириш орқали ажратиб кўрсатиш, учинчидан эса мутаносиб жойлаштириш. Иккинчи ва учинчи жараён нашр дизайнида муҳим аҳамиятга эга. Айниқса, нашрларда чизма сарлавҳа, курсив сарлавҳа, суратли сарлавҳалардан фойдаланиш яхши самара беради. Бу муштарийни жалб этибгина қолмай, нашр эстетик қиёфасининг такомиллашувига ҳам ёрдам беради.

Оммавий ахборот воситалари тизимида матбуот қадимийлиги, ўзига хос тасвир воситалари билан ажралиб туради. Унинг асосий воситаларидан бири — ҳарфлар ўқувчи учун айрим афзалликларга эга. Телевидениеда тасвир, радиода овоз бир зумда ўтиб кетади. Матбуотда босма ёзув воситасида сўзларнинг моддийлашуви маълумотларни қайта ўқиш, таҳлил этиш имконини беради. Бу эса муштарийнинг маълумотни яхши ўзлаштириши ва мустақил ижодий фикрлаш қобилиятини ривожлантиришга ёрдам беради.

Насиба АБДУЛЛАЕВА,
ЎзМУ катта ўқитувчиси

Tasanno

Маълумки, йил охири ва йил боши сарҳисоблар даври бўлади. Яқинда Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги ҳам йил давомида халқаро мусиқий танловларда иштирок этиб, ғолиб ва совриндор бўлган ёшларни тақдирлаш учун “Тасанно” тақдимотини ўтказди. Ўзбекистон Давлат консерваториясининг катта залида ўтказилган бу тадбирда Ўзбекистон Республикаси маданият ва спорт ишлари Вазирлиги ва Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ходимлари, совриндорлар, уларнинг мураббийлари, ота-оналари ва кўпгина меҳмонлар иштирок этишди. Совриндор бўлган ёшлар республикамизнинг турли мусиқа билим юртларида, санъат олийгоҳларида таълим оладиган талабалардан ташкил топган.

Жаҳоннинг улкан сахналарида туриб, ўзбек ёшлари катта ашула айтиб ғолиб бўлса, скрипкани ёки дуторни “сўзлатса”? Миллий ва турли халқлар созларида турфа куйлар чалиб томошабинларни — жаҳон маданияти намояндаларини лол қилишса! Уларнинг ҳисобот концертларини кузата туриб, шу фикрлар хаёлимдан ўтди. Албатта, бу муваффақиятлар замирида улкан имтиёзлар, катта имкониятлар турибди. Шу фикрлар тадбир иштирокчилари томонидан ҳам таъкидлаб ўтилди. Президентимизнинг мусиқа мактабларини ривожлантириш хусусидаги махсус Қарори, ҳукуматимизнинг истеъдодли ёшларга ғамхўрлиги шу каби имтиёзларнинг бошланишидир.

Ҳали бу ёшлар улғайиб, ўзбек деган номни шон қиладилар.

Нигора Айнабоева — вазмин ва уятчангина қиз. Уни “Тасанно” тақдирлаш маросимида учратиб, айнан шу жиҳатлари эътиборимни тортиб, танишиб олдим. У талаба бўлишига қарамай, бир неча нуфузли танловларда иштирок этиб, юқори ўринларни эгаллаган. У билан суҳбатни дастлабки қизиқишларидан бошладим.

Биринчи устози — Айжан Тожибоевадан дўмбирани ўрганиб, кейин Зейуар Рейимовадан дутор чалишни ўрганган. Кейин мусиқа колле-

жида Султон Қосимовдан, консерваторияда Боқижон Раҳимжоновдан дутор чалишни, айтиш мумкин бўлса, тиллашишни ўрганган. Ўрганишлар, изланишлар самара бериб, 2010 йили Россияда “Байкал кубоги” мусиқа фестивалида дутор чалиб, 1-ўрин соҳибаси бўлди.

Устозлари ҳақида сўрасам, Султон Қосимов номини алоҳида таъкидлади. Чунки шу инсон туйғайли М.Қориёкубов номидаги мусиқачилар кўрик-танловида ғолиб бўлган. Бир неча мусиқий танлов ва фестивалларда иштирок этган. Устозлари ҳақида гапирар экан, “Устозим Султон аканинг устозлари — Боқижон ака менинг ғолиб бўлишимга ҳаммадан кўп меҳнат қилдилар, Султон ака... фаришталар”, деди.

Қизиқишлари, орзулари ҳақида сўзлар экан, “Дутор — менинг энг яқин дўстим, ҳамдамим. Орзуларим жуда кўп... Шу йилги режам эса, “Нихол” мукофотида сазовор бўлиш”, деди.

Орзуларинг эзгу ва улкан бўлсин ҳамда улар ижобат топсин! Парвозларинг баланд бўлсин, Нигора!

Манзура ШАМС

«Бобурнома» ва «Девон»

Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг “Бобурнома”си ўзбек адабиётини, халқимизни дунёга танитган асарлардан десак, муболага бўлмайди. “Бобурнома” ҳозирги кунда ўттиздан ортиқ тилга таржима қилинган бўлиб, жаҳоннинг турли давлатларида қайта-қайта нашр этилмоқда. Маълумки, Заҳириддин Муҳаммад Бобур девонининг Париж ва Ҳинд нусхаси мавжуд. Париж нусхаси Париж Миллий кутубхонасида (№1308) сақланади. Ҳинд нусхаси Бобурнинг «Ҳиндқа келгали айтқан ашъор»лари бўлиб, улар куйидагилардир: ўзбек тилида маснавий, қитъа, рубоий, фард, мутатаввал байт, форсча-тожикча рубоий, урдуча-форсча ва урдуча-ўзбекча фард. Шунингдек, девонга Ҳазрати Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор қаламига мансуб «Волидия» рисо-ласининг форс тилидан Бобур таржимаси илова қилинади. Девон 1528 йили, яъни Бобур ҳаётлик чоғида кўчирилган. Унинг охирида Бобур ўз кўли билан ёзган куйидаги байт бор:

*Ҳар вақтки, кўргасен менинг сўзумни,
Сўзумни ўқуб, ёд олгасен ўзумни.*

Бобурнинг лирик мероси салкам тўрт минг мисрани ташкил этади. Ушбу мерос ҳажм жиҳатдан унча катта бўлмаса-да, бир қатор ўзига хос жиҳатларга эга: шеърлари содда ва равлонлиги, ихчамлиги билан ажралиб туради.

“Бобурнома”нинг таржималари ва кўплаб нашрлари туфайли ўзбек адабиётининг довуғи дунёга ёйилган бўлса, “Девон” хусусида бундай деб бўлмайди — чет элларда Бобуршоҳ соҳиби девон, ҳассос шоир сифатида камроқ танилган. Бунинг биринчи сабаби — Бобур шеърлари ҳали унча кўп тилларга ўғирилмагани бўлса, иккинчиси — таржималарда ғазалларнинг бадиий хусусиятини, гўзал шеър санъатларини сақлаган ҳолда шеърят муҳлисига етказишнинг қийинлигидир.

Бобур ўз «Девон»ини анъанавий тарзда эмас, балки хронологик тартибда тузганлигига айрим мутахассислар новаторлик, деб баҳо берганлар. Лекин бизнингча, ундай эмас. Бобуршоҳ бир қатор сабабларга

кўра — сиёсий-ҳарбий вазият тақозоси билан аввал афгонлар юртида, кейин эса Ҳинд диёрида давлатни мустақкамлаш, ички-ташқи душманларга қарши муттасил ҳарбий ҳаракатлар, янги иқлим шароитларига кўникиш зарурияти ҳамда ўзининг саломатлиги ёмонлашганлиги каби сабаблар туфайли девонини анъанавий тартибда тузишга имконияти бўлмаган. Буни ўзи ҳам жуда яхши идрок этган ва бу ҳақда мана бундай деб ёзган:

*Девонима не рабту не тартибедур,
Не жадвалу не лавҳу не тазҳибедур.
Ки, санга йибордим, ани айб айламаким,
Девонингни тиларга тақриредур.*

«Бобурнома»да кўплаб шеърый парчалар мавжуд. Улар асарда нима мақсадда қўлланилган, уларнинг барчаси Бобур қаламига мансубми ёхуд девонда акс этганми-йўқми, акс этган бўлса, қай даражада каби бир қатор саволлар туғилади. Биз куйида шуларга жавоб беришга ҳаракат қиламиз.

Авалло шунини айтиш керакки, «Бобурнома»даги шеърлар ўзбек ва форс тилларида. Уларнинг умумий сони 97 та бўлиб, жами 324 мисрани ташкил этади. Шундан ўзбек тилидаги шеърый парчалар 37 та, форсча шеърлар эса 60 та.

Шеърый парчалар «Бобурнома»нинг қисмлари бўйича куйидагича тақсимланган: «Фарғона» бўлимида 30 та, ундан 12 таси ўзбекча (32 мисра), 18 таси форсча, «Кобул» бўлимида ҳам жами 30 та шеър бўлиб, шундан 10 таси ўзбекча, 20 таси форсча, «Ҳиндустон» бўлимида 37 та шеърый парча бор, шундан 15 таси ўзбекча ва 22 таси форсчадир. Шеърлар ҳажм жиҳатдан турлича — 1 мисрадан тортиб, 36 мисрагача.

«Бобурнома»даги шеърлар баён этилаётган воқеани тўлдиради, унинг яна ҳам ишонарли ва жозибали бўлишини таъминлайди. Асарда “баъзи ҳолларда келтирилган назм парчалари муаллиф гоёсини таъсирчан ифодалашга хизмат қилганини ҳам кузатамиз”, деб ёзади таниқли бобуршунос Ҳ. Қудратуллаев. Ма-

салан, 1506-1507 йил воқеалари баёнида Бобур Кобул атрофига сайрга чиқилганини айтиб, табиат манзарасини таърифлайди. У келтирган куйидаги байт туфайли мана шу тасвир яна ҳам жонли, яна ҳам таъсирли чиққан:

*Сабзаю гуллар била жаннат бўлур Кобул баҳор,
Хосса бу мавсумда Борон ёзисию Гулбаҳор.*

«Бобурнома»даги шеърий парчалардан муайян бир шеърнинг ёзилган вақтини ҳам аниқ билиш мумкин. Масалан, юқорида зикр этилган 1506-1507 йил воқеалари баёнида Бобур «**Менинг кўнглумки гулнинг гунчасидек таҳ-батаҳ қондур, Агар юз минг баҳор ўлса, очилмоғи не имкондур**» матлаъли ғазалини тугатганини айтади.

Шайбонийхон Самарқандни эгаллаб, Бобур яқинлари билан сарсон-саргардонликда, бениҳоя машаққат чеккан кунлари, ҳеч кимдан кўмак ололмай, изтиробда юрганларини баён қилади. «Бизга етганда саховат била машҳур эл хасис бўлур. Мурувват била мазкур бўлган элнинг муруввати унутилур» деб ёзади Бобур ҳамда «яхшилиқ» радифли машҳур ғазалининг матлаъини келтиради. Мазкур ғазалнинг конкрет ҳаётий воқеа-ҳодисалар, муаллиф чеккан азоб-уқубатлар натижасида яратилганлиги яққол кўриниб турибди. Ушбу шеърий парча Бобур чеккан аламларни чуқурроқ, аниқроқ англашга ҳам ёрдам беради.

Бобур бир гуруҳ энг содиқ кишилари билан Кобулга бориш учун тоғда қор тепиб йўл очгани, неча мартаба ўлим билан юзма-юз келгани «Бобурнома» да баён этилган: «Ушбу мазкур бўлганлар яёқ юруб, қор тепар эдук, ҳар киши етти-секкиз қари илгари юруб қор тепар эди. Ҳар қадам кўйганида белигача, кўксигача ботабота қор тепар эди» деб ёзади Бобур Мирзо. Мана шу азоб-уқубатли кунларда унинг «**Чархнинг мен кўрмаган жавру жафоси қолдим, Хаста кўнглим чекмаган дарду балоси қолдим**» матлаъли ғазали битилган.

«Бобурнома»даги ўзбекча шеърлар орасида Навоий, Муҳаммад Солиҳ, Биноий, Хожа Абулбаракалар-

нинг шеърлари бор. Лекин асосийлари Бобурнинг қаламига мансуб. Ва аксарияти «Девон»дан ўрин олган. «Девон»да айрим шеърий парчаларнинг шакли ўзгарган, айримлари эса «Девон»га киритилмаган. Масалан, «**Қаросин ёғийнинг кўрупурулар**» деб бошланувчи 36 мисрадан иборат кагта шеър «Девон»да мавжуд эмас. Бу парча ҳам юқорида зикр этилган 1506-1507 йил воқеалари баёнида келтирилган. «Бобурнома»нинг инглизча таржимони А.С.Бевеиж хоним унга изоҳ бериб, бу шеър туркий қўлёмаларда мавжуд бўлса-да, шубҳа туғдиришини қайд этади. Олиманинг ёзишича, шеърнинг услуби тумтароқ бўлиб, Бобурнинг ҳавон услубидан фарқ қилади. Мазкур шеър «Бобурнома»нинг биринчи форсча таржимасида, яъни Шайх Зайн бажарган таржимада бўлмаган ва иккинчи форсча таржимада пайдо бўлган. Бевеиж хонимнинг таъкидлашича, форсча таржимада мазкур шеър туркийчалигича келтирилган ҳамда мазмуни форс тилида насрий баён этилган.

1499-1500 йил воқеалари баёнида Бобурнинг ўсмирлик чоғидаги ҳис-туйғуларини ифодалайдиган 2 та байт келтирилган. Биринчиси: «**Мен анга ғариб майл пайдо қилдим, Балким анга ўзни зору шайдо қилдим**» ҳамда иккинчиси: «**Не борурга қувватимне турарга тоқатим, Бизни бу ҳолатқа сен қилдинг гирифтор, эй кўнгул**». Мазкур иккала парча ҳам «Девон»да йўқ.

Бобур «**Кўзу қошу сўзу тилиниму дей, Қаду халу сочу белиниму дей**» байтини беш юз тўрт вазнда тақтиъ қилгани ва шу ҳақда рисола ёзганининг аниқ саҳасини келтиради.

Бобурнинг Ўрта Осиёдалик даврида тартиб берилган Париж девонидан олинган мана бу рубойига эътибор беринг:

*Қайғуни чека-чека қарибдур Бобур,
Раҳм айлаки, ўзидин борибдур Бобур.
Норанж юборди сангаким билгасен,
Яъники, бу навъ сарғарибдур Бобур.*

Ушбу рубойида цитрусли мева — «апельсин»ни билдирадиган **норанж** сўзи ишлатилган бўлиб, унда меванинг сариқ туси асосида **норанж** сўзида «гам-андуҳда сарғайиш» маъноси шаклланиганини таъкидлаш лозим.

Ҳиндистоннинг Рампур шаҳридаги Ризо кутубхонасида сақланаётган Шоҳжаҳон кутубхонасига мансуб «Ҳинд девони»да Бобур ўз кўли билан ёзган бошқа бир байт ҳам мавжуд бўлиб, унинг ҳақиқийлигини Шоҳжаҳон ўз дастхати билан тасдиқлайди. Таниқли ҳинд тилшуноси С.К.Чаттержий ҳам юқорида келтирилган ҳиндча-ўзбекча шеърнинг Бобур қаламига мансублигини қайд этган.

Айтиш мумкинки, «Бобурнома»даги шеърий парчалар асардаги воқеалар баёнини тўлдириш, уларнинг янада таъсирли, жозибали бўлишида муҳим аҳамиятга эга. «Бобурнома»даги шеърлар асосан Бобур қаламига мансуб ва уларнинг кўпчилиги «Девон»га киритилган. Қандайдир сабабларга кўра «Девон»га кирмаган шеърий парчалар, шунингдек, Бобуршоҳнинг сўнгги йилларда бобуршунос Шафиқа Ёрқин томонидан топилган янги шеърлари ҳам Бобур меросини, хусусан, унинг шеърий асарлари лексикасини ўрганишда эътиборга олинishi зарур.

Ансориiddин ИБРОҲИМОВ,
филология фанлари доктори

ҚАВМЛАР САДЫ

Шашмақом билан халқ мусиқа ижодиёти орасидаги муносабатларни аниқлаш жуда мураккаб масаладир. Халқ куйлари ва мақомларда мавжуд бўлган ўхшаш унсурларнинг қачон яратилганлиги ҳақида бирор фикр билдириш ҳам мушкул. Бу хусусда тарихий ёзма манбаларда ҳам аниқ маълумотлар деярли учрамайди. Зеро, ўтмишда яшаб ижод этган бастакорларнинг анъаналарида яратилган куйлар ўзбек халқининг мулкига айланган ва албатта, амалий мезонда халқ мусиқаси номи билан юритилиб келинган. Юқорида таъкидлаб ўтганимиздек, халқимиз мусиқий меросидан жой олган бир қатор халқ куйлари, айниқса, йирик шаклдаги чолғу йўллари мақомлар таъсирида яратилган. Мазкур услубда вужудга келган машҳур мумтоз чолғу куйларидан бири “Чўли Ироқ” дир.

“Чўли Ироқ” “Шашмақом” даги сўнгги — Ироқ мақомининг бош куйи мавзуи асосида яратилган бўлиб, йирик шаклга эгадир. “Чўли Ироқ” номининг келиб чиқиши ҳақида халқимиз орасида бир қатор ривоятлар, мусиқашунос олимлар орасида эса турфа фаразлар мавжуд. Бу хусусда ривоятларнинг бирида қуйидагича ҳикоя этилади:

Маълумки, ислом дунёсида шарқ мамлакатлари аҳолиси Ҳаж сафарига Ироқнинг бепоён чўлларидан ўтиб борганлар. Ривоятга кўра, “Чўли Ироқ” куйи чўллардаги йўл азоби вақтида ижод қилинган. Лекин кўпчилик мусиқашунос олимлар ва мусиқа санъати намоёндалари “Чўли Ироқ” куйи муайян мамлакатга алоқасиз эканлигини уқтирадидилар. Бу борада “Чўли Ироқ” “Дувоздаҳ мақом” (Ўн икки мақом) ва “Шашмақом” таркибидаги сўнгги “Ироқ” мақомидан келиб чиққан, деган фикрлар илгари сурилади. Агарда бу масалага тасаввуф нуқтаи назаридан қарайдиган бўлсак, Ироқ — олис, йироқ деган маънони билдиришини ҳам айтиш жоиздир. У мақомотдаги сўнгги мақом

бўлганлиги учун тасаввуф илмида зоҳирий ва ботиний дунё ўртасидаги Ҳаққа элтувчи узоқ йўл рамзини ҳам ифодалайди. Шу ўринда юқорида келтириб ўтилган турли қарашлар ўртасида қисман бўлса-да уйғунлик борлиги кўзга ташланади.

Ҳар қандай ривоят, фараз ва гипотезалар ана шундай турли қарашлардан келиб чиқади ва бу ҳақдаги фикрларни қайсидир маънода изоҳлашга асос бўлади.

Ҳозирги кунга қадар мусиқа илмида ҳам, мусиқа амалиётида ҳам “Чўли Ироқ” номаълум бастакор томонидан яратилганлиги яқдиллик билан эътироф этилади. Лекин XIX асрда яратилган бир туркий рисолаани ўқиб, бу ҳақдаги фикрларимиз ўзгарди ва назаримизда жумбоқли масалага ойдинлик киритилди.

Рисола “Таворихи мусиқиюн”, яъни “Мусиқа тарихлари” деб номланиб, муаллифи туркистонлик олим Исматуллоҳ ибн Неъматуллоҳ Мўжизийдир. Рисолада муаллиф мусиқа ва адабиёт санъатининг 17 та буюк даргалари ва пирлари ҳақида гоҳ қисқача, гоҳ ҳикоясимон тарзда маълумот бериб ўтади. Бу пирлар орасида Мўжизий биз учун номаълум бўлган шахс — Мавлоно Али Шоҳ ҳазратларини мусиқа илмининг тўртинчи устози деб атайти ҳамда мусиқа назариётчиси ва бастакор сифатида эътироф этади. Муаллифнинг ёзишича, мавлоно Али Шоҳ ҳазратлари Ҳаж сафарига борганларида Ироқ мамлакатининг бепоён чўлларидан ўтиб ироқ мақоми йўлларида бир куй ижод қилдилар ва унга “Чўли Ироқ” деб ном қўйдилар. Бундан келиб чиқадики, бу куй “Ироқ” мақомига ҳам, Ироқ мамлақати заминига ҳам бевосита дахлдордир. Фикримизча, бу маълумотдан сўнг “Чўли Ироқ” ҳақидаги турли, бир бирига қарама-қарши фикрлар ўртасида умумийлик ҳосил бўлади ва кўплаб саволларга ойдинлик киритила-

ди. Асарда келтирилган маълумотлар қанчалар ҳақиқатга яқин эканлиги бизга номаълум. Лекин фикримизча, ҳар қандай фикр-мулоҳазалар заминда оз бўлса-да ҳақиқат ётади ва бу ҳақдаги фикрларни изоҳлашга маълум маънода замин бўлади.

“Чўли Ироқ” куйи гамгин, қайғули руҳий ҳолатни ифода этгани билан теран фалсафий маъно ва мазмунга эгадир. Унинг тузилиши ҳақида сўз юритадиган бўлсак, “Чўли Ироқ” асли чолғу куйи бўлса ҳам, унда ашула унсурлари кўп учрайди.

Ҳар қандай забардаст асар ижодкорларни бепарқ қолдирмаслиги аниқ. Асар якканавозликда кўпроқ най, гижжак, танбур, сато, дутор, қўшнай сингари чолғуларда, шунингдек, турли хилдаги ансамблларда ижро этилади. Ўзбекистонда “Чўли Ироқ”ни Т.Алимов (танбур, сато) М.Муҳаммедов (най), А.Исмоилов (гижжак), А.Абдурашидов каби буюк санъат даргалари моҳирона ижро этиб, элимизнинг назарига тушган. “Чўли Ироқ” ҳам доимо янгидан-янги мусиқий намуналарнинг юзага келиши учун асосий лад манбаи сифатида хизмат қилиб келмоқда. “Чўли Ироқ” ўзбек халқининг Ироқ мақомидаги энг машҳур ва ўз ўрнида халқимиз руҳиятини ифода этадиган куйдир.

Шунингдек, Ўзбекистон бастакорлари ўз асарларида “Чўли Ироқ” куйидан унумли фойдаланишган. Жумладан, Тошкент бастакорлик мактаби намояндасидан бири, бастакор Имомжон Икромов Алишер Навоийнинг “Бир пари” газалига боғлаб унинг ашула йўлини тузган. Ҳозирги кунда у “Дилоромимга айт” номи билан халқ орасида шухрат қозонган.

Хулоса қилиб айтганда, “Чўли Ироқ”да ўзбек халқининг ҳар қандай ҳижрон азобига чидаши, ҳар қандай қийинчилик, айрилиқ азобини енга олиши ўз ифодасини топган. Бу куй ҳар бир ўзбекнинг юрагидан жой олганлиги, миллатимиз қонига сингиб кетганлигининг сири ҳам шунда бўлса, ажаб эмас. Асрлар давомида шаклланиб, сайқалланиб мусиқа ихлосмандларининг қалбидан чуқур жой олган “Чўли Ироқ” ва шу каби асарлар миллий мусиқа меросимизнинг дурдона асарлари ҳисобланади. Уларни ҳар томонлама ўрганиш, эъзозлаш ва кенг миқёсда тарғиб қилиш бугунги баркамол авлоднинг долзарб вазифаларидан бири эканлигини унутмаслигимиз лозим.

Нилуфар ҲАСАНОВА,
Ўзбекистон Давлат консерваторияси талабаси

ТЕАТР — УМРБОҚИЙ САНЪАТ

Санъатимизнинг ҳар бир жабҳаси, у театр, кино ёки адабиёт бўладими, ўзининг бадиий чизгила-ри, тасвирий ва жонли ифодаси орқали инсон онгида эзгу мақсадларни камол топтириш, ёш авлод қалбида қаҳрамонлик, жўмардлик, ватанпарварлик туйғуларини шакллантириш вазифасини илгари суради. Миллий санъатимизни ривожлантириш, уни замон талабига мос равишда равнақ топтириш эса ижодкорлардан янада фаол, интилувчан бўлишни талаб этади.

Бу борада Ўзбек Миллий академик драма театри доимий изланишда. Бардавом эзгу мақсадларни эътироф этиш, театр санъатидаги кечаги ва бугунги кун ҳақида суҳбатлашиш учун театр бош администратори, директор муовини Худойназар Аҳадовга саволлар билан мурожаат қилдик.

— *Мустақиллик йилларида Миллий театрда қан-дай ўзгаришлар, ижодий ютуқлар юз берди?*

— Мустақиллик йилларида театрда жуда катта ўзгаришлар юз берди. 2001 йилда Юртбошимиз ташаббуси билан театрга Миллий театр мақоми берилди. Театр биноси қайта таъмирланди, актёрларнинг гримхоналари, репетиция хоналари, декорация учун алоҳида омборхона, грим шеҳи замонавий кўриниш олди. Санъат аҳли учун яратилаётган шарт-шароитлар, ижод эркинлиги ва эътибор театрнинг равнақ топишида муҳим омил бўлиб хизмат қилмоқда. Айниқса, ижод эркинлиги ижодкор учун энг зарур восита. Унинг амалдаги ифодаси орқали томошабинга манзур бўладиган мавзулар, пьесаларни сахнага олиб чиқишга, талқин этилаётган образлар орқали бугунги куннинг муҳим масалаларига мурожаат этишга интиляпмиз.

— *Яратилаётган имконият ва шарт-шароит ижодкор зиммасига улкан вазифалар юклаши тайин...*

— Томошабин ҳукмига ҳавола этилаётган асар унинг қалбида ўчмас из қолдириши, воқеалар жара-

ёнида Ватанга муҳаббат, миллий ғурур, ифтихор, миллий қадрият, умумбашарий инсонпарварлик таъмоилларини олға сура олиши керак. Бунда эса асардаги мазмун ва моҳият етакчи ўринда туради. Бу эса ҳар бир ижодкорга катта масъулият юклаш билан бирга ижодий баркамоллик, изланиш талаб этади.

— *Театр репертуаридаги асарлар ҳақида гапирсангиз!*

— Драматург Эркин Хушвақтовнинг “Андишали келинчак”, “Қирмизи олма”, Зулхумор Солиеванинг “Бевалар” комедияси репертуаримиздан тушмай келяпти. Булардан ташқари Нурилла Аббосхоннинг “Ўзбекча рақс”, “Танҳо юлдуз”, драматурглар Иззат Султоннинг “Оилавий сир”, Султонали Болгабоевнинг “Энг сулув келинчак” номли спектакллари муваффақият билан қўйилмоқда. Жаҳон адабиётининг дурдона асарлари: Касоннанинг “Дарахтлар тик туриб жон беради” тарихий драмаси, Шекспирнинг “Гамлет” асари, Эдуард Де Фелипонинг “Тун албатта ўтади” драма кўринишидаги асари театри-

Мусаввир Турсунали Аҳмадалиевнинг чизган суратларини бир кўрган одам ҳеч қачон ёдидан чиқармаса керак. Киши қалбининг туб-тубида энтиқиш, кўз-

ларида эса ҳаяжон пайдо бўлади. Матодаги анвойи рангларни кўрганда ҳайрат ўз суратини дилга чиза бошлайди.

Турсунали ака чизган сурат-

Тўзалмикка

ларнинг яна ажойиб хусусиятларидан бири шундаки, улардаги ҳиссиёт ва тасаввурлар қанчалик маҳобатли бўлмасин, барибир дилга қадрдон, таниш оҳорлар топилади.

Рассом ўзининг суратлари билан нафақат водийда, балки Республикамызда ҳам таниқлидир. У

санъат йўналишида янги тармоқ — дизайн соҳаси кириб келаётганини, бу соҳа турмушимизнинг ажралмас қисмига айланиб бо-раётганини англаб, Москва ша-ҳар Бадиий ижодкорлар уюшма-си қошидаги Олий дизайнерлар

студиясига сиртдан ўқишга кирди. Турсунали Аҳмадалиев Е.А.Розенблюм, С.А. Конник, А. Бокков каби дунёга машҳур лойиҳачилар билан биргаликда «Шарқ санъати» музейини лойиҳалаштиришга ўз ҳиссасини қўшиб, Прагада ўтказилган Жаҳон лойиҳачилар кўргазмасида кумуш медал совриндори бўлди.

миз саҳнасида ўз ўрни ва томошабинларига эга.

“Ўзбекча рақс”, “Оилавий сир”, “Бир қадам йўл” ва бошқа асарлар ўзбекона анъаналарни, миллий гурур, миллатимизга хос беқиёс қадриятларни улуглайдиган, уларни кўнглимизнинг энг тубида асрашимиз лозимлигини эслатиб турадиган саҳна асарлари сирасидандир.

— *Ёш ижодкорларга эътибор, устоз ва шогирд муносабатлари қай даражада йўлга қўйилган?*

— Ёшлар — бизнинг келажакимиз, улардан умидимиз катта. Театримиз Ўзбекистон санъат институти билан доимий ижодий ҳамкорликда. Яъни санъат институти талабалари ўқув ва диплом амалиётларини республикамизнинг барча театрлари каби бизнинг театрда ҳам ўташади. Улар бизнинг спектаклларимизни бепул томоша қилишлари мумкин ва уларни оммавий саҳналарга таклиф қиламиз. Масалан, “Ўзбекча рақс”, “Гамлет”, “Оилавий сир” спектаклларида уларнинг ижроларини кўриш мумкин.

Устоз ва шогирд муносабатлари бу энг муҳим, долзарб мавзу. Бизнинг бурчимиз ҳам шу ижро маҳоратини, жозибасини устозлардан ўрганиш, ёшларга сабоқ бериш, тарбиялаш, саҳна сир-асрорларини, масъулиятини сингдириш. Бу муносабат бизда жуда яхши йўлга қўйилган. Ўзбекистон халқ артистлари Эркин Комилов, Теша Мўминов, Рихси Иброҳимова, Тўти Юсуповаларнинг шогирдлари жуда кўп. Умуман, ҳар бир келадиган ёш авлод театрдаги ҳар бир актёр ва актрисани ўзига устоз деб билади ва ниманидир ўрганишга интилади.

— *Ижодий сафарлар, бошқа театрлар билан ижодий ҳамкорлик хусусида гапирсангиз!*

— Театримиз доимо хорижий мамлакатларга уларнинг таклифига кўра ижодий сафарлар уюштиради. Туркияга “Аёлғу” номли спектаклимиз бориб келди. Бу асарни театрнинг бош режиссёри Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Валижон Умаров саҳналаш-

тирган. “Ўтган замон ҳангомалари”, “Қирмизи олма”, “Андишали келинчак” каби спектакллари-миз Москванинг катта театр саҳнасида ижро этилди. Икки йилдан бери бизнинг ижодий гуруҳимиз Украинанинг Симферопол шаҳрида ўтказиладиган Халқаро Театр фестивалида қатнашиб келади. Республика-мизнинг барча вилоятлари, туманларида “Тортадурман жабрини” номли одам савдоси тўғрисидаги спектаклимиз намойиш этилди. Театримиз мунтазам вилоятларимизда ижодий сафарларда, ижодий учрашувларда бўлади.

Жорий йилда Қоҳира, Санкт-Петербург шаҳарларида, Қозоғистонда бўлиб ўтадиган театр фестивалларида қатнашишни режалаштирганмиз.

Ижодий ҳамкорликка келсак, барча театрлар ижодий ҳамкор ҳисобланади. Биз вилоят театрлари билан доимий ижодий муносабатдамиз. Сирдарё вилоятидаги Олим Хўжаев номидаги театр билан мунтазам иш олиб борамиз. Ўтган мавсумда ушбу жамоа бир ҳафта мобайнида Маҳмудхўжа Бехбудийнинг “Падарқуш” номли спектаклини Ташкент шаҳридаги мактаб ўқувчилари учун кундуз кунлари намойиш қилдилар. Кечки томошаларда драматург Ҳайдар Муҳаммаднинг “Хотинлар гапидан чиққан ҳангома” комедиясини театрими саҳнасида намойиш этдилар. Бундан ташқари Бердақ номидаги Қорақалпоғистон Давлат театри бизнинг театрими саҳнасида келиб “Энг сулув келинчак” номли спектакллари намойиш қилдилар. Россиянинг Новосибирск театри саҳнамизда томошаларини намойиш этди. Яқинда Қозоғистоннинг Абай номидаги қозоқ давлат драма театри бизда ижодий гостролда бўлишди. Театрлар билан ижодий ҳамкорлигимиз жуда яхши йўлга қўйилган. Бундай учрашувлардан биз ижодий ўсишга эришамиз.

— *Театрларга томошабинларни жалб қилиш муаммо эмасми?*

— Бу масала бизнинг театрими саҳнасида учун муаммо эмас.

Ундан ташқари Ашхабод, Боку, Новокузнецк шаҳарларини бадиий безак билан лойиҳалаш конкурсларида қатнашиб, кўплаб дипломлар билан тақдирланган.

Турсунали Аҳмадалиев —

фаолияти тўғрисида таниқли санъатшунослар Рафаэл Тоқтош, Абдулхай Умаров, Гулсора Бобоновалар марказий мағбуотларда қизиқарли мақолалар билан чиқишган. Рассомнинг ижо-

қатори ижод билан шуғулланишида мададор бўлди. «Иқтидор» марказида таълим олган болаларнинг кўпчилиги республикамизнинг турли олий ўқув юртлирида аъло баҳоларга ўқимокда.

Турсунали Аҳмадалиевнинг бу меҳнатлари қадрланиб, 2001 йилда Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими унвони берилди. Кўпқиррали мусаввир Турсунали акага соғ-саломатлик ва ижодий баркамоллик тилаб қоламиз.

Фарида ХУСАИНОВА,
Кўқон Давлат педагогика
институти катта ўқитувчиси

Бахшида улур

кўпқиррали мусаввир. У фақат лойиҳа ишлари ва она табиат мавзусида ижод қилиб қолмасдан, плакат соҳасида ҳам дунёга танилган. Унинг қора урушга қарши плакатлари кўргазмаларда, газета ва журнал саҳифаларида дунё бўйлаб тинчлик жарчиси бўлиб юрибди.

Турсунали аканинг ижодий

ди мустақиллик йилларида янада ривожланди. У «Иқтидор» марказида имконияти чекланган болаларга касб-хунар ўргата бошлади. Вилоятимизнинг турли туманларидан келган 60 нафар ногирон болаларни ўзи қизиққан санъат йўналишларидан хабардор қилиб, уларнинг бошқа болалар

Репертуаримиздаги барча спектаклларнинг томошабинлари бор. Бизнинг томошаларимизга жон диллари билан киришади. Касаба уюшмалари, маҳаллалар ва бошқа кўпгина ташкилот, корхоналар билан доимо алоқадамиз. Томошабинларнинг ўзлари томошаларимизга гуруҳ-гуруҳ бўлиб ҳам келишади.

— **Аслида театрға ёш болалар кириши мумкин эмас. Лекин бизнинг томошабинларимизнинг аксарияти ёш болаларни томоша залига олиб келишди. Бу ҳол рол ижро этаяётган актёрға қандай таъсир этади?**

— Театрға болалар билан келишлари бизнинг оғриқли нуқтамиз. Ҳар бир сахна асари қўйилаётганда актёрдан исътедод, маҳоратдан ташқари куч, асаб талаб этилади. Театр жонли воқелик бўлганлиги учун ҳам болаларнинг шовқини нафақат ота-оналарнинг ўзига халақит беради, балки актёрларга салбий таъсир кўрсатади, чалғитади. Биз чипталарда ҳам ёзганмиз олти ёшгача бўлган болалар томошага қўйилмайди, деб. Бу нарсага эътибор беришларини илтимос қилардим. Аммо бизнинг халқ — болажон халқ. Нима ҳам қилардик?! Болаларни кундузги томошаларга олиб боришса, кечда ўзларининг ҳам, бошқа томошабинларнинг ҳам дам олишларига халақит бермасдилар.

— **Ҳозирги ёшларимиз орасида забардаст устозлар муваффақиятини такрорлай оладиганлар топилдими?**

— Ҳар бир актёрнинг ўз ўрни, мавқеи, мухлиси бор. Тўғри, Аббос Бакиров, Шукур Бурҳонов, Олим Хўжаев, Наби Раҳимовлар такрорланмас театр санъатининг дурдоналари. Улар санъатлари билан ўзларига ҳайкал қўйиб кетганлар. Ҳар бир замоннинг ўз қуйи, қўшиғи, табиийки, қаҳрамони ҳам бор. Шогирдларнинг мақсади ҳам устозлар каби ном қолдириш, халқ эътирофига лойиқ бўлиш. Ҳозирда бизнинг театрда забардаст актёрларимиз бор. Улардан Халқ

артисти Тўти Юсупова, Ўзбекистон қаҳрамони Зикр Муҳаммаджонов ҳали ҳам сахнадалар. Рихсихоним Иброҳимова, Эркин Комилов, Теша Мўминов, Саида Раметова, Раъно Ярашева, Муқаддас Холиқоваларнинг ўз ўрни, йўналиши, мухлислари бор. Мен ўйлайманки, келажакда Дилноза Кубаева, Шодия Тўхтаева, Толиб Мўминов, Шукрулло Сўфиев каби ёш авлод устозлар ижод йўлининг давомчилари. Театр санъатининг ўзи бу жамоавий санъат. Марҳум устоз актёрларимиз ўрнини ҳозир ажойиб актёрларимиз тўлдирипти.

— **Томошабинларни қайси жанрдаги сахна асарлари кўпроқ қизиқтиради?**

— Тўғри, ҳозир кўпчилик қайнона-келин муносабатлари акс этган, комедия жанридаги асарларни суюб кўришади. Аммо “Гамлет”ни қачон қўйишимизни сўраб келишади. “Дарахтлар тик туриб жон беради” асарини йиғлаб кўрамыз дейишади. “Тун албатта ўтади” спектаклимизни кузатсам, зал тўла бўлади. Шу сингари асарларни тушунган, эътиборли томошабинларни кўриб қувонаман. Баъзида янглиш кирган томошабинлар ҳам бу асарни кўриб, чиқиб кетолмай қолади. Бизнинг халқимиз азалдан маънавиятни юксак қадрлаган. Мустақиллик туфайли ҳамма соҳалар қатори театр санъати ҳам янгиланди, ривожланди, бир қадар ўсди. Театр санъатининг ўрнини ҳеч бир техник имкониятлар тўлдиролмаслигини мухлисларимиз яхши билишади.

— **Театр қандай режиссар жараёнида?**

— Бу йил Ўзбекистон халқ артисти, профессор Турғун Азизов сахнага олиб чиқаяётган “Рустам” драмаси, Эркин Хушвақтовнинг “Кундош” номли пьесаси сахна юзини кўради. Биз доимо томошабинлар учун хизматга шаймиз.

Гулруҳ ЭРГАШЕВА
суҳбатлашди.

*Нималар бу кунларнинг фанзи ўзи,
Бу кунларда сезроғим нималар бор.
Бошқа гаштми кунлар ёди келмас эми,
Болаликни ёди солар биринчи қор...*

2010 йилнинг 23-24 декабр кунлари Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Дўрмон боғида Республика ёш таржимонларнинг I семинари бўлиб ўтди. Унга Тошкент шаҳри ҳамда республикаимизнинг турли вилоят олий ўқув юртлирида таҳсил олаётган иқтидорли ёш таржимонлар жалб этилди.

Семинар ишида қатнашган таниқли таржимонлар Қодир Пирмуҳаммедов, Низом Комилов, адабиётшунос олим Нажмиддин Комиловлар таржимашунослигимиз тарихида шу кунга қадар эришилган ютуқлар билан бир қаторда йўл қўйилган хато ва камчиликлар борасида фикр юритдилар. Шунингдек, Ёзувчилар уюшмаси Халқаро алоқалар ва бадиий таржима кенгаши раиси Муҳаммад Али, адабиётшунос олим Адҳамбек Алимбековлар таржимашунослик олдида турган муаммолар ва галдаги вазифалар ҳақида гапириб бердилар. Кун тартибидан ўрин олган энг муҳим масалалардан бири миллий адабиётимиздаги сара асарларни танлаб, чет тилларига таржима қилиш эканлигига алоҳида эътибор қаратилди.

Семинарға таржимон сифатида камина ҳам таклиф этилган эди. Қуйида ана шу семинар таассуротлари ҳамда кўнгилдан кечган баъзи ўй ва мушоҳадаларни ўқувчиларимиз эътиборига ҳавола этмоқдамиз.

ИСТАКЛАР БИРУ ТИЛЛАР БОШҚА...

Адабиётимиз, умуман, маданиятимиз тарихида таржимага бўлган талаб ва эҳтиёж узоқ ўтмишга бориб тақалади. Ҳар бир давр ҳамда халқлар ўртасида ушбу соҳага давлат миқёсида эътибор берилганини назарда тутиб айтиладиган бўлса, таржима Шарқ ва Ғарб ўртасида маданий кўприк вазифасини ўтаганига гувоҳ бўламиз. Бошқача айтганда, таржимачилик халқаро ижтимоий-сиёсий ва маданий ҳамкорлик олиб боришнинг асосий шартларидан бири бўлганини кўраемиз.

Халқимизда “Тил билган — эл билар” деган нақл бор. Дарҳақиқат, давлатлар ўртасида келиб чиққан низоларнинг аксарияти шон-шухрат даъвосию мол-мулк илинжидан зиёда бир-бирларининг тилларини, мақсад-муддаоларини билмаганлари туфайли рўй бергани азалдан маълум. Қачонки шулар ҳақида ўйласам, мавлоно Жалолиддин Румийнинг “**Маснавийи маънавий**” асаридан жой олган ниҳоятда ибратомуз ўғитларидан бири хаёлимда чарх ура бошлайди. Унда шундай ҳикоя қилинади: турк, эрон, араб ва юнон миллатига мансуб тўрт киши йўлга чиқишибди. Тўртовлон узоқ йўл юриб, маълум бир жойга етиб боргач, йўл ўртасидан тилла танга топиб олишибди. Шунда эрон миллатига мансуб киши қорни оч қолганини эътиборга олиб, бу пулга бозордан “ангур” сотиб оламиз дебди. Араб йўқ “инаб” сотиб оламиз дебди. Турк уларга ўз эътирозини билдириб, “узум” сотиб олишларини айтса, юнон “истафил” сотиб олишни маълум қилибди. Ана шундай ўзаро тортишув давом этаётган бир пайтда уларнинг ёнига доно одам келиб қолибди ва муддаоларини сўрабди. Маълум бўлишича, уларнинг истаклари бир нарса, бироқ тиллари бошқа экан...

Шарқу Ғарб ўртасидаги ўзаро илмий ҳамда адабий таъсир масаласида шуни айтиш мумкинки, улар доимо бир-бирини тўлдириб, бойитиб келган. Бу анъана ҳамон давом этмоқда.

Минтақамизда Ғарб илми ва маданиятига бўлган қизиқиш Ўрта аср Шарқ уйғониш даври, яъни биринчи минг йилликнинг иккинчи ярмида ўзининг юқори чўққисига эришган десак хато бўлмайди. Ал-Киндий, Беруний, Фаробий, Ибн Сино, Ал-Хоразмий каби алломаларимиз Афлотун, Арасту, Батлимус, Жолинус, Буқрот каби юнон донишмандларининг фалакиёт илмидан тортиб адабий қарашларни ўз ичига олган асарларини бевосита аслиятдан, яъни юнон ва лотин тилида ўқиб, керак бўлса таржима қилиб шарҳлар ёзганлар. Қолаверса, қомусий билим соҳиблари бўлмиш

Фаробийга “муаллими соний”, Ибн Синога “муаллими солисин” дея нисбат берилиши бежиз эмас. Шунингдек, Шарқнинг Ғарбга кўрсатган таъсирини ҳам инкор этиб бўлмайди. Чунончи, хоҳ табиий, хоҳ ижтимоий фанлар бўлсин, Шарқ алломалари илгари сурган гоёлар бугунги кунда Европа давлатларининг нуфузли олий ўқув юртлирида алоҳида ўқитилаётгани сир эмас. Бунга мисол тариқасида номи алгоритм — умумжаҳон математик истилоҳга айланган Ал-Хоразмий ҳамда юқорида тилга олганимиз Авицена номини олган Ибн Сино каби ватандошларимизни эслаш кифоя.

Энди семинар ҳақида бир-икки оғиз сўз. Маълумки, республикаимизнинг чет тилларга ихтисослашган ҳамда бир қатор педагогика олий ўқув юртлирида бадиий таржима билан боғлиқ махсус дарслар ўтилади. Шундан келиб чиққан ҳолда бакалаврият ва магистратура йўналишлари бўйича диплом ишлари амалга оширилади. Шу маънода, Ёзувчилар уюшмаси Дўрмон ижодий боғида Тошкент шаҳар, шунингдек, республикаимизнинг турли вилоят олий ўқув юртлирида таҳсил олаётган ёш иқтидорли таржимонларнинг бошини қовуштириб ҳам ҳисобот, ҳам тажриба алмашиш қабилида бир давра атрофида тўпланиши айни муддао бўлди.

Таржима санъатининг инжаликлари, бадиияти, сир у синоати борасида очиқ мулоқот тарзида кечган анжуманда жонқуяр олим Нажмиддин Комилов ушбу соҳанинг машаққатли, шу билан бирга, масъулиятли эканлигини таъкидлаб туриб, таржимонлик адабий ва илмий ёндашувни талаб этадиган “ижодий касб” деб тарифласа, адиб Муҳаммад Али бадиий таржима, муайян бир изланишларга, далилларга асосланишидан келиб чиқиб, ўзига хос “илм” дея баҳо берди. Шунингдек, заҳматкаш таржимонларимиз Қодир Пирмуҳаммедов, Низом Комилов мутаржим тилнинг грамматик қонун-қоидаларини яхши билиш билан бир қаторда асарда акс этирилган реал воқелик, бадиий образлар моҳиятини тўғри англаб етиши лозимлигини уқтириб ўтдилар.

Хулоса қилиб айтганда, яқин келажакда миллий адабиётимиздаги сара асарларни дунёга танитадиган, шунингдек, халқимизни жаҳон адабиёти дурдона асарларидан баҳраманд эта оладиган етук таржимонлар авлоди етишиб чиқишига шубҳа йўқ. Зеро, буни ёш мутаржимларнинг анжуманга тақдим этган таржима ишларию интилишлари ҳам тасдиқлайди. Уларга бу йўлда омад тилаймиз.

Шермурод СУБҲОН

Ўзбекистон спорт

Ўзбекистон Шахмат федерациясига чемпионати бўлиб ўтди. Турнирга вилоятлардан 162 нафар ёш шахматчилар қарли кечган шахмат баҳсига “Фон” гуруҳдан ғолиб бўлган ўн уч нафардан ортиқ шахмат федерациясининг соғлом вакили Бегмуродов Алишер(8,5), Фозилов Шавкат эгаллашган бўлса, “В” гуруҳда Турнир Шавдиров Жамол(7,5) эгаллашди. Турнирда иштирок этишга бағишланган мусобақада иштирокчи омад тилаб, шахматимиз шонини о...

Комил Ҳасанов таърифи

иясида 16 ёшгача бўлган болалар ўртасида Республика вилоятлар, Қорақалпоғистон Республикаси ва Тошкент вилоятлари 2 гуруҳга бўлиниб дونا сурдилар. Кескин ва қизиқарли “Фонд-форум” жамғармаси ҳомийлик қилди. Ҳар иккала гуруҳдан ўғил ва қиз иштирокчи жамғарманинг ва Республика чемпионлари билан мукофотланди. “А” гуруҳда кучли учлик: Абдуқадир Абдуқадиров(7,5), Шавдиров Жаҳонгир (7,5), Абдуқадир Абдуқадиров(8,5), Рўзимухаммедов Ислом(7,5), Абдуқадир Абдуқадиров. Энди болалар навбатдаги Республика ғолибини аниқлаш иштирок этадилар. Ақл машқининг ёш иштирокчиларига тўғри оламга дoston қилишларини тилаймиз.

Асарлардан бўйлаган даҳо

Машхур олмон композитори Людвиг ван Бетховенни одатда XVIII аср классицизми ҳамда романтизмга тобеъ тутадилар. Аслида бундай вобасталик нисбийдир. Чунки у барча даврларнинг даҳо санъаткори ҳисобланади. Токи ҳаётда мусиқага талаб бор экан, унинг асарларига бўлган эҳтиёж ҳам тобора ортиб бораверади.

Людвиг ван Бетховен 1770 йилнинг декабрида Олмониянинг Кёльн князлигига қарашли Бонн шаҳарчасида санъаткорлар оиласида дунёга келди. Унинг аниқ туғилган куни ҳақида ҳеч қандай маълумот йўқ. Бироқ расмий ҳужжатларда 17 декабр куни Ремигия черковида чўқинтирилгани қайд этилади.

Ёш Людвигнинг мусиқага бўлган қобилиятини эрта сезган отаси Иоган ван Бетховен ўзининг тарбияси билан жиддий шуғуллана бошлайди. Иоган гарчи халқ орасида истеъдодли санъаткор сифатида танилган эса-да, ичкиликка мукассидан кетгани боис, шуҳрат қозонолмайди. Унинг бундай тартибсиз ҳаёт тарзи бола тарбиясига ҳам ўз таъсирини кўрсатмай қўймайди. Эрталабдан кечгача айни машқларни тинимсиз такрорлашга мажбурлаш ёш санъаткорнинг соғлигига путур етказибгина қолмай, балки келажакда жамиятдан узилиб, одамови бўлиб улғайишига олиб келади...

Ёш санъаткор 8 ёшида Кёльн шаҳридаги концертларда иштирок эта бошлайди. 11 ёшида эса аждодранинг мамлакати бўл-

миш Голландиянинг Роттердам шаҳрида концерт сафарида бўлади.

1782 йилда унинг ҳаётида муҳим воқеа рўй беради. Бонн сарой театрининг янги директори лавозимига Христиан Готлоба Нефе тайинланади. Ёш Людвигнинг истеъдодини эрта сезган Нефе уни ўзига шогирдликка олиб, мусиқий қобилиятини ривожлантиришга киришади. Кўп ўтмай ёш санъаткорда Бах, Гендел, Гайдн ва Моцарт мусиқаларига нисбатан жиддий қизиқиш уйғонади.

Нефе раҳнамолигида айни йил ёш Бетховеннинг илк ижодий намуналари — Дресслер марши мавзусига бағишланган вариациялар, учта фортепьяно сонетлари нашр этилади. Бу ҳақда газетада устози Нефенинг мақоласи эълон қилинади. Унда шундай дейилади: “Ушбу ёш даҳо ўзининг санъаткорона парвозларини амалга ошириш учун кўмакка муҳтож. Агар у сайъ-ҳаракатларини шу тартибда давом эттирса, ундан иккинчи Вольфганг Амадеус Моцарт етишиб чиқади”.

Бундай юксак ишончини оқлаш учун мусиқий билимга эга

бўлишнинг ўзи етарли эмас, албатта. Шу билан бирга, у қадимий тиллар, адабиёт ва фалсафа фанларини чуқур ўрганишга киришади. Айниқса, Шекспир, Шиллер ва Гёте ижодини юксак қадрлайди.

Бетховен 17 ёшида Моцарт билан учрашиш мақсадида Венага йўл олади. Машхур композитор ёш санъаткорнинг пианинодаги ижросини эшитиб туриб, “Эътибор беринг, ҳаммани ўзи ҳақида гапиришга мажбур этади” дея баҳо беради. Кўп ўтмай ёш санъаткорнинг онаси оғир касал бўлиб қолгани сабабли Боннга қайтишга мажбур бўлади.

1792 йилда содир бўлган бахтли тасодиф унинг ҳаётида туб бурилиш ясайди. Машхур композитор Йозеф Гайдн Лондондан Венага қайтишда Боннда меҳмон бўлади. Унинг шарафига уюштирилган концертда ёш Бетховен ҳам ўз санъатини намойиш этади. Гайдн ёш санъаткорнинг истеъдодига юксак баҳо бериб, уни Венага кўчиб бориши кераклигини айтади. Шу тариқа Бетховен она шаҳри билан бутунлай хайрлашиб, Европанинг мусиқа пойтахти Венадан муқим

қўним топади. Қисқа фурсатда ёш санъаткор 50 дан ортиқ мусиқа асари эълон қилиб, бутун Вена мусиқа шинавандалари ўртасида маълум ва машҳур бўлади.

Бетховен Моцартни устоз сифатида улугласа-да, унинг машҳур санъаткор бўлиб етишишида бевосита сабоқ берган Гайдн ва Сальериларнинг алоҳида ўрни бор. Шуни ҳам айтиш керакки, дунёқараш ҳамда санъатга бўлган муносабат жиҳатидан ўзи ва устозлари ўртасида жуда катта тафовут мавжуд эди. Ёш санъаткорнинг асарларида қувонч, шодликдан зиёда куч-қувват, шиддат каби тўфонни эслатувчи асов туйгулар акс этади. Бошқача айтганда, Гёте, Шекспир, Лессинг, Шиллер каби адибларнинг фалсафий асарлари таъсирида шакланган даҳо санъаткор мусиқий асарларида бошқалардан фарқли ўлароқ, диққат-эътиборни ўз даврининг ижтимоий-сиёсий, маданий муаммоларига қаратади. Унинг қуйидаги сўзларидан ижодининг дастлабки кунлариданоқ, мусиқа санъатида жиддий янгилик яратиш тарафдори эканлигининг гувоҳи бўламиз. “Қоида аккордларнинг кетма-кетлигини тақиқлайди. Мен эса изн берман”.

Мусиқа оламида Бетховен ҳақида гап кетганда унинг нафақат бетакрор санъаткорлиги, шу билан бирга ўзига хос мағрур — ўжар табиатли шахс эканлигига алоҳида тўхтаб ўтилади. Буни 1806 йилда катта ер-мулк эгаси княз Лихновский билан кечган қуйидаги можаро ҳам тасдиқлайди. Лихновский кунлардан бир кун ўз кўшида француз зобитларини зиёфатга чақиради. Кўшк санъаткорлари қаторида Бетховендан концерт беришни сўрайди. Бетховен санъатни шунчаки қўнғилхушлик деб билган маст зобитлар жамоасига концерт беришдан бош тортади.

Шунда Лихновский билан Бетховен ўртасида жанжал чиқади. Натижада, у кўшкни ташлаб чиқиб кетади. Кечга яқин уйга қайтиб келгач, ўз кундалигига шу сўзларни қайд этади: “Князь! Сиз шу ҳолингизда тақдирнинг тасодифи олдида қарздорсиз. Мен ўз олдимда қарздорман. Князлар мавжуд ва бундан кейин ҳам минглаб князлар бор бўлаверади. Бетховен эса фақат биттадир”.

Бетховен 1801 йилда дўсти Вегелерга мактуб ёзиб, 2 йилдан бери қулоғи умуман эшитмай, кар бўлиб қолганини маълум қилади. Ушбу касаллик туфайли узлатга чекиниб, ҳатто яқинлари билан ҳам кўришмай қўйганини ҳамда ўзини энди ҳеч кимга керак эмасдек ҳис қилиб, неча бор ўз жонига қасд қилмоқчи бўлганини, бироқ “фақат санъатгина” ўлимдан сақлаб қолганини аянч билан тилга олади.

Бетховен шифокорларидан бирининг тавсиясига кўра 1802 йилнинг баҳорида Вена шаҳрининг шимолида жойлашган Дунай дарёсига яқин сокин шаҳар Гейлигенштадтда 6 ой даволанади. Бироқ муолажалар ҳеч қандай яхши натижа бермайди. Тушкунликка тушган санъаткор худди шу даврда Карл ва Иоган исмли укаларига “Гейлигенштадт васиятномаси” номини олган видолашув мактубини ёзади. Ўзининг ўлимидан сўнг очиб ўқиш шарт билан ёзилган ушбу мактубда машҳур санъаткор қалби бир умр эзгулик ўтида ёниб қўйганини ва бунинг учун жонини фидо қилишга ҳам тайёрлигини, бироқ оғир касалликка дучор бўлиб, умиди тобора сўниб бо раётганини эътироф этган ҳолда мол-мулкларини ака-ука ўртасида тенг бўлиб олишларини васият қилади.

Бетховен Вегелерга ёзган кейинги мактубларидан бирида эшитиш қобилияти қайта тикланаётганини қувонч билан қа-

ламга олади. Шунингдек, 16 ёшар оқсуяк қиз — гўзал Жульетта Гвичардига ошиқ бўлганини, бу севги унинг ҳаётига мазмун бағишлаганини ҳамда айнан ушбу соҳибжамол қиз туфайли у такрор жамиятга қайтганини қайд этади. Не афсуски, Жульетта 20 ёшга тўлганда истеъдодсиз композитор граф Роберт Галленбергга турмушга чиқади. Бу айрилиқ Бетховенга жуда қаттиқ таъсир қилади ва шундан сўнг у бутун борлиги билан ижодга шўнғийди.

Чунончи, композитор чексиз севгиси рамзи сифатида ўзининг ажойиб асари — “Ойли соната”-ни Жульетта Гвичардига бағишлайди.

Бетховеннинг энг сара асарларидан бири — “Тўққизинчи симфония” десак хато бўлмайди. Ушбу асар илк бор 1824 йил 7 май куни Венада Бетховен бошчилигида ижро этилади. Симфониянинг 2-қисми тугаши биланок, мухлислар ўринларидан туриб тинимсиз олқишлар остида такрор ижро этилишини сўрашади. Залда нима бўлаётганидан беҳабар қулоғи оғир Бетховен оркестр томонга қараган ҳолда тек тураверади. Шунда чолғучи қизлардан бири машҳур композиторнинг қўлидан тутиб, юзини залга қаратади. Бетховен залда тепага отилган рўмол, шляпаларни ҳамда плакатлар кўтарган оломонни кўриб, ҳаяжондан қувончи ичига сиғмай мухлисларига миннатдорчилик изҳор этади.

Бетховен айна кучга тўлган бир пайтда бедаво касалликка чалинган эса-да, 1827 йил, яъни умрининг охирига қадар фаол ижод қилиб, ўзидан бой мерос қолдирди. Улар қаторида «Леонора», «Кариолан», «Эгмонт», «Фиделио» каби шедевр мусиқа асарларини санаб ўтиш мумкин.

Шермурод СУБХОН
тайёрлади

Замонавий ўзбек адабиётшунослиги ривожда устоз олимларнинг улкан хизматлари борлигини яхши биламиз.

Хусусан, ўтган асрнинг 50-йилларида адабий даврига кириб келган бир қатор иқтидорли ёш олимлар ўз қарашлари, янги хулосалари билан янги давр адабиётшунослигини бойитишга муносиб ҳисса қўшдилар. Шулар орасида изланувчан, камтарин олим Собир Мирвалиев ҳам бор. У ўз илмий фаолиятини, аввало, мумтоз адабиёт, тарих муаммоларини ўрганишга киришгани билан эътиборни тортади. Жумладан, Алишер Навоий, Бобур, Фурқат ижодининг айрим хусусиятлари ҳақида фикр юритди. Унинг “Фарҳод ва Ширин”, “Шеърый роман”, “Бобур лирикаси”, “Фурқатнинг чет эллардаги ҳаёти ва ижоди” номли мақолалари ўша давр адабий-илмий жамоатчилигининг эътиборини тортди ва жиддий баҳс, мунозараларга ҳам йўл очди.

Маълумки, ўша 50-йиллар охирида Тошкентда Осиё ва Африка халқлари ёзувчиларининг халқаро адабий анжумани давом этаётган эди. Шундан руҳланган ёш олим Собир Мирвалиев “Уйғонаётган Шарқ поэзияси” деган салмоқли мақоласи билан матбуотда пайдо бўлди. Пировард, ана шу Шарқ адабиётига бўлган қизиқиш уни “Ўзбек адабиётида Шарқ халқлари ҳаёти ва курашининг бадий ифодаланиши” деган мавзуда номзодлик диссертациясини муваффақиятли ёқлашга асос яратди. Кўп ўтмай, ушбу илмий иш “Ҳаёт ва кураш поэзияси” деган номда чоп этилди.

Шундан сўнг олим ўз устози академик Азиз Қаюмов ташаббуси билан “Ўзбек романларининг тараққиёт йўллари” мавзусида монографик тадқиқот яратишга киришди. Шунинг натижаси ўлароқ, унинг “Ўзбек романи” деган салмоқли иши нашр этилди.

Олим кейинчалик шу мавзу-

да филология фанлари доктори диссертациясини ёқлади. Ушбу диссертация нафақат ўзбекистонлик, балки қозоғистонлик, россиялик олимлар томонидан ҳам юқори баҳоланди.

Худди шу даврга келиб Собир Мирвалиевнинг илмий фаолияти педагогик фаолият билан уйғунлашиб кетди. 1974 йилда Тошкентда Маданият институти очилиши туфайли у “Ўзбек тили ва адабиёти” кафедрасига кафедра мудири этиб тайинланди. Домла кўплаб ўқув қўлланма, дастурлар яратиб, адабиётнинг асосий хусусиятлари, тараққиёт тамойиллари, даврлаштириш муаммоларига доир ўнлаб илмий мақолалар эълон қилди. Шунингдек, “Роман ва замон”, “Наср, давр ва қаҳрамон”, “Истеъдоднинг қўш қаноти”, “Адабиёт давр даъваткори” каби рисола ва китоблар яратди. Домла ўнлаб докторлик, номзодлик диссертацияларига раҳбарлик қилди. Биргина

Йўлдош ЭШБЕК

ТОШЧАЛАР

*бахтиёр
зилол тубида
ариқ шод оқади ҳилол тубида
юлдузлар кўзёши мисол туюлар,
мисол тубидаю хаёл тубида
тупканининг тубида этдингми маскан,
ё ҳижрон саҳросин хиёл тубида
ёлғизлик балоси кўп ёмон бало
ажрдан умид бор увол тубида
ва ле уволимга қолиб юрмагин
Йўлдошдай фарқ бўлсам завол тубида!*

НОҶОҶОН

*чинқирар бир от
қоқ бўлади туннинг фиғони
шаҳар титраб кетар ногоҳон
зилзила турган каби
сахролар шовқини келар
от овозидан
йўқ кишинаш эмас
бу овоз
аср қаъридан
қасрларни титратиб келар
улкан иморатлар бинолар
бу овозга осилиб қолар
тинса-да осилиб толар.*

ШУКУР ХОЛМИРЗА

*ўй уя қурганди унинг кўзига
хаёл қанот боғлаб учарди
жаҳонни қучарди
тан олмаса олмабди Масков кўнгил овчисин
тилмоч билан ўлчанмайди ҳис
туйғу тортилмайди таржимон билан*

ЗАБАРДАСТ ОЛИМ ВА ЖОНКУЯР МУРАББИЙ

маданият институтида 7 та фан доктори, 10 дан ортиқ фан номзодларига устозлик қилди. Домланинг республика миқёсида эликдан ортиқ олим шоғирлари бор.

Таниқли олим, забардаст адабиётшунос Собир Мирвалиев, айниқса, Мустақиллик йилларида янги гайрат билан самарали ижодни давом эттирди. Оқибатда “Ўзбек адиблари” мажмуаси қисқа вақтда тўрт маротаба нашр этилди. Худди шу даврга келиб, қатагон даври адабиётини ўрганишга қизиқиши ортди. Ушбу тўпламда ҳам қатагон этилган

йигирмадан ортиқ адиблар ҳаёти ва ижоди янгидан ўрганилиб, янги талқин қилинди.

Хусусан, Абдулла Қодирий ҳақида олимнинг “Абдулла Қодирий ҳаёти, ижоди” деган монографик тадқиқоти нашр этилди. Китоб кенг жамоатчилик томонидан “Абдулла Қодирий ҳақидаги янги сўз” деб эътироф этилди.

Устоз эзгу хизматлари эвазига 2000 йилда “Эл-юрт ҳурмати” ордени билан мукофотланди. Профессор Собир Мирвалиев нафақада бўлишига қарамай

тиниб-тинчимай, самарали ижодий ва илмий фаолиятини давом эттирмоқда. Шунингдек, олим Халқаро Фанлар Академиясининг ҳақиқий аъзоси — академиги этиб сайланди. Биз заҳматқаш, забардаст олим ва жонкуяр мураббий Собир Мирвалиевга узоқ умр ва бардавом ижодий фаолият тилаймиз.

Назира ОДИЛОВА,
филология фанлари
номзоди, доцент

*гулдирар самода бир овоз
бебахо
сотилмайди у
шубҳа булутини парчалар парвоз
осмонвор кўзларда бир чақин чақмоқ
лаҳзамас мангу
йўл йўлни ияртиб Булунгурдан
Бойсунга ўтар
меҳр қанча бўлса қаҳр ҳам онча
севги ерча
ишқ осмонча
замин парча парча
кўк парча парча дарз кетган қозон
севолмайди барчани барча
дарани тўлдириб ўктам бир овоз
қиррага ўтириб най тортар қуёш
тандирга чўп бўлмайди арча
яшил соя солар улкан ўлкага
яшил соя ичра кучли ёлқинлар
яшил соя аро ҳофиз бир сабо
мўл юриб йўл
Дўрмонга қайтаётгандек
ичдан қулф уриб уйда
яна қўшиқ айтаётгандек.*

ПОЎАЙ МУРОД

*дўмбирасиз дoston айтди
ер айтди
осмон айтди
манзилига эртaroқ етди
мангуликка эртaroқ кетди
осмон сиғмай қолди
унинг кўзига
тортаверди
абadiйлик ўзига!*

МИРТЕМИР ДОМЛА

*елкасига қўлларини қўйиб
овутардилар
сўнгсиз йиғлаётган мажнунтолларни
бевафо дунёдан совутардилар
қайноқ ҳаётга бошлаб
йўлга солар эдилар
не не дов хаёлларни
доно доно сўз айтса
дўппини дол қўндириб бошга
тол бир ёқда турсин
ҳатто
таъсир этарди тошга!*

АСАКАМИ ЁКИ ОСОКО?

Бизнинг кузатишларимиз Андижон вилоятидаги **Асака** шаҳри билан Япониядаги **Осоко** шаҳрининг номланиши бир-бирига жуда мос келишини кўрсатмоқда. Бунинг учун қуйидагиларга эътибор қаратиш керак, деб биламан. Шунинг учун биринчи ўринда Асака топоними ҳақида тўхталсак.

Асака топонимининг келиб чиқиши ҳақида бир неча тахминий фикрлар бор:

1. **Асака** топоними тўғрисида «Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси»да қуйидаги фикрлар қайд этилган: «Шаҳар номининг келиб чиқиши ҳақида турли фикрлар бор. Тадқиқотчи профессор Т. Ширинов Асака номини Фарғонада милоддан аввалги VI-V асрларда яшаган сак қабилалари билан боғлайди. Чунки бу қабилалар баъзи жойларда «асакенлар» номи билан ҳам юритилган. Уларда *асвака* — *от*, *ассака* — *отлиқлар* маъносини бил-

дирган. Археолог Б.Матбобоев юқоридаги фикрни водийнинг шарқий қисмида топилган тошлардаги отлар тасвири билан асослашга ҳаракат қилган ва шу жойларда наслдор отлар етиштирилган деган фикрни илгари сурган. Топонимист олим С. Қораев Асака туманидаги Ахтачи қишлоғи номи мўғулча бўлиб, *от табиби (синчи)*, *отбоқар* деган маънони билдиришини таъкидлаб, юқоридаги мулоҳазаларни бирмунча тасдиқлайди. Шуларга асосланиб, Асака шаҳрининг 60 йиллиги (1997 й.) муносабати билан катта йўл ёқасидан шаҳарга кираверишдаги майдонда тулпор отнинг рамзий ҳайкалчаси қўйилди».

Бу фикрларга қуйидаги эътирозларимиз бор:

а) Сак қабилалари мамлакатимиздагина эмас, бутун Ўрта Осиё ҳудудида яшаганлар; б) «*от*», «*отлиқлар*», деб изоҳланаётган *асвака*, *ассака* сўзла-

Эгамберди МУСТАФОВ

*Менга жондан
азизсан, эркал!*

(сонетлар)

1

*Эркал, кулдиргинг — кулгинг доим
Юзинг малоҳати, кўрки, фусуни,
Тақдиринг тошига нақшин ўйилган,
Наққоши азалинг муҳри, йўсини.*

*Бебаҳо ҳарирга қадалган садаф
Тугмадай, кулгинг товланар бирам,
Сайқали оламни қучса не ажаб,
Берганигда оро юзинга ҳар дам.*

*Хандон отганигда кулгинг андак
Маҳв этар шаклини, қалққан ойсимон,
Шавқу завқ дамлари қилганда ҳалак,
Қўмсармиш аслини, қўмсармиш обдон...*

*Кулгинг жилоси сирли нурафшон,
Банд этар хаёлим ҳар лаҳза, ҳар он.*

рининг манбалардан маъноларини топиш керак; с) отлар тасвири туширилган тошлар нафақат ўша водийдан, балки бошқа қадимий жойлардан ҳам топилган. д) С. Қораев томонидан кўрсатилган Ахтачи топоними бошқа вилоятларда ҳам объектларнинг номи сифатида учрайди. Демак, бу фикр ни асос деб олиш ҳам ўзини оқламайди. Бинобарин, Асака топонимини *асвака*, *ассака* сўзларидан келтириб чиқариш, тошлардаги от тасвирини ва Ахтачи топонимини олдинги фикрга боғлаш мумкин эмас.

Маълумотларга кўра, топоним икки маъноли қисмдан ташкил топган: *ас*, *ака*. Яъни, *асил* > *ас*. Юзага келган қўшма сўз топонимлашув жараёнида юзага келган: *асака* > *Асака*. Унинг этимони *асил*+*ака* бирикмаси ҳисобланади.

Мазкур топоним *ас*, *ака* тополексемаларидан иборат. *Ас* сўзи тожикча бўлиб, «зўр», «тажрибали», «хунарли» маъноларида қўлланади. Топоним «зўр, тажрибали, хунарли ака» ёки «хурматли киши» маъносини ифодалайди.

2. Кишилар бу топонимдаги *ас*, *ака* шаклидаги маъноли қисмлардан ташкил топган тахмин ишончсизлигини бир неча марта айтишди... Ундаги биринчи тополексема *ас* сўзи бўлиб, Маҳмуд Кошғарий уни «ёғоч ўзаги» деб кўрсатган. «Ёғоч-

нинг ўзаги» деганда унинг энг ўрта қисми, яъни энг яхши, энг асил жойи эътиборда бўлган.

Қадимги туркий тилда *ас* сўзи «оқсувсар ва унинг териси» маъносини берган. Мазкур икки тополексема бирикиб сўз бирикмасини, сўнгра қўшма сўзни ҳосил қилган. *Ас* сўзининг Маҳмуд Кошғарий кўрсатган маъноси билан қадимги туркий тилдаги маъноси ўзаро мувофиқ келади. Сабаби *оқсувсар* «энг қимматбаҳо ҳайвон» ва унинг териси «энг асил нарса» маъносини ифодалайди.

Демак, ҳосил бўлган топоним «оқсувсар терисидан тикилган кийимни кийган хурматли одам яшаган жой» деган маънони ифодалайди. Мана шу киши яшаган жой кейинчалик **Асака** деб аталган. Унинг этимони *ас ака* шаклидаги сўз бирикмаси.

3. Бинобарин, «ёғочнинг ўзаги» маъносидаги *ас*-(*аз*) сўзи билан «қуйи жой», «охир», «оёқ» маъноларидаги *адақ* сўзи маъновий жиҳатдан ўзаро боғлиқ. *Ас* сўзи «ёғочнинг ўзаги» маъносида унинг *охир* бўлгани каби *адақ* сўзи ҳам «қуйи» ва «охир» маъноларини ифодалаб, семантик жиҳатдан бир бутунликни ҳосил қилган. Шу ўринда халқ тилида қўлланиб, бирор юмушни бажаришга ундаб айтиладиган «*Асаканг кетадими?*» иборасининг маъноси ҳам қайд этилган бешинчи ҳамда олтинчи фикрларга мувофиқ келади. Ушбу топонимнинг

2

*Банд этар хаёлим ҳар лаҳза, ҳар он
Қайрилма қошлару жоду кўзларинг.
Сирли нигоҳингдан кўксимда тўфон,
Тошқини ғарқ этгай пинҳон кезларинг...*

*Оти улус борки, сени кўрганда,
Таажжуб нигоҳинг ишвасидан лол,
Кулагон кўзларинг қилганда ханда,
Дерлар: бу ноёб ҳол, топмасин завол!*

*Пилик чўп ошuftа қоши камонинг
Сояси чашмингга тушгани ҳамон,
Ҳайрати ниш урган тиғи пайконинг
Сўзанин пешлагай, кўзинг асрабон.*

*Зимдан қарашларинг нақ олар жоним,
Оҳ, у жодуларинг боқиб мулойим.*

3

*Эркам, кулдиргинг — кулгинг доим,
Банд этар хаёлим ҳар лаҳза, ҳар он.
Оҳ, у, жодуларинг боқиб мулойим,
Дилим кўзгусида акси намоён...*

*Зебо қоматингни кўрганда ҳар дам,
Зулфингга рашк қилгум, чирмаша яккаш.
Нигоҳинг тафтидан, валлоҳи аълам,
Вужудим сўзона, жисмимдир оташ!*

*Эркам, сени кўрмоқ — қайта туғилмоқ,
Сенсиз мадҳиямнинг савти ўзгача.
Ёсуман кўнглингни қил ўздин йироқ,
Сен шукҳ базмимни тарқ этган кеча...*

*Дил сени дер, йўқса борлиғим абас,
Хонишим сўнғай эмди, созим бесас...*

этимологик таҳлили асосида архаизмлар билан шаклланган жой номларидан намуна берилди.

Мана шу далилларга асосланиб, Япониядаги **Осоко** шахри ҳақида ҳам гапириш мақсадга мувофиқ. Геология ва география бўйича мутахассисларнинг айтишларича, ҳозирги Япония ороллари олдин Осиё қитъасининг бир бутун бўлаги бўлган. Турли табиий жараёнлар ва zilzilалар туфайли қитъамиз бўлақларга бўлиниб кетиши натижасида Япония ороллари ҳам ажралиб чиққан. Шунингдек, бу масалага туркий тилларнинг таснифи нуқтаи назаридан ҳам баҳо бериш мумкин. Олимлар туркий тилларни фонетик, грамматик ва лексик жиҳатлардан ўрганиб, урал-олтой, олтой деб икки гуруҳга бўлишган. Бу тил гуруҳларининг иккаласига ҳам туркий тиллар билан бирга япон тили ҳам киритилган. Хуллас, булардан англашилиб турибдики, япон тили ҳамда туркий тиллар қариндош тиллар саналади. Улардаги фонетик, лексик ва грамматик хусусиятлар қисман бўлса ҳам бири-бирига мос тушган. Демак, Андижон вилоятидаги жойга **Асака** деб ном берган аждоқларимиз савдо йўллари билан Осиё қитъасининг узоқ жойларига ҳам боришган.

Асака шахрига ном берган ота-боболаримиз ҳақида Маҳмуд Кошғарий ўзининг «Девону лугатит турк» китобидаги маълумотлар асрлар силсиласида сараланганлигини эътиборга олсак, у ҳолда **Асака** ҳақидаги маълумот ўз-ўзидан узоқ тарихга эга бўлади. Бу эса Япония ҳудуди алоҳида ажралиб кетмаган пайтларда Ўрта Осиё заминида яшаган қадим авлод-аждоқларимизнинг ўша ерларга ҳам бориб қайтишганини ёхуд бориб қолишганини англатади.

Эҳтимол, япон тилида ҳам **Осоко** шахрининг номи **Асака** шахрининг номи каби *охири, қуйи, адоғи* каби маъноларни англатар, ёки бу маъно архаиклашган бўлиши мумкин. **Асака** жой номи турли тилларнинг таъсирлари туфайли *a>o* кўринишидаги фонетик ўзгаришларга учраб, **Осоко** ҳолатига келган бўлиши табиий бир ҳолдир (*адақ > адақ+қа > адаққа > адақа > азақа > азаха > азака > асака > Асака > Осоко*). Туркий тилда, хусусан, ўзбек тилида Асака кўринишида *a* унлиларининг ўхшашлиги сингармонизмни юзага келтирган бўлса, япон тилида Асаканинг Осоко деб айтилиши сўздаги унлиларнинг ўхшашли натижасида юзага келган. Албатта, бу ҳолат япон тилшунослари билан бўладиган ҳамкорлигимиз натижасида яна ҳам аниқлашади. Агар биз илгари сураётган фикрлар маълум ўринда тўғри бўлса, демак, ном қўйишда қадим-қадимдан халқлар ва элатлар ўртасида доимий ҳамкорлик бўлгани ўз-ўзидан аён бўлиб қолади.

Толиб ЭРНАЗАРОВ, ЎЗМУ профессори

ТАРБИЯДА ЗУККОЛИК

Ёзувчи Собир Ўнар “Негадир ақлимни таниганимдан буён кўп нарсалар ҳаёлимдан чиқиб кетган-у, аксинча, гўдаклик пайтларим кўпроқ хотирамда ўрнашиб қолган”, деб ёзганди. Бу кўпчиликда учрайдиган табиий ҳол. Атроф-олам ҳақида тасаввур шаклланиб, кенгайиб боргани сари болада қизиқиш, ўрганишга иштиёқ уйғона бошлайди. Илк тасаввурлар эса, шу-шу тиниқлигича хотиранинг чуқур қатламларида сақланиб қолаверади.

Нима учун шоирлар дастлабки эшитган эртақлари, қўшиқлари, шеърхонлик кечаларини бот-бот эслашади? Уларнинг сўз санъаткорлари бўлиб шаклланишларида “сут билан кирган” мухитнинг таъсири, Оллоҳ берган истеъдод билан баб-баравар эмасмикан!?

Демоқчиманки, боланинг ким бўлиб ўсишида болаликдаги воқеаларнинг таъсири бўлса, уларнинг гўдак хотираларини губорламайлик!

Бир куни жияним Ситорани олиб узоқда яшайдиган опамникига бордим. Автобуста бир аёл чиптачи билан узоқ тортишди. Ниҳоят, манзилга етиб келдик. Мен эътибор қилмаган эканман. Ситора:

— Бояги аёл ёлғончи экан. Қопчиғида пули кўп эди. Чиптачига бор пулим шу, деб ёлғон айтди, — деди.

— Балки у аёл ёлғон айтмагандир, ундаги бировнинг пули ёки бу автобусдан тушиб, бошқасида кетиши учун асраб қўйган пулидир, шунинг учун чиптачига ялингандир, — дедим.

Шундай дедиму, бола хотирасига вазиятдан ёлғон билан чиқиб кетиш мумкинлигини шу ёки шунга ўхшаш кундалик арзимас воқеалар орқали ўргатма-япмизми?! — деб ўйлаб қолдим.

“Телефонда мени сўрашса, йўқ дегин”, “Ойим мажлисга келолмайдилар, касал дегин” деб болаларига уқиринишларига кўп бор гувоҳ бўлганмиз. Мен руҳшунос ҳам, педагог ҳам болалар тарбияси бўйича мутахассис ҳам эмасман. Лекин, аниқ биламан, бу каби ҳоллар болаларнинг иккиозламачи ёки ёлғончи бўлишига омил бўлади.

Яна шуни қўшимча қилмоқчиманки, болаларнинг илк ўйинчоқлари, ўзларига қилинган совғалар доимо ёдларида бўлади. Шунинг учун болаларга ўйинчоқ ва совға танлашда ҳам зукколик керак.

Мендан икки ёш катта опам мактабга чиқадиган йили отам ўқув қуролига қўшимча “Олмос ботир” ва “Ёввойи оққушлар” эртақ китобларини олиб келдилар. Дафтар-қалам опамга, китоблар менга тегди. Ҳозиргача қанча китоб ўқиганимни, ким қанча китоб совға қилганини билмайман. Мен учун энг зўр китоблар ҳам, дастлабки ўқишни ўрганганим ҳам — “Олмос ботир” ва “Ёввойи оққушлар”.

Хулоса ўрнида айтмоқчиманки, фарзандлар тарбиясида уларнинг онги шаклланаётган пайтнинг ўрни беқиёс экан, уларнинг гўдак тасаввурларини губорламайлик! Уларнинг маънавий соғломлиги жисмоний соғлиги билан тенг қимматлидир.

Манзура ШАМСИЕВА

СОҒЛОМ ОИЛА — ЖАМИЯТ КЎРКИ

Жамият инсоният тарихий тараққиётининг маълум босқичида шаклланадиган ижтимоий муносабатлар мажмуи ҳисобланади.

Жамият шахс камолоти учун масъулдир. Ҳар бир шахс — ўзи яшаб турган жамиятнинг аъзоси. Агар шахс яхши хулқли, олижаноб бўлса, адолатли жамиятда одамларга катта наф келтиради. Ахлоқли киши ҳатто ўз ҳаётидан кечиб бўлса ҳам, халқи, Ватани учун, жамият учун кўп иш қилади, унинг номи тарихда мангу қолади ва авлодларга намуна бўлаверади.

Жамият катта бир вужуд деб қаралса, шахс унинг бир ҳужайраси.

Жамиятнинг умумий ижтимоий онги, маънавияти, маданий даражаси, сиёсий-ҳуқуқий савияси ҳар бир шахс тарбияси ва феъл-атвориға сингиб боради. Шахс ва жамият ўзаро мажбуриятлар орқали ҳам бир-бири билан узвий боғлиқдир.

Оила ҳар бир халқнинг, миллатнинг давомийлигини сақловчи, миллий қадриятларни ривожлантирувчи, баркамол авлодни тарбияловчи муқаддас даргоҳдир. Мамлакатимизда амалга оширилаётган туб ислохотлар мазмунида оила манфаатларини ҳуқуқий, ижтимоий, иқтисодий ва маънавий жиҳатдан ҳимоя қилишни таъминлаш масалаларига алоҳида эътибор берилмоқда.

Президентимиз Ислам Каримов аёлларни ниҳоятда улуғлаш, эъозлашга чақириб, бундай дейдилар: «...Аввало, оналаримиз, опа-сингилларимиз, умр йўлдошларимиз, қизларимизни жамиятдаги ўрни, мавқеини янада ошириш, иззат-икромини жойига қўйиш, уларнинг оғирини енгил

қилиш, давлатимизнинг, ҳукуматимизнинг, жойлардаги ҳокимликларнинг, жамоатчиликнинг асосий вазифаси бўлмоғи лозим».

Фуқароларнинг ҳуқуқий маданиятлилик даражасини юксалтириш борасида мамлакатимизда эътиборга лойиқ ишлар амалга ошириляпти. Баъзи ёшларимизнинг никоҳдан ўтмасдан оила қуришлари, мерос тақсимотида ака-ука, опа-сингиллар ўртасида пайдо бўладиган нохушликлар, эр-хотин ўртасидаги никоҳни бекор қилишдаги норозиликлар, овсин, қайнона-келин ўртасидаги ҳамда уй-жой тақсимотидаги жанжаллар ҳуқуқий саводсизлик далолатидир.

Оилада бўладиган бундай нохуш ҳолатларнинг олдини олишнинг асосий йўллари, аввало, ота-оналарнинг ҳуқуқий маданиятини шакллантириш, бунинг учун қорхона ва ташкилотларда, маҳалла ва турар жойларда мунгазам фаолият кўрсатадиган «ҳуқуқий билимлар» ўқув курслари, жамоатчи ҳуқуқшунос маслаҳатхоналари ташкил этиш мақсадга мувофиқдир.

Чунки ҳуқуқий маданияти юксак ота-онагина ҳуқуқий саводхон фарзанд тарбиялаши мумкин.

Ўзбекистонда оилани мустаҳкамлашга, ёш авлодни жисмоний ва руҳий соғлом қилиб тарбиялашга гоят катта аҳамият берилмоқда. Сўнги йилларда қонун, фармон ва қарорлар қабул қилиш йўли билан амалга оширилган тадбирлар оилаларга, кўп болали ва ёлғиз оналарга, мактаб болалари ва талабаларга давлат томонидан берилган моддий ва маънавий ёрдамлар шулар жумласидандир.

Оила кодексининг 23-моддасига биноан эр-хотиннинг никоҳ

давомида орттирган мол-мулклари, шунингдек, никоҳ қайд ҳисобига олинган мол-мулклари, агар қонун ёки никоҳ шартномасида бошқача ҳол кўрсатилмаган бўлса, уларнинг биргаликдаги мулки ҳисобланади. Эр-хотиндан бири уй-рўзгор ишларини юритиш, болаларни парвариш қилиш билан банд бўлган ёки бошқа узрли сабабларга кўра мустақил иш ҳақи ва бошқа даромадга эга бўлмаган тақдирда ҳам, эр ва хотин умумий мол-мулкка нисбатан тенг ҳуқуққа эга бўлади.

Оила кодексидаги муҳим янгиликлардан бири ота-она фавқулодда ҳолатлар (боланинг шикастланиши, қасал бўлиши ва бошқалар) туфайли келиб чиққан, боланинг таъминоти учун зарар бўлган қўшимча харажатларда иштирок этиши шарт.

Никоҳ фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш ташкилотига рўйхатдан ўтказилган вақтидан бошлаб никоҳ тузувчилар эр-хотин ҳисобланадилар ва уларнинг мажбуриятлари бошланади. Энди улар ўртасидаги муносабатлар ахлоқ-одоб қоидалари билангина эмас, балки қонунлар, ҳуқуқий қоидалар билан ҳам тартибга солинади.

Бунда хотин-қизлар сиёсий масалаларда эркаклар билан тенг ҳуқуққа эга бўлганларидек, оилада ҳам барча шахсий ва мулкӣ масалаларда эркаклар билан тенг ҳуқуқлардан фойдаланадилар ҳамда баробар мажбуриятларга эгадирлар.

Хулоса шуки, жамият ва шахс тараққиётида оила бениҳоя катта ўрин тутади.

Равшан ТОШМУРОДОВ,
ТошДТУ ўқитувчиси

11K kaklik ovi

(«Nevaralarim uchun hikoyalar» turkumidan)

Tog' qishloqlarida har bir joyning o'z nomi — atamasi bo'ladi. Aytaylik, men tug'ilib o'sgan Nakurtning Kamarovul, Lolahovuz, Qizilolma, Ulfatan, Bodomchali, Yorishgan, Qorong'ulsoy, Qarisoy, Kumushli soy, To'ptol, Kattaqamishloq, Kichikqamishloq, Tuyatosh, Cho'chqalisoy, Alqorsoy, Qo'chqoro'ldi, Bulbulsoy, Oqbuloq, Uzunmo'la, Dovtepa, Qiziljar kabi kichik qishloqchalari, daralari, kamarlari, buloqlari, soylari, tog' qoyalari, cho'qqilari, yaylovlari, o'tloqlari, suvloqlari, sayhonliklari, adirlari, qirlari bor. Ular o'z joyidagi o'zgarimas belgilarga qarab nom olib kelgan.

Shunday joylarimizdan biri Yetimhovuz. Yetimhovuz deb atalishining sababi, u yerda yolg'iz, g'aribgina buloq suvlaridan paydo — hovuz bo'lgan. Ana shu hovuzning oftobchiqar tomoni — balandlikda. Qoratosh degan tizma qoyalari tuya karvonlari yanglig' salobat bilan tiz cho'kkan. Qoratoshda kaklik ko'p. Undan bir chaqirimda Lilloybuloq deb atalmish buloq taram-taram eshilib oqadi. Qoratosh kakliklari shu buloqdan suv ichishadi.

Nevaralarim!

Men besh-olti yoshimdan boshlab, otamning chin hamrohiga aylanganman. Gap shundaki, otam bir uzoqroq qarindoshimiz, ham qo'shnimiz bilan fermanın poda-molini boqardi. Otam mulla Olim mulla Suyunning, ya'ni "quloq"ning o'g'li edi-da, shu bois unga jazo sifatida podaboqar tayog'ini sudratishgan edi. Otam qishloq madrasasida o'qigan, ko'p savodli, oqko'ngil kishi bo'lib, Yassaviy "Hikmat"ini, So'fi Olloyor, Huvaydo, Mashrablarning talaygina g'azallarini yod bilardi. "Qur'on"ni izchil o'qirdi, Bedil ruboiylarini sevardi.

Men o'zimcha otamning og'irini yengil qilmoqchi bo'libmi (qirg yoshida tilab olgan farzandi edim-da), oldida yugurgilab, uzoqroq ketib qolgan sigirlarni qaytarar, jar-par soylarida qolib ketganlarini topib kelar, ayniqsa, yoz paytlari — qataloq bo'lgan kezlarda — duch kelgan yoqqa o'zlarini urgan paytlarda bir yerga to'plar edim.

Kakliklar in-uyalarini, o'zlarini himoyalash qulay bo'lgan pana joylarga — toshlarning ostiga, har xil butalar, daraxtlar, shuvoqlar tagiga qo'yishardi. Kakliklarning makiyoni apreldan iyungacha tuxum qo'yadi. Tuxumlari besh-oltitadan yigirmatagacha bo'lishi mumkin. Ular xol-xolli, ya'ni xoldor.

Men mulla Suyunning inglisi Qizmon ammamdan ajoyib she'r-terma eshitganman. Uni yozib olib qolganman. Mana u:

Bo'g'in-bo'g'in bo'g'inchak,

Tugun-tugun tugunchak.

O'ttiz elning enasi

Halda (hali ham) bo'lsa kelinchak.

Bu yerda "o'ttiz elning enasi" deganda, o'ttizta jo'jasi nazarda tutilayapti. Tuxumlarini xuddi tovuq kabi ona kaklik, ya'ni makiyoni bosib yotadi va jo'ja ochadi. Jo'jalari tuxumdan chiqqanidanoq otanasiga ergashib ketishaveradi.

Nevaralarim!

Gap bu haqda emas, gap kakliklar haqida. Ota makonimizda, Ona yurtimizda, tog'larimizda kakliklar ko'p. O'sha bolalik chog'larimda ham mo'l edi. Ular qora qosh, tumshug'i, oyqlari qizil. Xo'rozining peshonasi qora, bosh tepasi kulrang, qizg'ish shu'lali, jig'ildoni bilan ko'kragi och havorang, tag qismi sarg'ish bo'ladi. Ikki yonidagi patlarida qora-qo'ng'ir tusli ko'ndalang yo'llari bor. Oyoqlari pixli, makiyoni esa to'q kulrang, oyoqlari pixsiz, jussasi xo'rozidan kichikroq.

Nevaralarim!

Xullas, poda boqib, zerikib yurgan paytlarimda kakliklarga ishqiboz bo'lib qoldim. Kakliklar tushga yaqin Lilloybuloqqa kelishlarini kuzata boshladim. Bu odat tusiga aylandi. Ular buloqqa kelgunlaricha dumbul o't-o'lan, ko'kat-maysalarni cho'qib-uzib, yulqib, chog'at, jona-qiyalik, qumlarini titkilab, "g'at-g'at"lab oziqlanishadi. Qoratosh qirlarida chigirtkalar, qurt-qumursqalar, jazirama paytida jizildovuqlar mo'l-ko'l bo'ladi. Ularni chaqqonlik bilan tutishadi. Hatto, uchgan chigirtkani qanot yoyib, yugurgilab borib, osonlikcha yutishadi.

Ko'pincha oila boshlig'i — xo'rozi biror aiyqibosh cho'qqimi, qoyami yoki anchayin balandroq g'adir-budur tosh ustiga chiqib oladi-da, to'lib-toshib, goho o'qtin-o'qtin sayrashga tushadi. Uning ovozi uzoqlarga taraladi. Aytaylik, siz pastda — daralarda, jarliklarda yuribsiz, lekin uning yuqorida turib, sayrayotganini bemalol eshitasiz. Sayrayotganda tomoqlari bulkullaydi. Goho xo'rozi oldida makiyoni paydo bo'lib qoladi. Unga uzib-uzib jo'r bo'ladi. Biroq makiyoni ovozinin shashi sust. Ishtiyocsiz sayrayotganga o'xshaydi. Nimagadir urilgandayroq kakirlaydi. Ba'zi jo'jalari ular oldiga chiqishib-tushishib yurishadi. Doim ota-onasi yonidagi bolalarday yayrashadi.

Qorin qayg'usidan qutilgan kakliklar tushlikka yaqin "pat-pat"lashib, "g'iyt-g'iyt"lashib, buloq boshiga enishadi. Buloq boshiga yaqinlashishdan oldin uyoq-buyoqni sergaklanib kuzatishadi. Ayniqsa, xo'rozi hushyor. Suvni miriqib, shoshmasdan ichishadi. Bir yutum-bir yutum tomoqlariga oladi-da, boshlarini yuqoriroq ko'tarib yutishadi, tag'in navbatdagi yutumni olib bu holatni chanqoqlari bosilguncha takrorlashadi.

Nevaralarim!

Bir kuni shunday bo'ldi. Ishqibozlik ortib, kakliklar jo'jasidan bir-ikkitasini tutib, uyimizda, qafasda boqmoqchi bo'ldim. Bir teshachoni o'zim bilan oldim. Podalarni katta kamarga haydadim-da, Lilloybuloq boshiga keldim. Hovuchlab suv ichdim. Chanqog'im bosildi. O'ynab-o'ynab o'yladim. O'ylab-o'ylab o'ttiz-qirg qadam naridan o'zim bemalol joylashadigan chuqurcha-handaqcha qazidim. Har xil butalarni, shuvoqlarni, xas-hashaklarni to'pladim, xandaqcham qoshiga uydim. O'zim xandaqcha ichiga tushib olib, ularni ustimga yopdim. Tirqish ochib, kakliklar kelishini kuta boshladim. Bir so'z bilan aytganda, xonaki, jaydari "ovchi"ga aylandim.

Kakliklar asta-asta, ohista-ohista kelishdi. Ammo, xo'rozi nimagadir buloq boshidan ancha narida turib qoldi. Qolganlari bexavotir o'zlarini suvga urishdi. Xo'roz xavotirda-yu lekin, jim...

Ona kaklik va jo'jalari suv ichib bo'lgach, buloq boshidagi do'lana daraxti tagiga, tuproqqa ag'nay-ag'nay ketishdi. Qanot yoyib, o'mganlarini chag'otning mayda tosh-qumlariga bulashdi. Kichkina tugmachaday ko'zlarini suzib-suzib oromlashdi. Birdan xo'roz, men umumam eshitmagan g'alat ovozda chinqiribmi-qichqiribmi yubordi. Seskanib tushdim. Endi vaqtni boy byemaslik kerak edi. Men ustimdagi lash-lushlarni otib yubordim-da, jo'jalar tomon intildim. Yo'rg'alab qochayotgan jo'jalarni quvib yetdim. Men bilamanki, suvga to'yan kakliklar, ayniqsa, ularning bolalari tez yugurmaydi, daf'atan uchib ketolmaydi. Xash-pash deguncha ikkitasini tutib oldim.

Xo'roz Qoratoshni yoqalab uchdi. Makiyoni ham o'rga biroz yo'rg'aladi-da, Yetimhovuz tarafga sho'ng'idi. Jo'jalarning bir qismi yuqorilab ketdi, bir qismi esa butalar, shuvoqlar, toshlar orasiga berkindi. Men boshqa quvmadim ham, izlamadim ham. Qatqat tosh ustiga o'tirdim, nafas rosladim. Qo'limdagi jo'jalarga tikildim.

Ko'p o'tmay ota-ona kaklik — xo'roz va makiyonlarning zorlanib, bolalarini chorlagan ovozlari eshitildi.

Men ikki jo'jani uyga yetkazolmadim. Ularni qo'llarimda ushlab yurib, o'ldirib qo'ydim. Ha, parranda-yu darranda ham erkinlik-ozodlik farzandi! Qushlar ko'kada, baliqlar suvda, jayronlar-u kiyik, marollar, alqorlar tog'da, odamzod adolat-u haqiqat erkinligida yashovchan!

Nevaralarim!

Bolaligimda bilib-bilmay qilgan gunohlarimni kechiring!

1961 йилдан кейин чиқарилган ҳар қандай федерал банкнот ҳозирги кунда ҳам тўлов воситаси сифатида қабул қилинаверади. Яъни «эски» пуллар ҳам ўтаверади.

Биз билган ва кўрган 1, 5, 10, 20, 50, 100 долларликлардан ташқари 2500, 1000, 5000, 10000, 100000 долларликлар ҳам

этиш учун тахминан 5,7 цент сарфланиши ҳисоблаб чиқилган.

АҚШ Федерал Заҳира Тизими маълумотларига кўра, 1 долларлик 22 ойда, 5 доллар 24 ойда, ўнталик 18 ойда, 20 доллар 25 ойда, 50 долларлик — 55 ойда янгисига алмаштирилади. Юзталик энг кўп «яшайди», у 60 ой айланиб юради. Долларнинг яшил рангда

товланиши сабаби ҳам қизиқ. 1869 йилда АҚШ Молия Вазирлиги Филаделфиянинг «Messers J. M. & Co.» компаниясига янги пуллар чоп этиш бўйича буюртма беради. Унгача бўлган даврда доллар асосан оқ-қора рангда бўлиб, фақат бир

бакилаштиришга қарши курашга доим ҳам қаттиқ эътибор берилади. Доллар қозонини фақат битта компания ишлаб чиқаради ва бу компанияга АҚШ ҳукуматидан ташқари ҳар қандай жойга маҳсулот сотиш таъқиқланган. Бўёқлар формуласи АҚШнинг Гравировка ва Мухр бюроси сири ҳисобланади. 1990 йилдан бошлаб доллар ҳимояси янада кучайтирилди. Унга қўшимча иплар ва микромуҳр қўйила бошланди. Ҳар 7-10 йилда банкнотлар дизайни ўзгартириб турилади. Доллар фақат иккита фабрикада — Техас ва Вашингтонда тайёрланади ва бу корхоналарда уч мингга яқин ходимлар ишлашади.

Чоп этилган пулларнинг 30-50 %и АҚШ ҳудудидан ташқарига чиқиб кетади. Номинал қийматидан қатъи назар ҳар қандай банкнот тахминан 1 грамм оғирликка тенг.

Банкнотларнинг асосий дизайни 1928 йилда тасдиқланган ва унга кўра пулларда асосан АҚШ президентлари суратлари тасвирланади: 1 долларликда АҚШнинг биринчи президенти Жорж Вашингтон, 2 долларликда учинчи президент Томас Жефферсон, 5 долларликда 16-президент, Шимол ва Жануб ўртасидаги уруш ғолиби Авраам Линкольн, 10 долларликда АҚШ «асосчиларидан бири», биринчи молия вазири Александр Гамильтон, 20 долларликда еттинчи президент Эндрю Жексон, 50 долларликда 18-президент, фуқаролар уруши қаҳрамони Улисс Грант, 100 долларликда олим, публицист ва моҳир дипломат Бенжамин Франклин сурати туширилган.

**Интернет асосида
Нигина ҚОДИРОВА
тайёрлади**

ДОЛЛАРЛАР ҲАКИДА ДАЛИЛЛАР

бор. Икки долларлик жуда кам нусхада чиқарилган бўлса,

катта қийматдаги пуллар фақат банкларро тўловларда ишлатилган. Тўловларнинг электрон тизими (пул кўчириш) йўлга қўйилгач, бу пуллар муомаладан олинган. Лекин бу банкнотлар ҳали-ҳануз кимларнингдир қўлида бор ва уларнинг нумизматик қиймати номинал қийматидан бир неча баробар ортиқ.

Тангаларнинг ҳам ўз номлари бор: 1 центлик — пенни, 5 цент — никель, 10 цент — дайм, 25 цент — квотер, 50 цент — хаф деб юритилади. Ҳар куни АҚШда 35 млн. дона турли номиналдаги банкнотлар ишлаб чиқарилади. Уларнинг умумий қиймати тахминан 650 миллион долларга тенг. Бу пулларнинг 95 %и яроқсиз пуллар ўрнига ишлатилади. 2005 йилда бир банкнотни чоп

четигина яшил рангда бўялган. Фотографиянинг пайдо бўлиши туфайли оқ-қора рангдаги пуллар осонгина қалбакилаштирила бошлади. Бунинг олдини олиш мақсадида банкнотларга бошқа ранглар қўшишга қарор қилинади. Фабрикаларда кўп миқдорда яшил бўёқлар борлиги, бошқа ранглар қўшимча харажатлар келтириб чиқариши мумкинлиги учун шу рангга зўр берилади ва доллар «кўк» (тўғрироғи «яшил») деган яна бир синонимга эга бўлади. Охири йилларда чоп этилаётган банкнотларда қизил ранг ҳам пайдо бўлди.

Ҳар куни доллар ишлаб чиқариш учун тахминан 20 тонна бўёқ сарфланади. Доллар энг кўп қалбакилаштириладиган валютадир. Шунинг учун АҚШда қал-

А

гар ҳаётимни бир бошдан гапириб берадиган бўлсам, ёлғонам эви билан-да, дейишингиз аниқ. Шунга қарамай, ҳаётимда бўлган воқеалар эртакка ўхшайди. Яхшиси, бир бошдан ҳикоя қилиб бера қолай...

Отам онамга уйланган вақтида унинг бадалига беш юз динор қалин берганлигини гапиришни яхши кўрарди. Ўша вақтларда беш юз динор жуда катта пул ҳисобланар, бева-бечоралар эса у ҳақда фақат орзу қилардилар, холос. Беш юз динори бўлган одам афсонавий бойликка эгадай ҳисобланарди. Бир тийин устида умбалоқ ошадиган отамдек хасис одамга беш юз динордан ажралгунча бўғилиб ўлган осонроқ эди. Лекин келинга қалин тўлаш ҳам фарз, ҳам қарз эди-да.

Халқда «Пулингни олган одамни ўлдир» деган нақл бор. Отам ана шу нақлга ишонарди. Агар унинг қўлидан келса, у ҳеч бир сўзсиз қайнотасининг баҳридан ўтиб, қалин тўламаган бўларди-я.

Онам кетма-кет уч қиз туғиб бергандан кейин отамнинг фиғони фалакка чиқиб кетди. Наҳотки, у шунча пулни ана шу қиз туғишдан бошқани билмайдиган хотин учун тўлаган бўлса!

Отамни ҳаттоки ўзининг ака-сингиллари ҳам ёқтирмасдилар. Уни хасислиги, одамовилиги учун ҳам ёмон кўришарди. У қариндош-уруғлари билан борди-келди қилмас, ортиқча чиқимдор бўлишдан кўрқарди. У ҳеч кимникига бормасди, шунингдек, бошқаларни ҳам уйига таклиф қилмасди. Ҳар бир одам ҳақида унинг пулига қараб баҳо берарди. Ҳатто ўзига ҳам кўп нарсани раво кўрмас ва доим чалақурсоқ бўлиб юрарди.

Пировард натижада уни ўта хасислиги учун ҳамма қариндош-уруғлари ёқтирмай қўйишди. Бу эса уни баттар ўртаб юборди. «Ёмоннинг кучи япалоққа етибди» деганларидек, унинг ҳам бутун қаҳр-газаби қайнонасию хотини ва қизларига сочиларди. Отам пашшадан фил ясаб, жанжал чиқаришга уста эди. Айниқса, кечасими, кундузими қизчалардан бирортаси йиғлаб, унинг оройишини буза кўрмасин эди. Ҳаётим жаҳаннамдан фарқ қилмайди, оғир меҳнатдан кейин ўз уйингда ҳам ёзилиб дам ололмайсан киши, шундай бола асрагандан шайтонваччани асраган афзалроқ, деб вайсашга тушиб кетарди. Унингча, бу учала қиз унинг бошига битган бало. Пешонаси шўр бўлмаса шундай бўлармиди! Ўч олиш керак! Шамолга учирилган пуллар учун ҳам ўч олиш керак!

Бу орада тўртинчи чақалоқнинг ингаси эши-

тилди. Худонинг иродасини қарангки, бу гал ҳам қиз туғилди. Тақдирнинг кўзи кўр бўлади, деб шунга айтсалар керак-да. Наҳотки, унинг қилаётган ишлари худогаям хуш келмай, уни шундай иснодга қўяётган бўлса?

Халқнинг «Қиз асрагунча туз асрагин!» деган нақли бор. Ёки, яхшиси, «Эсинг борида этагингни ёп» деганларидек, қишлоқда ўз сеҳргарлиги ва юлдузларга қараб фол очиши билан донг таратган фолбинга мурожаат қилсамикин... Йўқ, ҳеч қачон! Ноинсоф фолбин фол очгани учун пул талаб қилди. Унга берадиган бекорчи пул бор эканми. Ана шу бахтсизликларнинг сабабчиси бўлган хотин учун тўлаган пулнинг ўзи ҳам етарли! Илоё, қайнотасига ўша пуллар буюрмасин! Илоё, қайнотаси жаҳаннам ўтида қовурилсин!

Бахтга қарши, онам бешинчи мартасиям қиз кўрди. Олтинчи, еттинчиси ва ниҳоят, саккизинчисиям шундай бўлди... Олло таоло қайси гуноҳлари учун уни шундай жазога гирифтор қилдикин? Бирмас саккиз қиз — бу ахир бошга битган бало-ку! Карамни кенг худо биттагина ўғил ато қила қолса нима қиларкин!

Ҳар бир қизча онамга дарё-дарё кўз ёши олиб келарди. Лекин у сабрнинг тағи олтин деб, отамнинг ҳар қандай камситишларига чидар ва ахир бир кун ўғил кўрсам, бу кунларим унут бўлиб кетади деб ишонарди. Унинг назарида фақатгина ўғил уни бу дўзах азобидан қутқозиши мумкин эди.

Устига-устак қизларга исм топиш ҳам мушкул бўлиб қолди. Қўни-қўшнилар: «Ҳадеб қиз туғаверганиндан, қишлоқда қизларнинг исми ҳам тугаб қолди» деб онамнинг ярасига туз сепишарди.

Ниҳоят, орзиқиб қутилган ўғил ҳам туғилди. Онам шунча тортган азобу уқубатларим ниҳоясига етди, деб ўйлаганди. Афсус, бу ҳаммаси хом-хаёл эди. Отам юрагининг тўрига ўрнашиб олган ўч олиш ҳисси ўғилга бўлган муҳаббатини ҳам сиқиб чиқарган эди. Пировардида, саккиз қизнинг олдида битта ўғил нима деган гап, ахир!

Отам ҳаммамизни ёппасига ёмон кўриб қолди, айниқса, онамни кўрарга кўзи йўқ эди. У бизни хоҳлаган мақомига солар ва шу тахлит ўзини бироз овутарди.

Вақт ўтган сари ҳаммамиз ўсиб-улгайиб, кўзга кўриниб қолдик. Биримиз бошланғич, бошқамиз ўрта мактабни тамомлаб, ишга жойлашдик. Мен, Самиха, Марям, Нодия ва Хасна ўқитувчилик қила бошладик. Амина эса чеварликда бутун қиш-

лоққа донг таратди. Алия ва Самира эса мактабни тугатиш арафасида туришарди. Кенжатоёй укамиз Нобил ўқишни энди бошлаган эди.

Ҳаммамиз моянамизни тийин-тийинигача отамга олиб келиб берардик. У ҳам бизни бутунлай қоқлаб оларди. Фақат баъзида сахийлиги тутиб қолса, майда-чуйда олишимиз учун бир неча чақа берарди. Каттароқ харажатларни, масалан, кўйлаклик сотиб олишни ҳеч кимга ишонмасди. Пулни бекорга совуриб келасанлар, деб кўрқарди.

Бу кунлар ҳам ҳолва экан. Отам ҳар биримиз учун беш юз динордан қалин белгилади. Демак, ҳар биримизни, бир вақтлар ўзи онамиз учун тўлаган баҳо билан баҳолаганди.

Вақт — оқар дарё... Ўтавереди... Энг катта опамиз ўттиздан ошди. Кичкинамит эса ўн олтига қадам кўйганди. Катта опамгаёй, менгаёй совчи кўйишди. Хасна, Марям, Нодияларнинг ҳам кўлини сўрашаётган эди. Отам ҳар бир совчига ҳам юқоридаги шартни кўярди: «Ҳозир динорнинг ҳам қадри қолмади. Хотинимга бир вақтлар мен беш юз олтин тўлаганман! Ҳа, у кунлар қайтмас бўлиб ўтиб кетди», деб вайсарди.

Табиийки, бу гаплардан кейин бечора совчилар тарвузлари қўлтигидан тушиб, қайтиб кетишарди.

Биз нимаёй қила олардик? Отамга пул бўлса бўлди эди-да! Бу вақт ичида отам биз топган пулларга кўп қаватли, ҳашаматли уй кўрди. Биз бир нечта хонасида турардик, қолган хоналарни эса у ижарага кўйган эди. Шундаёй у ўзининг чуруги чиқиб кетган баққоллик дўкончасидан ажралгиси келмасди. Дўконча эски-тускилар билан тўла эди. У ерда тарашаси чиқиб кетган пишлоқдан тортиб куя илма-тешик қилиб юборган жун газламаю бузилган тамакигача мавжуд эди. Отам аввалгидек қариндош-уруғлари билан борди-келди қилмас, умуман, ортиқча харажатга тоби-тоқати йўқ эди.

У ҳатто бизга ҳам дугоналаримизни уйга олиб келишни таъқиқлаб кўйганди.

Бундай дўзах азобига чидашнинг ҳам чегараси бор бўлса керак. Биринчи бўлиб Марям бош кўтарди. У бир ўқитувчини севиб қолиб, у билан қочиб кетди ва унга яширинча турмушга чиқди. Отамнинг сал бўлмаса юраги ёрилай деди: «Бу лаънати қиз беш юз динордангина эмас, ойлик маошдан ҳам маҳрум қилди» деб фиғони фалакка чиқарди. Онамни дўппослашга тушди. «Ҳаммасига сен айбдорсан, сочим оқарганда бу шармандаликка қандай чидайман?» деб бақирарди.

Кейин Амина ҳам кўшнимизнинг ўғли билан тил бириктириб, қочиб кетди. Отам жаҳлдан бутунлай бошини йўқотиб кўйди. Яна газаб чақмоқлари онам боши узра чарақлади: «Агар сен шу лаънатиларни туғмаганингда, бундай шўришлар бўлмасди».

Онамнинг кучи кўз ёшига етарди, холос. Уни ким ҳам ҳимоя қила оларди?!

Хаснани эса амакимнинг ўғли севиб қолди. Амаким уларни шаҳарга чақириб, никоҳ ўқитиб, тўй қилиб берди.

Жаҳлдан кутурган отам шаҳарга югурди. У амаким билан қирғин барот қилди-ю, лекин икки кўлини бурнига тикқанча қайтиб келди.

Шундай қилиб, у ҳам қалинсиз, ҳам қизларининг моянасисиз қолди. Оқибат натижада, отам ўз нодонлигини, жоҳиллигини тушунди, шекилли, қолган қизларини ҳеч қандай хархашасиз узатиб юборди.

Қариганда якка-ёлғиз қолиш эҳтимоли уни шаштидан туширган эди. Пировардида, унинг айтгани ҳеч қачон бўлмаслиги, болалари эса, албатта, озод қушлар каби нурга интилишларини тушуниб етганди, чоғи.

Ҳикоят МАҲМУДОВА
таржимаси

ЭЗГУ ЭҲРОМ

Миртемир адабий портретига чизгилар

XX аср ўзбек адабиётининг ёрқин юлдузларидан бири Миртемир кўхна Туркистоннинг Қоратўғ этакларидаги Эски Иқон қишлоғида туғилди. Адибнинг отаси Турсунмат Умарбек ўғли ҳам адабиёт ихлосмандларидан эди. Турмуш қийинчиликларига қарамасдан, илмга чанқоқ Миртемир 11 ёшида Тошкентга келади ва Бешёғочдаги “Алмай” номидаги мактаб-интернатга жойлашади. Икки йил бу мактабда ўқигач, Тошкентнинг янги шаҳар қисмидаги “Ўзбек эрлар билим юрти”га кўчади.

1929 йили билим юртини тугатган Миртемир йўлланма билан ўша вақтда пойтахт бўлган Самарқандга Педакадемияга (ҳозир Самарқанд Давлат университети) ўқишга келади. Самарқанд ҳаёти шоирга қизғин ижодий изланишлар даври бўлди. У Ҳамид Олимжон билан танишади ва дўстлашиб қолади. Лекин орадан кўп ўтмай, Миртемир камалади ва сургун қилинади. Ўша давр, тузумнинг жафосини тортган шоир: — “Бошимга синоғлик кунлар ҳам тушди. Лекин ёзишдан, таржимадан ҳеч қачон тинмаганман. Уринган, изланган, ўрганганман”, — деб ёзганди. Миртемир олий ўқув юрғларида ўқитувчи, республика газета, журнал муҳарририятларида адабий ходим, театрларда адабий эмакдош, нашриёт муҳаррири, Ёзувчилар уюшмасида адабий маслаҳатчи вазибаларида самарали меҳнат қилди.

Миртемирнинг биринчи шеъри 1926 йил “Ер юзи” журналида нашр қилинди. Унгача ҳам деворий газеталарда машқлари билан қатнашиб турган ўспиринга бу жуда катта маънавий куч бағишлади. Миртемирнинг шеърий тилидаги равонлик унинг халқ тилини яхши билиши, халқ ижодига бўлган

меҳрининг самарасидир. Миртемир шеърларида сўзлар ўз-ўзидан оқиб келади. Шоир сатрларидаги бирор сўзни ўзгартириш мушкул, агар ўзгарса, Миртемирона оҳанг, оҳор йўқолади. Шоир теша тегмаган ўхшатишлар, қиёслар, тимсоллар топадики, шеърнинг таровати ортиб, ўқувчи қалбига завқ беради, эҳтиросга тўлдиради.

Миртемир истеъдодли шоир сифатида жуда тез ўқувчилар эътиборини тортади. “Чашма бўйида”, “Тутқун қиз” каби шеърларидаги ўзгача оҳанг, ўзгача руҳ ёш шоирнинг келажагига катта умид уйғотарди. Айниқса, Миртемирнинг сочмалари ўша давр учун янгилик эди.

Шоир шеърлари тўпلامдан тўпلامга томон сайқал топиб бораверди. “Пойтахт” (1936), “Ўч” (1944), “Танланган шеърлар” (1947) китобларидан жой олган шеърларида шоир ўз халқига бўлган меҳрини ифодалай олган. Миртемир қайси мавзуга қўл урмасин нозик поэтик воситаларни қўллар, инсоний туйғуларни теран тасвирлаб, ўқувчи қалбида гўзаллик туйғусини уйғота оларди. Унинг табиат тасвирлари чизилган шеърларида поэтик тасвир гўзаллиги шеърий санъатларнинг пухта қўлланганлиги билан ажралиб туради:

***Салқин, силлиқ сўлим баҳор эртаси...
Уфқ бўйлаб ёнар шафақ байроқлар.
Ёшариб товланар барра япроқлар —
Кўшиқдай таралур қушлар нағмаси.***

Бу сатрларни ўқиган китобхон худди ўша қушлар нағмасини эшитгандек, япроқларнинг товлалишини кўргандек бўлади.

Миртемирнинг “Ёз”, “Жилға бўйида”, “Кў-

шиқлар” шеърларида халқ кўшиқларидаги ўйноқлик шундоқ кўриниб турарди. Шеърятни “Каъбамсан, эзгу эҳромим” деб улуғлаган шоир мусиқийликка, оҳангдошликка айрича эътибор қилди. “Миртемир шеърларини таъсирчан ва ўткир қилган омиллардан яна бири шоирнинг халқ ижодига жуда яқинлигидир”, деб ёзади академик Салоҳиддин Мамажонов.

**Оғзининг ўймоқлиги,
Тилининг қаймоқлиги,
Мумкинми ўзи қайдам,
Ҳеч кўзнинг тўймоқлиги?**

Миртемир шеърларида сўзга алоҳида эътиборни кузатиш мумкин. “Сўзнинг ёмони йўқ, — ёзади шоир — ҳаммаси яхши, ўрнини топса, ярқираб, оловланиб кетади...”

Халқ ижодидан ўрганиш, халқ тилидаги сўз бойликларидан усталик билан ўринли фойдаланиш адиб шеърларининг жозиба кучини орттира борди.

Миртемир аввало лирик шоир. Унинг лирикасини хронологик жиҳатдан кузатсак, шоирнинг шеърдан-шеърга ўсиб борганини кузатиш мумкин. “Бетоблигимда”, “Ага”, “Суйгулик”, “Чақмоқ”, “Тошбу” ва бошқа кўплаб шеърларида биргина сатрга олам-олам маъно юклашини кўрамиз. “Бетоблигимда” киши юрагида энг нозик ҳисларни жуда моҳирона юқори пардалардаги ифодасидир.

**Мажнунтол тагига ўтқазинг мени,
Шу кунгача ўзни мен чеклаб бўлдим.
Мажнунтол тагига ўтқазинг мени,
Мен учун йиғласин, мен йиғлаб бўлдим.**

Бу шеър инсоннинг ўз-ўзига иқроридай янграйди. Миртемир шеърларида инсон руҳий ҳолатидан келиб чиқиб, ёки ҳаётда кўрган оддий воқеадан катта фалсафий хулосалар чиқариш тамойили кучли. У она табиат тасвирига бағишланган шеърларида ҳам, оддий тўрғайнинг сайрашию қалдирғоч уя қуришида ҳам Ватанга меҳрни, тугилган ерга юрак-юракдан боғлиқликни ҳис қилади. Шу нуқтаи назардан “Тупроқ тўғрисида”, “Мен тугилган тупроқ”, “Тагин тупроқ тўғрисида” шеър-

лари Она ер учун айтилган мадҳиядек янграйди. Юрт тупрогининг ҳар бир гарди, чўли-биёбонию, тоғу тошигача шоирга суюкли, ардоқли.

**Жами суюклардан суюкроқ ўзи,
Қандоғам ардоқлик, қадри нечоғлик!
Ўзим ҳам ўзлим чамбарчас боғлиқ.
Жами буюклардан буюкроқ ўзи.**

Шоирнинг бу каби шеърлари жимжимадор, баландпарвоз сўзлардан узоқ, Миртемир учун юртининг ҳар бир “гарди” ардоқли, азиз.

Шоирнинг ёш қаламкаш шогирдларига атаган “Киприқларим” шеърида ота азиз ўғлини ардоқлагандек муносабатни кўрамиз. Шогирдларга шунчалар эътибор Миртемир шахсини кўрсатувчи, унинг нақадар олийжаноб инсон ва устозлигини исботловчи бадиий далилдир.

Миртемир турли мавзуларда ўнлаб дostonлар ёзди. Бу дostonларнинг бадиий савияси бирдек юқори даражада бўлмаслиги мумкин, аммо ҳар бир асарда Миртемирона жаранг сезилиб туради. “Барот”, “Номус”, “Аждар”, “Дилкушо”, “Сув қизи”, “Ойсанамнинг тўйида”, “Кўзи”, “Фарғона”, “Бахшининг айтганлари”, “Дарё бўйида”, “Сурат” дostonлари, “Қорақалпоқ дафтари”, “Қирғиз шеърлари” туркумлари Миртемирнинг шоир сифатида ижодий диапазони кенглигидан далолатдир.

Шуни айтиш керакки, Миртемир кўпгина адабий-танқидий мақолалар муаллифи ва уста таржимон ҳамдир. Чунончи, Қирғиз халқ эпоси “Манас”, қорақалпоқ эпоси “Қирқ қиз” (Уйғун билан ҳамкорликда), жаҳон адабиёти дурдоналаридан Гомер, Шота Руставели, Ли Бо, Генрих Гейне, М.Ю.Лермонтов, Абай, Рабиндранат Тагор, Нозим Ҳикмат, Пабло Неруда асарлари ушбу адибнинг моҳирона таржимасида ўзбек тилида янгради. Шоирнинг танланган асарлари қайта-қайта нашр қилинган. Миртемир асарларини бугунги кундада ўқишли қилган, шеърларидаги теран инсоний туйғуларни юксак бадиий маҳорат билан кўрсата олган. Дарҳақиқат, шоир бир умр шеър ишқида яшади, шеър ишқида ёнди.

**Адҳамбек АЛИМБЕКОВ,
ЎЗМУ доценти**

Ўзбекистон Халқ рассоми Ўрол Тансиқбоев — ўзбек манзарачи рассоми, Ўзбекистон Давлат мукофоти лауреати.

Ўрол Тансиқбоев асосан лиро-эпик рассом эди. Унинг ҳар бир асарида жонажон ўлкага нисбатан чексиз муҳаббат бор. Ана шу муҳаббат билан Ўзбекистон манзарасининг улғувор тасвирини чизди у.

Ўрол Тансиқбоев 1904 йилда таваллуд топган. 1924-28 йилларда Тошкент шаҳар музейи қошидаги рассом Н. В. Розанов студиясида, 1929 йилда Пенза бадий педагогика техникумида реалистик санъатнинг моҳир усталаридан бири И.С. Грюшкін-Сорокопудов қўлида таълим олди.

Ижодини портретлар билан бошлаган Тансиқбоев ўз асарларининг халққа яқин ва тушунарли бўлиши учун тинмай меҳнат қилди. Бу вақтда

ЎРОЛ ТАНСИҚБОЕВ

“Ўзбек портрети”, “Олтин куз”, “Карвон”, “Ҳосил” каби асарларини яратди.

1940 йилда яратилган “Алишер Навоий” портрети унинг ижодида алоҳида ўрин тутди.

Кейинчалик, рассомнинг ижодида манзара етакчи ўрин эгаллади. “Пешин. Овқат пайти”, “Гўза сугориш”, “Ўзбекистонда баҳор” картиналари шулар жумласидандир. Унинг “Қайроққум ГЭСиди”, “Тонг”, “Янги ерда”, “Тоғда куз”, “Ўзбекистонда март”, “Каттакўрғон сув омбори”, “Бўстонлиқда баҳор”, “Тоғдаги яйлов” каби асарлари ҳам тасвирий санъатнинг янги ютуғи сифатида кутиб олинган бўлса, “Чорвоқ қурилишида”, “Мирзачўл канали” ва бошқа бир қатор картиналари уни моҳир рассом, табиат куйчиси сифатида элга танитди.

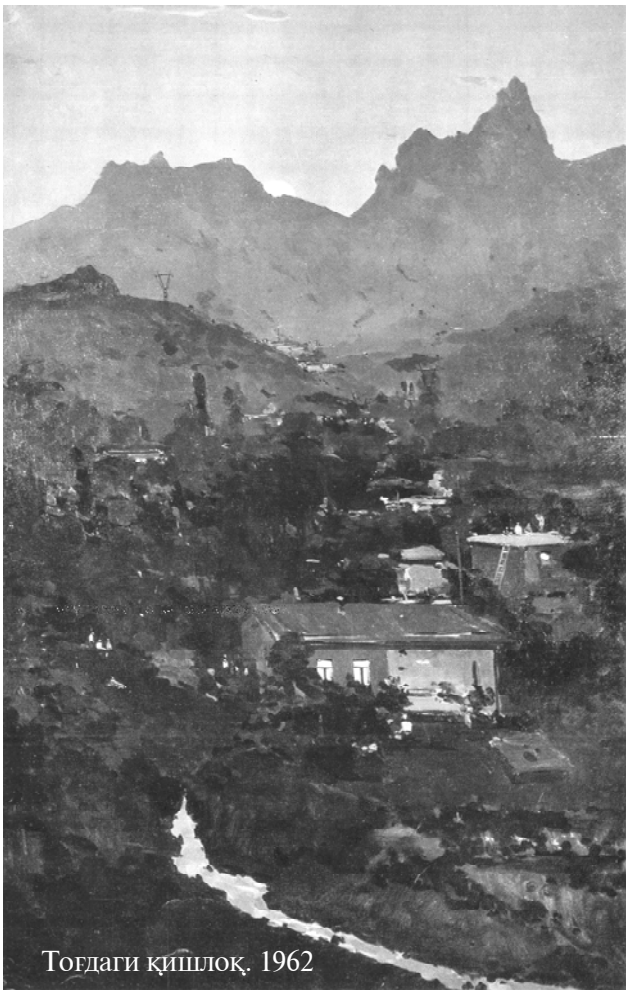
Темирчилар.
1929

Кўча чарчилари. 1929

Овулда. 1929

Тоғдаги қишлоқ. 1962

Таниқли лиро-эпик rassom Ёрол Тансиқбоев асо-сан Тошкент шаҳрида яшаб ижод этди. Ундан бой ва ранг-баранг мерос қолди. Унинг асарлари Третьяков галереяси, Шарқ маданият Давлат музейи, Олма-Ота, Самарқанд, Нукус ва бошқа шаҳарлардаги расм-лар галереяси ҳамда музейларидан ўрин олган.

Рўзимурод ЭСОНОВ,
Жиззах педагогика институти ўқитувчиси

Муסיқачилар. 1929

ХОТИРА ҲАҚИДА ЭНГ ҚИЗИҚ МАЪЛУМОТЛАР

Матн тез ўқилганда кўз камроқ чар-чар экан. Инсонларнинг 95 фоизи жуда аста ўқишади — дақиқасига 180-220 сўз (ўртача ҳисобланганда 1 саҳифага 1 дақиқа сарфлашади). Анъанавий ўқишда тушуниш даражаси 60 фоиз-ни ташкил этса, тез ўқилганда бу даража 80 фоизга кўтарилади.

Наполеон дақиқасига 2000 минг сўзни ўқий олган (12000 дан зиёд сим-вол). Бальзак 200 саҳифали романни ярим соатда ўқиб ташлаган.

Н.А.Рубакин 250 мингдан зиёд ки-тоб ўқиган. Саркарда Александр Ма-кедонский ўз кўшинининг 30 минг аскарини юзидан таний олган.

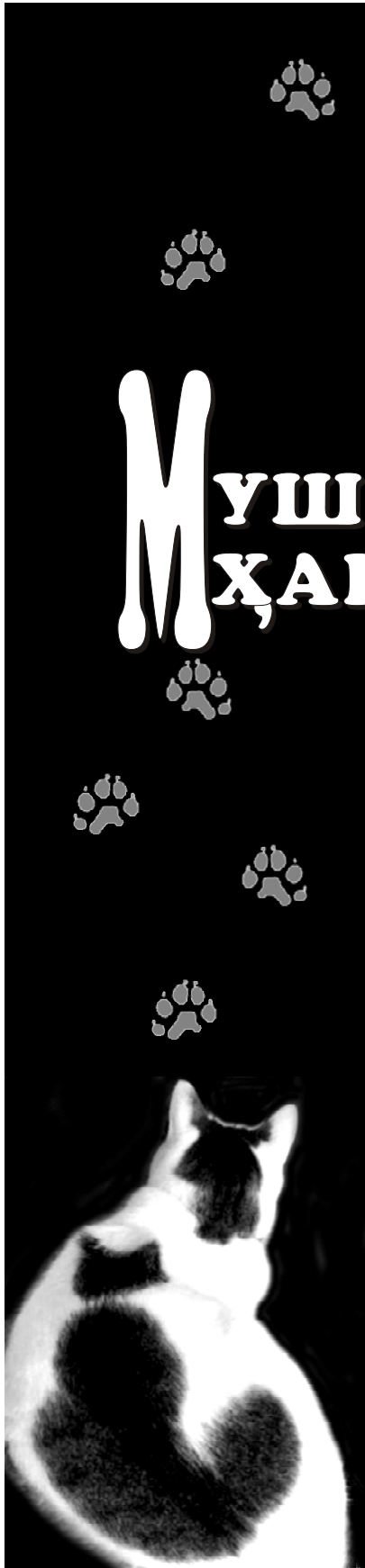
Э.Гаон деган киши ўзи ўқиган 2500 та китобни ёддан билган.

Археолог Р.Шлиман шуғулланиб-шуғулланиб, шу даражага етганки, навбатдаги янги чет тилини ўрганиш учун 6-8 ҳафта кифоя қилган.

Юқори даражадаги силлиқловчи уста 0,6 микрон қалинликдаги нуқ-сонни ҳам аниқлай олади.

Газламачи уста эса қора рангнинг 100 дан зиёд тусини ажрата олади. Вольфганг Моцарт Ватикандаги чер-ковда бир марта Аллегрининг кўпо-возли диний қўшиғини тинглаб, ўша тундаёқ унинг нотама-нота тўғри ке-ладиган муסיқий нусхасини ёзиб таш-лаган.

Нигина ҚОДИРОВА

МУШУКЛАР ҲАҚИДА ҲАҚИҚАТЛАР

Ҳаммамизнинг эътиборимизни бутун бир тараққиётнинг ўз-ўзидан ғойиб бўлиб кетиши, кўзга кўринувчи шарпалар, қор одами ҳақидаги жумбоқлар, қандайдир учар жисмлар ҳақидаги сирли ва ечимини топмаган хулосалару оғиздан-оғизга ўтиб юривчи турли миш-мишлар шунчалар тортиб келмоқдаки, буларга қанчалик аниқлик киритишга интилмайллик, барибир шу пайтгача тўлиқ ва аниқ маълумотга эга бўлганимиз йўқ. Сир сирлигича қолавериши бизни янада ўзига тортаверади.

Биз билан бир қаторда атрофимизда деярли ҳар куни учратишимиз мумкин бўлган шундай бир ажойиботга қизиқмаймиз, эътибор қилмаймиз ҳам.

Тапишинг: Бу ўзимизнинг Мушук!

ПАЙҒАМБАР ВА ҚУЁШ БОЛАЛАРИ

Мушуклар инсон билан яқин яшай бошлаганига 8000 йилдан ошган десак, хато бўлмайди. Ўтган минг йиллик даврда уларга нисбатан қарашлар ўзгара борди.

Қадим Мисрда мушукни улуғлаб, “Улуғ мушук” — қуёш қизи деб билишган. Мушукни билиб-билмай ўлдириш ёки жароҳатлаб қўйиш инсон учун ўлим жазоси билан якун топган.

1860 йили Миср шаҳарларидан бири Бени Ҳасан атрофидан археологлар мушуклар мазорини топишади. Қабристонга қарийб 180.000 та мушук дафн қилинган. Уларнинг кўпчилиги қимматбаҳо тошлар билан безатилган ёки кумуш қутиларга жойланиб дафн этилган.

Ислом дини кенг тарқалган даврда ҳам Мисрда мушукларни эъзозлаш давом этди. Ривоят

қилишларича, кунлардан бир куни пайғамбаримиз (с.а.в) этакларида мушук ухлаб қолибди. Мушукнинг уйқусини бузмаслик учун пайғамбаримиз (с.а.в) этакларини кесиб, ўз йўларида давом этибдилар.

XIII асрда Мисрни бошқариб турган Султон Ал Дахар-Бибарс Қоҳира атрофидаги катта боғлардан бирини мушукларга васият қилиб қолдиради.

Қадим Римда мушук мустақиллик рамзи бўлиб, унинг тасвири озодлик маъбудаси — Либертас йўлдоши ҳисобланган, шунинг учун ҳам Спарта байроғини мушук тасвири безаб турган.

Қадимда Викинглар ҳам Норвегия ўрмон мушукларини ўз кемаларида бошқа уй жониворлари қаторида олиб юрганлиги эслаб ўтилади. Хонакилаштирилган мушуклар аста-секин Мисрдан савдо карвонлари орқали ва ҳар-

бий юришлар орқали атроф мамлакатларга тарқала бошлади.

Бундан қарийб 3000 йил аввал хонакилаштирилган мушукларни Вавилонга олиб келишади. Кейинчалик Ҳиндистонга ва у ердан Хитойга ҳам тарқала бошлайди. Европага эса мушуклар анча кейинроқ — эрамининг дастлабки асрларидан кириб кела бошлаган.

Х-ХІ асрларгача мушуклар Европа халқига кам танилган жонивор бўлган. Ўрта асрларда Европада мушуклар бошига даҳшатли кунлар тушган. Христианлар мушукларни шайтон малайлари сифатида қоралаб, бечораларни тириклай ёқиб юборишган. Парижда ҳар йили 23 июнда авлиё Иоанн куни баланд ёғоч устунга тирик мушуклар билан тўлдирилган қопларни илишиб, уларни ёқишган. Людовик ХІ гача ҳамма ҳукмдорлар мушуклар қирғинини анъана сифатида давом эттиришган.

Людовик ХІІІ ёшлигида отаси Генрих IV қабулига киришга изн сўрайди ва бу илтимос бирон наф бермаса-да мушукларнинг бу даҳшатли ва аянчли қисматига чек қўйишни, уларни авф этишни сўрайди. Вақт ўтиб ўзи тахтга чиққач, шунда ҳам катта қийинчилик ва қаршиликлар остида мушукларга бўлган сал-

бий муносабатни чеклайди. Мушуклар қирғини Европада сичқон ва каламушлар каби касаллик тарқатувчи кемирувчиларнинг кўпайишига олиб келди ва ҳар хил ўлатлар тарқалиб, кўп-лаб инсонлар умрига зомин бўлди. Шундай қилиб, Европа халқининг мушукка нисбатан салбий муносабатлари ўзларига қимматга тушди.

Аста-секин мушуклар Америка сари тарқала бошлаган. Америкада мушуклар ўзгача эъзозу баҳога эга бўлишган. Масалан, Парагвайда дастлаб мушук нархи бир фунт тиллога тенг бўлган.

Чунки сичқон ва каламушлар Америкага мушуклардан бир мунча илгарироқ келиб, одамларга ўзларининг нимага қодирлигини кўрсатишга улгурган эди.

УЛАР ҲАМ ВАТАНГА ХИЗМАТ ҚИЛИШГАН

Бугунги кунда мушуклар сичқон ва каламушларни шафқатсизларча қириши бизни унчалик ажаблантирмаса-да, уларнинг тўрт оёқлилар орасида экстра-сенсликда олдинда туришини инкор қилолмаймиз.

XX асрга келиб илмий онг эгалари бу масалага эътиборни жиддийроқ қарата бошлашгач, шунга ишонч ҳосил қилишдики: мушуклар бошқа жониворлардан фарқли ўлароқ нозик сезиш қобилияти, бошқача қилиб айтганда “учинчи” кўзга эга экан. 1930 йилларда биз эшита олмайдиган, сеза олмайдиган товуш ва ҳодисалар тўғрисида изланиш олиб бораётган доктор Жозеф Вэнк Райн Калифорниядаги Дьюк университетида жаҳонда биринчи бўлиб парapsихология

йўналишини ўрганувчи лабораторияга асос солди. Узоқ изланишлар натижасида олимлар мушукларнинг телепатик ва паранормал хислатга эга эканлигига амин бўлишди.

Улар яқинлашиб келаётган хавф-хатар ёки хўжайинининг ёмон аҳволга тушганлиги, ҳатто оламдан ўтганлигини узоқ масофадан сеза олишар экан.

Кейинчалик Нобел мукофоти соҳиби Голланд Кино Тинберген ва унинг ҳамкасби Роберт Меррис мушукларда ўтмиш ва келажакни кўра олиш қобилиятлари борлигини исботлашди.

Ярим асрдан ортиқроқ вақт мобайнида мушуклар устида Европада, Америка ва собиқ Иттифоқда кенг илмий текширишлар олиб борилди. Мушукларнинг хавф-хатарни олдиндан сезиш қобилияти эндиликда одамларни унчалик ажаблантирмай кўйган бўлса-да, барибир одамлар мушукларни сафарга чиққан кемаларда, сув ости кемаларида ўзи билан жон деб олиб юришмоқда. Масалан, Неаполитан бўғози қирғоқ атрофи шаҳар ва қишлоқларида мушук асрамайдиган бирон бир оила йўқ.

Узоқ йиллар давомида олимлар ўзларининг илмий башоратларига нисбатан мушуклар сезгисига кўпроқ суянишган. Вулқон отилишини сеза бошлаган мушук хавф туғилиши мумкин бўлган жойдан имкон даражасида узоқроққа қочиб қолар экан. Иккинчи жаҳон уруши пайтида ҳам инсонлар акустик қурилмалар орқали тажрибали мутахассислар душман ҳаракатини аниқлашини кутиб ўтиришмаган, улар мушукларнинг шубҳали ҳаракатини кўрган заҳотиёқ, тезда тўрт оёқли кўриқчиларини кўлтигига олиб, бомбадан сақ-

ланиш учун ергўлаларга югуришган.

Европада, ҳатто мушуклар учун “Биз ҳам Ватанга хизмат қиламиз” сўзи ўйиб ёзилган медаллар жорий қилинган ва кўп-лаб инсонларнинг жонини сақлаб қолишда ўрناق кўрсатган мушуклар ушбу медал билан тақдирланган.

МУШУК ТЕРАПИЯСИ

Инсон соғлигининг тикланишида мушукдаги хислатлар қанчалар зарур! Бугунги кунда Буюк Британия дорихоналарида энг замонавий даволовчи қурилмалар қаторида мушуклар ҳам сотилмоқда. Уйда мушук бўлган ҳар бир киши мушук хислатларини амалда ўз тажрибасида синаб кўрган бўлиши мумкин. Агар танамизнинг бирон жойи оғриётган бўлса, эътибор берсангиз айнан ўша жойга мушугимиз ётиб олиб, биздаги салбий биоқувватни ўзига тортиб олади. Шунингдек, қувват каналларини тозалаб, танамизга бошқа манбалардан келаётган тоза қувватга йўл очади.

Медиклар томонидан мушуклар инсондаги чарчоқни олиши, босим тушириши, стресс, томир уришини меъёрлаштириши, ревматизм ва ошқозон яраларини даволаши амалда тасдиқланган. Шу билан бир қаторда мушук-

лар наслига қараб ҳар хил даволаш йўналишларига бўлинадир экан. Масалан: бароқ (момиқ) мушуклар асабларга, яъни остеохондроз ва уйқусизликни, силлиқ жунли мушуклар эса буйрак санчиги ва жигар оғригини бартараф қилишда катта фойда берар экан.

Мушук билан даволаш замонавий медицина тажрибасида кўп бора ўрганилиб, исботланган. “Мушук терапияси” икки тирик жон ўртасидаги биоқувват тўқнашувлар натижасида инсон организмига ҳар томонлама ўз таъсирини ўтказида.

Инсон мушукни силаган пайтида унинг жунларида инсон кафтига ижобий таъсир ўтказувчи электростатик кучланиш юзга келади. Бу импульс мия ҳужайраларига узатилиб, организмнинг жисмоний ва психологик ҳолатини нормаллаштиради. Бундан ташқари бу момиқ жониворлар ажойиб массажчи ҳамдир, улар оёқлари билан танамиз бўйлаб ҳар томонга юриши томирлардаги қон айланишини яхшилаб, биздаги нохуш ҳолатларни йўқотади.

Бундан ташқари Шимолий Каролинадаги ҳайвонот олами билан шуғулланувчи институт олимлари кузатуви остида ўрганилган маълумотларга кўра, мушуклар хуриллаши яраланган аъзоларнинг тез тузалишига ва суяклар мустаҳкам бўлишига катта ёрдам берар экан. Балким юқори қаватлардан тушиб кетган ҳолларда ҳам бу имкониятлар мушукларга қўл келар.

Уларнинг хуриллаши ҳозирги замонавий ултра товушли даволаш механизмига ўхшаб кетади.

Бирор хонадонда мушук пайдо бўлгандан кейинги ҳолатлар ва жараёнлар-

ни илм-фанда бир сўз билан изоҳлаб бериш қийин. Инсон ҳаётида мушукнинг қандай ўрни бор? Бу борада ҳали-ҳануз ҳеч бир олим аниқ бир тўхтамга келган эмас. Шунга қарамасдан, мушук яшайдиган хонадонларда асаблар ҳа деганда жумбушга келавермайди. Умуман айтганда, мушук оила соғлигини сақлайди.

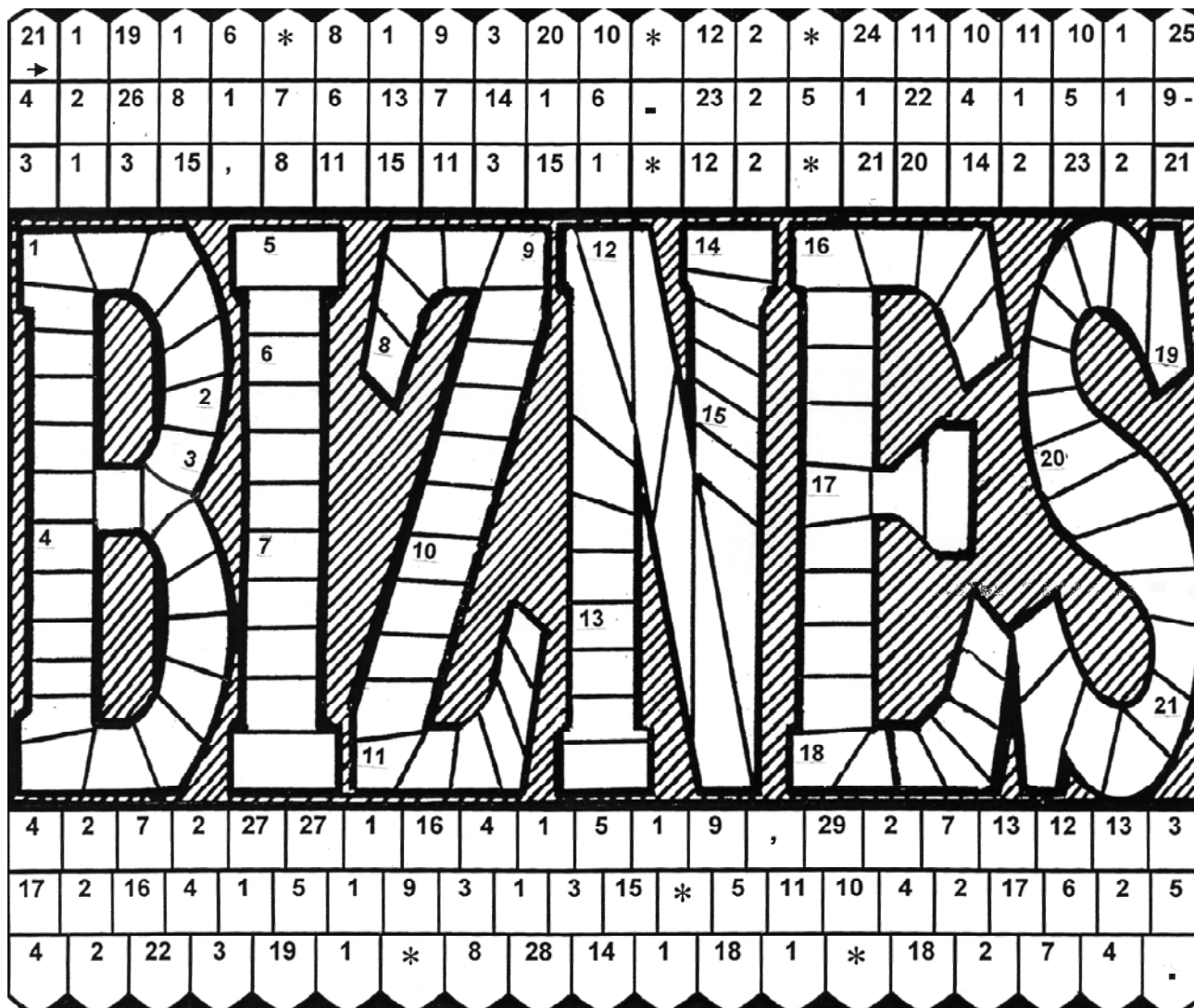
Мушуклар ҳўжайини атрофига яқинлашиб уларга суйкалиши ёки кўйнига кириб олиб хуриллаши фақат яхши кўриб эркаланаяпти дегани эмас. Аксинча, мушукларда салбий қувватга зарурат бор. Шу сабабли улар инсондаги биомайдонни яхши сезади ва ҳеч қандай хатосиз биздаги негатив қувватни топиб, ўзига тортиб олади.

Кўпчилик элатларда янги кўчиб кирилатган уйга биринчи бўлиб мушукни кўйиб юборишади. Шунингдек, мушук танлаб ётган ерни ётоқ қилмайдилар.

Турли иримлардан, илмий хулосалардан қатъи назар, мушуклар ҳам бир яратилган. Зеро, Аллоҳнинг ҳеч бир яратиғи беҳикмат эмас.

Мақсуд ЖОНТОВ
тайёрлади.

В. Ёйлар бўйича: 1.Мақсадни амалга ошириш йўлидаги ҳаракат. 2. Бозордаги турдош товарлар дўконлари қатори. 3. Хусусий тижорат касб-кори.

Бўйига: 1. Савдо-сотик ишлари. 4. Машина-ускуналар харид қилиш, қурилиш-монтаж ишлари, муҳандислик хизматларини кўрсатиш учун танлов асосида буюртмалар бериш.

И. Бўйига: 5. Касса томонидан бериладиган тўлов қоғози. 6. Пул билан иш юритувчи муассаса. 7. Баъзи истеъмол товарлари ва хизматларга қўйиладиган устама солиқ.

З. Ёйлар бўйича: 8. Савдо маскани. 11. Қишлоқ хўжалик корхонаси эгаси.

Бўйига: 9. Мустақил товар ишлаб чиқарувчилар ўртасида қулай шароит ва юқори фойда олиш, ўз мақсадини мустақамлаш борасидаги кураш. 10. Ишлаб чиқариш ва хизматлар учун тўлов ҳақлари тизими.

Н. Бўйига: 12. Товар айрибошлаш асосидаги савдо. 13. Фаолиятни тартиби билан ўз вақтида амалга ошириш учун аввалдан белгилаб олинган мўлжал. 14. Томонлар ўртасида тузилган, уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари қайд этилган ҳужжат. 15. Киши ихтиёридаги мол-дунё, бойликлар мажмуи.

Диагонал бўйича: 12. Кредит молия муассасаси.

Е. Бўйига: 16. Фойда кўриш мақсадида, бирор корхонага, иқтисодиётнинг муайян тармоғига капитал киритиш.

Ёйлар бўйича: 16. Бирор кимса ёки ташкилотга тегишли бидондан ҳақ тўлаб фойдаланиш. 18. Мавсумий катта савдо бозори.

Энига: 17. Миллий валютаамиз.

С. Ёйлар бўйича: 19. Пластик карточкалар ёрдамида ишлайдиган, турли ҳисоб-китоб ва тўловларни амалга ошириш учун хизмат қиладиган қурилма. 20. Асосий ишлаб чиқариш воситалари ва бошқа товарларни ишлаб чиқаришда фойдаланиш учун қарзни аста-секин узиш шарти билан узоқ муддатли ижарага олиш. 21. Ваъданинг кафолати учун қолдирилган омонат нарса.

МУАММОНОМА

Шакл атрофидаги рақамларда Юртбошимизнинг ибратли сўзлари яширинган. Уни қуйида таърифланиб, рақамларда ифодаланган калит сўзларни топиб, жавоблар асосида ҳарфлар билан алмаштириш орқали билиб олинг.

1. Фаолият олиб бориш ҳуқуқини берувчи расмий ҳужжат – 15, 11, 12, 13, 17, 3, 13, 5, 2.

2. Маҳсулотни ёлланган ҳунармандлар томонидан маълум корхоналар буюртмаси асосида хонадонда ишлаб чиқариш усули – 6, 2, 10, 2, 3, 2, 19, 1, 14, 1, 6.

3. Маҳсулотни бир йўла кўп миқдорда сотиш – 11, 14, 15, 11, 7, 23, 1.

4. Харид учун тегишли миқдордаги маблағ – 4, 28, 14, 13, 12.

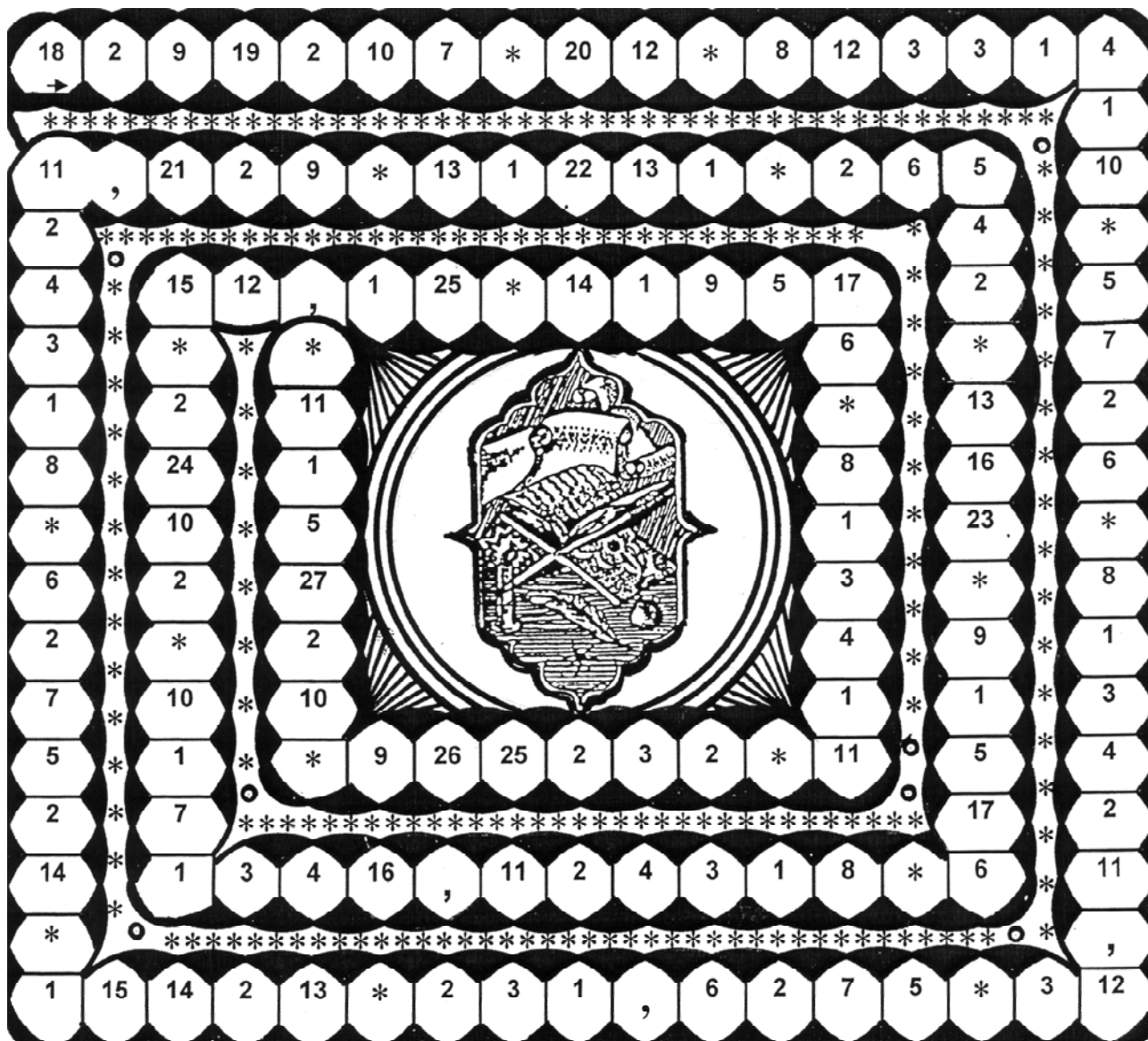
5. Газлама билан савдо қилувчи – 8, 2, 9, 9, 13, 9.

6. Фаолиятдан олинган наф, даромад – 21, 13, 25, 26, 2.

7. Маҳсулот ҳақидаги маълумот ёзилган қоғоз – 16, 7, 14, 1, 27.

8. Ижобий, ёқимли сифат – 22, 24, 18, 1.

9. Шароитини яхшилаш учун зарур бўлган нарсаларнинг мавжуд заҳираси – 7, 20, 10, 11, 7, 10.

**“АЛИШЕР НАВОИЙ РУБОУЙЛАРИ”
МУАММОНОМАСИ**

Аввало, қуйида Алишер Навоий рубойларидан келтирилиб, рақамларда ифодаланган калит сўзларни топинг.

- I. Ғурбатда **4, 2, 9, 1, 15** шодмон бўлмас эмиш,
Эл анга **25, 2, 18, 1, 8, 12** меҳрибон бўлмас эмиш.
Олтин қафас ичра гар **8, 1, 19, 1, 3** гул бутса,
Булбулга тикондек ошён бўлмас эмиш.
- II. Жондин сени кўп севармен, эй умри азиз,
Сондин сени кўп севармен, эй умри азиз,
Ҳар неники **14, 26, 27, 22, 2, 13** ондин ортиқ бўлмас,
Ондин сени кўп севармен, эй умри азиз.
- III. Нокасу ножинс авлодин киши **15, 16, 3, 14, 12, 10**
дебон,
20, 26, 13, 22, 2 меҳнатким, латиф ўлмас касофат олами.
Ким, кучук била ҳудукка неча қилсанг **6, 2, 9, 15, 1, 17, 6**,
Ит бўлур, доғи эшак, бўлмаслар асло одами.

IV. То даҳрдурур, **7, 2, 21, 9** уза султон бўлгил,
То олам эрур, олам уза хон бўлгил,
7, 2, 27, 9, 5, 10 элининг жисмида ҳам жон бўлгил,
Ҳам жонларига мояи дармон бўлгил.

V. Кўз била қошинг яхши, қабоғинг яхши,
Юз била сўзинг яхши, дудоғинг яхши.
Энг бирла менинг яхши, сақоғинг яхши,
Бир-бир не дейин **15, 5, 25, 7, 1, 10** аёғинг яхши.

VI. Эй жисм, анинг кўйини **23, 2, 11, 7, 5** қилакўр,
Эй **13, 16, 10, 24, 12, 3** ўшул кўйини маъво қилакўр.
Эй кўз, сен онинг юзини **6, 5, 22, 5, 25, 5** қилакўр,
Эй ашк, онинг кўйи сори оқилакўр.

Энди жавоблар асосида шаклдаги рақамларни мос ҳарфлар билан алмаштириб, муаммономани ҳал этинг. Бунда улардан мутафаккир шоир Алишер Навоий меросига мансуб яна бир рубойини билиб оласиз.

Тузувчи: **Фозилжон ОРИПОВ**

Замонавий бўлиш учун патларни юлиш шарт эмас

Кийиниш ҳар кимнинг ўз услуби, имконияти ва дидидан келиб чиқиб амалга ошириладиган иш. Бу борада мулоҳазалар, мунозаралар кўп бўлган. Аммо одамни одам ўзгартириши қийин. Дид ҳақида баҳслашилмас-да, баҳслар давом этмоқда. Тўғри-да, 80-йиллар шоири “Қисқариб бормоқда ёқалар, энглар”, деб ёзган эди. Янги асрга келиб, энг қолиб, елкасиз кийимлар ҳам урф бўлиб кетдики, шид-

даткор даврнинг ихчам кийимлари кекса авлодни даҳшатга, ўрта ёшларни ҳайратга солмоқда. Бугун телевизорда бошловчи ёки хонанда майкачан ёки спорт кийимида чиқиб қолса, хотин-қизларнинг тўй ва оқшом либослари “майиб-мажруҳ” бўлса... “Замонангдан ўргилай” деб ўтиравергандан нимадир деб қолмоқ керак-ку! Ахир, тошга таъсир қилган ёмғирлар бор.

Тўғри, янги аср кишининг ҳар бири ўз дунёқарашига, шундан келиб чиқадиган имижига эга. Бугуннинг одами бўлмоқ истаган киши замонавий билимларни, техник тараққиётни чуқур билгани ҳолда замонавийликка интилса, гўзал ва мафтункор, энг муҳими, ҳамманинг эътиборидаги шахсга айланади. Фақат мода деб кимларгадир тақлид қилиб ясанган одамнинг ўзи жамиятдан четда қолади.

Замонавий бўлмоқ, замон билан ҳамнафас яшамоқ — оқилнинг иши. Замон шу, мода шу деб, зарбулмасал бўлиб қолмаслик ҳам дононинг иши. Ахир, ўзбекнинг яхши гапи бор: “Кўрпангга қараб оёқ узат” деган. Қаерга қанақа кийинишни билиш атрофдагиларга эмас, аввало, ўзига ҳурматни билдиради. Кўп гап ёқмай, эшикка қараб юряписми? Яхши боринг. Кўзгуга қараш эсдан чиқмасин. Замон одамимисиз, замонавий бўлинг!

Сен кўйлақларни ювгач,
чаясанми ўзи?

Бунчалар тажканг бўлмасанг,
Бола кун билан тамакини
Битиришингни кутиб адо бўлди.

Тасаввур қила оласанми, Биз ота
мизнинг кинокамерасини 3 та Бутун
музқаймоққа алмайтирдик

Нега мен кино кўролмас экан
ман?! Ахир, реклама пайтида
футбол кўрса бўлади ку...

Энди хуррак отишинг мумкин!

Манзура ШАМС,
Комил ЖОНТОВ тайёрлади

МИКЕЛАНЖЕЛО БУОНАРОТТИ

Микеланжело 1475 йил 6 мартда Аретцо атрофида жойлашган тосканлар шаҳарчаси Капризада шаҳар ҳокимиятида маслаҳатчи Людовико оиласида туғилди. Болалик йиллари асосан Флоренцияда ўтди. Кейинчалик, бир мунча вақт Сеттиньяно шаҳарчасида яшади. 1488 йилда Людовико ўғлидаги тасвирий санъатга бўлган қизиқиш ва истеъдодни сезиб, уни рассом Доминоко Гирландайога шогирдликка берди. У бир йил давомида тасвирий санъат сирларидан таълим олгач, Флоренцияда юқори мартабада, деярли Флоренция хўжайини бўлиб қолган Флоренцо де Медичи назорати остидаги ҳайкалтарош Бертольдо ди Джаванни мактабига ўтади. Микеланжелодаги истеъдод Медичи эътиборини тортади ва бир мунча вақт Медичи саройида яшаб, ижод қилади. Медичи вафотидан кейин 1492 йили у ўз уйига қайтади. Истеъдоди билан Микеланжело нафақат ўз даврининг даҳоси, бутун бир ҳайкалтарошлик келажаги учун бармоқ изларини қолдиради. Унинг ижодий фаолияти асосан Рим ва Флоренцияга боғланиб, тасвирий санъат-

даги ижодий услубларида ҳам унинг беқиёс истеъдод эгаси эканлиги яққол сезилиб туради.

Ўзининг тенгсиз ва бехато анатомик ечими, ғайриоддий ва бой пластик ҳаракатлар, мураккаб ҳолатларни кўра билиш ва уларга аниқ ҳисоб бера олиши натижасида Флоренцияда Микеланжело боқий яратувчилик намунасини — кўп асрлар мобайнида инсон танаси этолони бўлиб келаётган “Давид” (1501-1504) ҳайкалини яратади. 1508 йилга келиб Юлий II буюртмаси бўйича Сикстил Капелласи шифти бўйлаб 300 дан ортиқроқ шакллардан иборат Библия тарихини акс эттирувчи композициясини 4 йил мобайнида яратади. 1534-1541 йиллар ораллигида яна ўша Сикстил Капелласида драматизмга тўла ва маҳобатли асар устида ижод қилади. Микеланжелонинг ижодий ишлари Капитолия майдонидаги меъморий ансамблда ва Римдаги Ватикан собори гумбазини улугвор меъморий ечими ва беқиёс гўзаллиги билан жонлантириб туради. Унинг қалбини улуг бир вазоҳат эгаллаб турар, бу ўжарлик нафақат ўзини, ҳатто атрофдагиларни ҳам ўз мақсади йўлида бўйсундириши билан ажралиб

турар эди. Ёрқин мақсадлар фақат ўзимга маълум деб ҳисоблар эди у. Микеланжело, Леонардо да Винчи ва Рафаэл учлиги ўз даврининг санъат горизонтида пайдо бўлган ёрқин ва улугвор йўлни ташкил қилди.

Микеланжело инсон танаси органлари жойлашиши ва улар нақадар ажойиб, мукамал, гўзал эканлигини мраммарга сингдирган тенгсиз ҳайкалтарош бўлиб тарихда қолди. Мраммар тошни чин қалбидан ҳис қила оладиган даҳо ҳайкалтарош Римнинг юқори мартабали шахслар буюртмалари билан кўпроқ банд бўлар, ўз олдига мақсад қилиб қўйган ишлари орқага сурилар, лекин ҳайкалтарошлик, рангтасвир ва бронзада ишлаган ишлари асл, гениал даражада ижод қилинган. Афсуски, у яратган кўплаб ишлари бизгача етиб келмаган. Баъзиларини ҳаёти давомида яқунлашга улгурмаган. Буюк рангтасвирчи, меъмор ва тенгсиз ҳайкалтарошлардан бири Микеланжело Буонаротти 1564 йили 18 февралда Римда вафот этди. Флоренциядаги Санто-Кроче Черкови қабристониде дафн этилди.

Дмитрий КУРЬЯКОВ
тайёрлади